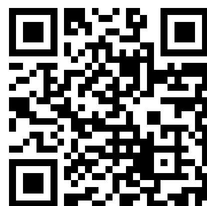
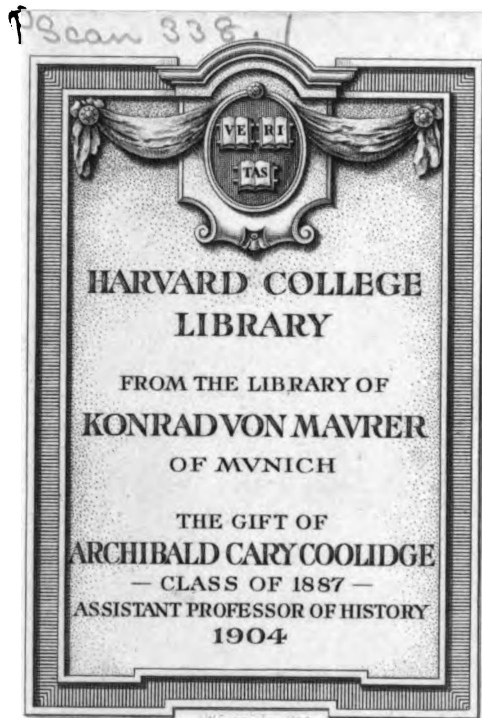

VE RI TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

SKRIFTER UTGIFNA AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPET. 1: 19.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT

19:e ÅRGÅNGEN

1898.

Innehåll:

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.
Bidrag till svenska metrikens historia . . . . Af *Otto Sylwan.*
Bidrag till Lars Johansson Lucidors biografi . . . . . . Af *Ellen Wester.*
Ett blad ur historien om Sveriges literära förbindelser med Frankrike . . . . Af *E. Wrangel.*
Ur Thorilds literära kvarlåtenskap . . . . Af *Lauritz Weibull.*
Ett bidrag till belysning af Sveriges literära beröring med Danmark vid slutet af sextonhundratalet . . Af *Sigrid Leijonhufvud.*
Bidrag till Nordenflychtiana . . . . Af *Sigrid Leijonhufvud.*
Lidners afresa från Lund 1775 . . . . Af *Karl Warburg.*
Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVI. 1896. . . . Af *E. H. Lind.*

UPSALA 1898
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Af Svenska Literatursällskapet utgifna skrifter:

1880—81.

$1:1^1$. Samlaren, Tidskrift: I, 1. Pris i bokh. 3 kr.
$1:1^2$. " " I, 2. " " " 2 "
2^1. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: I. Pris i bokh. 2 kr.
3^1. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 1—64.

1881—82.

$1:2^1$. Samlaren, Tidskrift: II, 1. Pris i bokh. 2 kr.
$1:2^2$. " " II, 2. " " " 1 " 50 öre.
2^2. Dagboks-Anteckningar af J. G. Oxenstjerna: II. Pris i bokh. 3 kr.
4. En Svensk Ordeskötsel af Samuel Columbus. " " " 2 "
3^2. Ur en Antecknares samlingar: sidd. 65—192.

1882—83.

1: 3. Samlaren, Tidskrift: III. Pris i bokh. 2 kr.
3^3. Ur en Antecknares samlingar (slutet). 6 kr.
5. Skrifter af C. G. Tessin: I och II. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1883—84.

$1:4^1$. Samlaren, Tidskrift: IV, 1. Pris i bokh. 2 kr.
$1:4^2$. " " IV, 2. " " " 2 " 50 öre.
6^1. G. Benzelstjernas Censorsjournal: I. Pris i bokh. 2 kr.
$7:1^1$. 1500- och 1600-talens Visböcker: I. Harald Oluffsons Visbok. 1 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.

1884—85.

1: 5. Samlaren, Tidskrift: V. Pris i bokh. 3 kr.
6^2. G. Benzelstjernas Censorsjournal: II. Pris i bokh. 2 kr.
6^3. " " " III. " " " 1 "
1500- och 1600-talens Visböcker:
$7:1^2$. I. Harald Oluffsons Visbok: 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
$7:2^1$. II. Bröms Gyllenmärs Visbok: 1 h. " " " 2 "

1885—86.

$1:6^1$. Samlaren, Tidskrift: VI, 1. Pris i bokh. 2 kr.
$1:6^2$. " VI, 2. " " " "
$7:2^2$. 1500- och 1600-talens Visböcker: II. Bröms Gyllenmärs Visbok 2 h. Pris i bokh. 1 kr. 75 öre.
8^1. Samlade Dramer af J. Messenius: 1 h.
9^1. Bref rörande Nya Skolans historia: 1 h.

SAMLAREN

TIDSKRIFT

UTGIFVEN

AF

SVENSKA LITERATURSÄLLSKAPETS ARBETSUTSKOTT.

19:e ÅRGÅNGEN

1898.

UPSALA 1898
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Innehåll:

Sid.
Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte . . . . . . I—III.
Bidrag till svenska metrikens historia. Af OTTO SYLWAN . . . . 1.
Bidrag till Lars Johansson Lucidors biografi. Af ELLEN WESTER . . 44.
Ett blad ur historien om Sveriges literära förbindelser med Frankrike. Af E. WRANGEL . . . . 54.
Ur Thorilds literära kvarlåtenskap. Af LAURITZ WEIBULL . . . . 81.
Ett bidrag till belysning af Sveriges literära beröring med Danmark vid slutet af sextonhundratalet. Af SIGRID LEYONHUFVUD . . 112.
Bidrag till Nordenflychtiana. Af SIGRID LEYONHUFVUD . . . . . 118.
Lidners afresa från Lund 1775. Af KARL WARBURG . . . . . 121.
Svensk literaturhistorisk bibliografi. XVI. 1896.

Härjämte medfölja såsom Bihang för år 1898:

Johan Wellander. Literaturhistorisk studie. 2. Af OSCAR LEVERTIN.
Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. H. 1. Af LEONARD BYGDÉN.
Skrifter från reformationstiden.

5. LAURENTIUS PETRIS Oeconomia christiana. Utg. af HERMAN LUNDSTRÖM.
6. LAURENTIUS PETRIS Quæstiones aliquot circa magistratum. Utg. af HERMAN LUNDSTRÖM.
7. OLAVUS PETRIS Undervisning om menniskans ärliga skapelse m. m. Utg. af OTTO AHNFELT. Festskrift.

Redogörelse för Svenska Literatursällskapets årsmöte.

Den 26 April 1898 sammanträdde Svenska Literatursällskapet till ordinarie årsmöte, hvarvid af sekreteraren upplästes

Årsberättelse för arbetsåret 1897.

Till Sällskapets medlemmar har under detta år utdelats dels **Samlaren XVIII** med bidrag af Herrar *K. Barr*, *J. Paludan*, *J. Kruse*, *O. Sylwan*, *L. Weibull*, *H. Lundström* *K. F. Werner* och *E. H. Lind*, dels **Holofernes och Judith,** utg. af *O. Sylwan*, samt **Pär Brahes Visbok,** utg. af *A. Noreen* och *H. Schück*.

Arbetsutskottet har haft 3 sammanträden.

Upsala d. 26 April 1898.

Eugène Lewenhaupt.

Härefter föredrogs

Revisionsberättelse

öfver Svenska Literatursällskapets räkenskaper för år 1897.

Inkomster:

Saldo från föregående år		5,752: 32
Årsafgifter af 437 medlemmar		2,185: —
Svenska Akademien för 20 exemplar		100: —
Årsafgifter för 1896		12: —
» » 1898		10: —
Lagerförsäljning		17: 62
Debiterade porton		93: 55
Räntevinst		205: 45
	Summa kronor	8,375: 94

Utgifter:

Författarehonorar		593: —
Boktryckareräkning		991: 57
Bokbindareräkning		36: 75
Distribution, frakter och diverse		246: 16
Saldo behållning:		
Utlånt mot revers	2,000: —	
I Upsala sparbank	3,992: 31	
I Mälarbanken	400: —	
Kontant	116: 15	6,508: 46
	Summa kronor	8,375: 94

Revisorerna få äfven detta år framhålla det goda resultat, som utgående behållningen visar. Räkenskaperna befunnos samvetsgrannt förda, och revisorerna få härmed föreslå, att sällskapet tacksamt beviljar skattmästaren d:r Aksel Andersson full ansvarsfrihet för år 1897.

Upsala den 6 April 1898.

Peter Bagge. *J. F. Nyström.*

Sedan full ansvarsfrihet blifvit skattmästaren tacksamt beviljad, blef vid den i stadgarne föreskrifna utlottningen grefve *E. Lewenhaupt* utlottad ur arbetsutskottet, dit han ånyo invaldes.

Då professor *P. A. Geijer* anhöll att få afgå ur arbetsutskottet, invaldes i hans ställe professor *H. Schück*.

Till suppleant omvaldes docenten *E. Meyer*.

Till revisorer omvaldes lektorerne *J. F. Nyström* och *P. Bagge* med professor *K. R. Geijer* och amanuensen *R. Arpi* som suppleanter.

Sedan sekreteraren uppläst ett från sällskapets hedersledamot professor *G. Ljunggren* anländt tacksägelsebref för det telegram, som i sällskapets namn sändes honom, då han fyllde 75 år, hölls aftonens föredrag af docenten *R. Steffen* om *Petrus Jonæ Angermannus och uppgiften om Hemming Gadhs de Pastore*.

Vid arbetsutskottets samma dag hållna sammanträde utsågs till ordförande professor *H. Schück* och omvaldes till sekreterare grefve *E. Lewenhaupt* samt till skattmästare amanuensen *Aksel Andersson*.

Vid arbetsutskottets d. 10 Maj hållna sammanträde tillkännagaf sekreteraren, att professor *Schück* afsagt sig sin plats i arbetsutskottet. Till ordförande valdes i hans ställe professor *A. Noreen*.

E. L.

Bidrag till svenska metrikens historia.

Hvarje ny riktning inom literaturen är icke blott en bärare af nya idéer, af ett nytt tanke- och känslo-innehåll, utan genomför ock en omhvälfning i formen, ja stundom ligger det nya, som slår samtiden, väl så mycket i det sätt, hvarpå innehållet bäres fram. Medgifves detta, så är därmed ock sagdt att det ligger vikt uppå, att vid literaturhistoriska forskningar uppmärksamhet jämväl fästes vid de olika periodernas eller författarnes form, stil och språk. Hos oss svenskar har, synes det mig, intresset härför icke varit fullt vaket, och det skulle vara önskligt, om något af den ifver, som egnas åt biografiska detaljer, komme de formella undersökningarna till godo.

Då jag för att draga mitt strå till stacken här har försökt behandla ett par frågor af vikt för vår metriks historia, hoppas jag därför kunna påräkna det öfverseende, som i allmänhet kan begäras för arbeten på relativt obrutna områden. Att jag på somliga punkter varit allt för flyktig i min behandling af ämnet, är fullt klart äfven för mig själf, men om jag också blott gifvit uppslag till noggrannare undersökningar, skall mitt mål vara vunnet.

I. **Frihetstiden och gustavianerna.**

Vid midten af 1700-talet var Dalins diktning det allmänt erkända mönstret och på hans auktoritet åberopade sig de kritici, som granskade yngre skalders verk. Emellertid började detta anseende snart att fördunklas; då den Nordenflychtska kretsen 1759—62 utsände sina Vitterhetsarbeten, så intog nästan genast denna samling det förnämsta rummet på den svenska parnassen. Oupphörligt finner man sedan recensenterna hänvisa till de der intagna skaldestyckena såsom klassiska mönster, och man syntes knapt hafva vågat tänka sig att denna fullkomlighet någonsin skulle kunna öfverträffas.

Denna villigt skänkta beundran egnades främst åt Atis och Camilla, Creutz' mästerverk, där rococons koketta behag utvecklade all sin älskvärdhet. Känsliga sinnen som Gjörwell blefvo hänryckta öfver denna sång, där »allt är eld, allt målning, allt entusiasm, med ett ord, allt är snille»; och tidens nyktra och småaktiga smakdomare hade ej annat att göra än nedlägga de vapen, med hvilka de på ämbetets vägnar förföljde den redan af Dalin i akt förklarade fienden 'licentia poetica'. Ty i dessa smältande verser ådagalade skalden ett oinskränkt herravälde öfver meter och språk, vunnet, tycktes det, utan den ringaste ansträngning, som en lek. Bredvid detta måste alla äldre försök förefalla klumpiga och ofatta.

Atis och Camilla är sålunda det typiska uttrycket för sitt tidehvarfs estetiska ideal, här taget formelt. Det är skrifvet i alexandriner, i hvilka cesuren är noga iakttagen, där alla öfverklifningar äro bannlysta, och där det jambiska versmåttets fordringar äro fullt tillfredsställda, så att man kan deklamera eller skandera det från början till slut utan att påträffa en enda hårdhet eller ett enda ord, där betoningen blifvit det minsta rubbad — en alexandrin alltså enligt etikettens strängaste regler, som visserligen aflagt allongens urmodiga stelhet, men var fullt så aristokratisk i denna spelade naturlighet, där allt var utsökt och sminkadt och pudradt. Från samtidens synpunkt är dess beundran således både förklarlig och berättigad.

Creutz' mästerskap som versifikatör har äfven i våra dagar väckt så lifligt erkännande att man t. o. m. påstått, »att det Gustavianska tidehvarfvet i metriskt hänseende var ett baksteg från det föregående, åtminstone sådant detta sist nämda representeras af dess störste mästare, Gustaf Filip Creutz», såsom det heter i A. Lindgrens »Satser i svensk verslära» 1880. Den hårda domen öfver de gustavianska skalderna motiverar författaren med att påpeka de försyndelser de låtit komma sig till last i fråga om betoningen af vissa sammansatta ord. Det gäller sådana, som vi med användande af en term från den antika metriken kalla antibackier (— — ◡), och hvilkas aksentförhållande plägar uttryckas med siffrorna 320. Exempel på deras användning ger Kellgren i Ljusets fiender: sólståndét, órsakén, vå'rdslösá, éldsvådá. »Dioskurerna Creutz och Gyllenborg», fortsätter Lindgren, »utgjorde dock länge ett bålverk mot detta tilltag; ja Creutz undviker till och med fullständigt att *ens använda* något ord af i fråga varande slag — en sjelfförnekelse, som vittnar om alldeles oerhörd både försiktighet och skicklighet».

Det förefaller a priori besynnerligt, att det gustavianska tidehvarfvets skalder skulle beteckna ett förfall i formelt hänseende, och kommer därtill, att ett slikt påstående motiveras blott med hänvisande till en enda punkt, så måste vi känna oss uppfordrade att vid denna förkastelsedom sätta ett frågetecken, — allt under lifligt erkännande af de högst förtjänstfulla undersökningar och goda uppslag, som den nämda uppsatsen öfver hufvud innehåller. Frågan, huruvida våra betänkligheter verkligen äro grundade, afser den följande framställningen att besvara, och då Creutz gifvit anledning till spörsmålet, skola vi till en början nämna ett par ord om hans versifikation för att sedan undersöka förhållandena hos hans föregångare och efterföljare.

Granska vi ordförrådet i Atis och Camilla, så finna vi, att Creutz ålagt sig ännu större försakelser än som af det ofvan anförda yttrandet framgår. Han undviker nämligen icke blott antibackier utan äfven alla daktyliska ord, sålunda alla verbalformer på *-ade* och *-ande*, härledningar på *-else* och en mängd substantiv och adjektiv, då de genom att antaga någon ändelse komma att sluta med två obetonade stafvelser. *Fägring* fick således icke förekomma i bestämd form, *ljuflig* icke i pluralis, *skön* icke i komparativ. Sannerligen — Creutz var icke så långt ifrån att akseptera den begabbade Brunjeansonska regeln, »att alla trestafviga ord, hvilka ej börja med *be-* eller *för-* undantagandes *gudinna* och *grefvinna*, böra förkastas». Så strängt har Creutz hållit sig inom sina trånga regler, att jag i Atis blott funnit två verser, där han brutit mot dem, nämligen:

En bullrandé kristall på pärlesanden rinner,

i den första sången och i den andra:

Man skogarnás tyrann kring fälten ryta hör.

Stympningar och förkortningar af ord, hos äldre skalder så vanliga, tillät sig Creutz endast i fråga om *båd'* och *ell'*, och för öfrigt kringgick han svårigheterna genom att använda presens för imperfektum och adjektiv för particip, t. ex. *ett flammigt bloss.* Villigt skall det medgifvas, att Creutz ådagalagt en beundransvärd skicklighet, då han vetat att trots sina stränga reglers tryckande bojor göra sina verser alltigenom så graciösa och smältande, och för samtiden ökade sådana konststycken äfven Atis' värde som konst-

värk[1]. Men är det så gifvet, att det var till versifikationens fördel att sådant uppstäldes som mönster?

I hvilken mån voro nu de omtalta reglerna nya för Creutz's tid? Vi taga Frese som representant af den för-Dalinska tiden. Länge behöfver man icke söka bland hans alexandriner för att finna uttryck som: »I sväfvand' änglar», »en främmand' hjord», »han tänkt'» o. s. v. Utan betänkligheter inpassar Frese i sina jambiska verser såväl antibackier som ord med daktyliskt slut, t. ex. fullfö'ljer, ledságas, menlö'se, bédlaré, dómaré, begábbelsé, betúngandé. Vidare låter han stundom cesuren falla på en obetonad stafvelse såsom man ser af följande trenne exempel, hvardera utgörande första hälften af en alexandrin: »Så prässad' nöden *ur* . . .», »Hur kund' det annars *än* . . .», »Förfärens himlar *och* . . .»

Beträffande Dalin har jag undersökt hans båda större alexandrinska dikter, Brynilda 1738 och Svenska Friheten 1742, då han ju kan antagas vid deras författande hafva lagt sig mera vinn om versifikationen än i sina tillfällighetspoem. Först är det dock skäl att taga kännedom om hans eget uttalande i frågan, som är af senare datum. 1754 skref Dalin sina »Påminnelser vid svenska skaldekonsten», uti hvilka han egentligen ifrade mot sina samtidas licentia poetica, fattad såsom gifvande aflat för formella synder. Två arter af sådana fördömde han här uttryckligen, nämligen dels bruket af adjektivformerna på -er »att uppfylla raden» (*faster* för *fast*, *mörker* för *mörk* o. s. v.), dels oriktiga cesurer. I båda dessa hänseenden är Brynilda icke klanderfritt; man påträffar *bränder*, *gifter*, *vreder* m. fl. och cesurerna äro, om också sällan så dåliga som de nyss anförda af Frese, stundom klena nog, t. ex.:

Han syns för sanning *nu* | en hemlig bäfvan ha,

eller

Hvi skall han skämmas *för* | det blinda ödets fel.

Svenska Friheten är i båda dessa afseenden tadelfritt. —

Emellertid inskränka sig Dalins reformer i versbyggnaden icke till dessa af honom sjelf angifna fall. För de sammandragningar

[1] Ganska egendomligt är, att Fröding i sin förträffliga efterbildning »Corydon till Chloe» (medvetet eller omedvetet?) anslutit sig till och strängt genomfört de Creutz'ska principerna. Då skalden förlagt sin dikt till kung Gustafs sista dagar, har han emellertid begått en liten anakronism: omkring 1790 skrefvos icke längre sådana verser.

och elisioner, som äldre poeter ofta funnit bekvämt att tillgripa, hade Dalin till en början ingen motvilja. Det heter i Brynilda: »Låt fara'n hvart hon vill» och på samma sätt »doppa'n», »ge'n». Sådana uttryck förekomma icke längre i Svenska Friheten, medan åter där elidering brukas i än vidsträcktare grad än i Brynilda, icke blott *kund'*, *skull'*, *had'* utan äfven *darra'*, *börja'*, *hägna'* m. fl. i stället för *darrade*, *började*, *hägnade*. Detta sammanhänger med en annan sak.

Vi finna nämligen, att Dalin, som aldrig kom på den tanken att portförbjuda antibackier ur alexandrinerna, däremot varit Creutz' föregångare i fråga om daktylernas undertryckande. I Brynilda finna vi *fördradé* och *gúdarnás*, men fyra år senare ansåg sig Dalin icke längre kunna tolerera slika former i jambisk vers. Han såg emellertid då ingen annan utväg att undvika dessa daktyler, än att på ofvan anförda sätt elidera ändelsen. Då han senare 1755 skred till att utgifva en ny upplaga af Svenska Friheten, hade hans åsikter blifvit strängare, och genom att omskrifva vederbörande verser undvek han äfven sin gamla nödfallsutväg, elideringen[1].

Denna omarbetning låter sig mycket lätt kontrolleras, då utgifvaren af 1767 års upplaga i noter angifvit samtliga de uttryck från 1742, hvilka skalden 1755 utbytt mot andra. Vi finna, för att anföra några exempel, att *darra'*, *kufva'*, *krossa'* i den senare bearbetningen fått stryka på foten för de tvåstafviga imperfektformerna *skälfde*, *kvafde* och *bräckte*. Vidare:

1742	1755
Då börja' verlden vörda...	Hvar man begynte vörda...
Han jaga' bort det dvalm...	Han skilde mörkren åt...
Det vakna' vid hans röst...	Det väcktes af hans röst...

o. s. v.

Om Dalin således i sina alexandriner slutligen pålade sig ganska stränga regler, så bör det ihågkommas, att han i sina smådikter rörde sig vida friare än i de båda kraftprofven i högre stil, och ganska flitigt använde han till omvèxling med jamberna daktyliska och anapestiska versarter[2].

Det visar sig således, att Creutz' versbyggnad betecknar ett vidare framåtskridande på den af Dalin inslagna vägen. Till den se-

---

[1] Dock påträffas ännu ett *darrand'* och ofta *sad'*, *had'* o. dyl.

[2] I förbigående må här påpekas, att Rosenberg tagit miste, då han (Nord. Tidskrift 1883 s. 269) säger: »Når Sorterup og Dalin ville eftergöre folkevisen,

nares regler har den förre lagt den nya, att man icke borde använda ord, där aksenten icke vore fullt jambisk, d. v. s. antibackier. Därjämte märkes en bestämd förkärlek för jamben, att icke säga en bestämd fiendskap mot de öfriga versmåtten. Allt syftar på att bringa hvarje vers i den noggrannaste öfverensstämmelse med versskemat och att inskränka valet af dylikt till de enklaste och fastast byggda.

Att Creutz står på höjdpunkten af denna rigorösa riktning — en nödvändig skola för den svenska versen efter äldre tiders slarf och vårdslöshet — är hans betydelse i den svenska metrikens utveckling; att han trots dessa oerhördt stränga lagar i sin vers ådagalägger det utsöktaste behag och den — till utseendet — otvungnaste ledighet, är hans stora förtjänst som skald. På grund af detta är han ock det mest fulländade uttrycket för frihetstidens verskonst.

Närmaste fråga att besvara blir då i hvad mån samtiden följde de Creutz'ska principerna[1].

Fru Nordenflycht ansluter sig i sina tidigare större arbeten (Skaldekonstens nytta 1744 och Den frälsta Svea 1746) till Dalin utan att dock lägga i dagen samma omsorg som denne. Icke sällsynta äro hos henne verser, uti hvilka cesuren är mer än lofligt klen, t. ex. andra raden i Den frälsta Svea:

Och der naturen *en* | mångfaldig fägring hyser.

Icke häller är hon fullt rigorös i att undvika daktyliska ord; i början af det nämda stycket påträffa vi *fagrasté* och *brukadés*. — Under inflytande af sina yngre vänner tillegnade hon sig emellertid den 'läckerhet' i smaken, som alltmer blef lösen inom vitterheten. Då hon sålunda aksepterar de Creutz'ska principerna, kan hon likväl icke förneka sin natur; om också undantagsvis hafva verser stundom undfallit henne, som aldrig Creutz skulle tillåtit sig. T. ex. i Tåget öfver Bält:

Järnspíran slår i bord och vreda anslag hyser . . .
Då ryste Svea folk, då *stelna*' Götha blodet.

udfylde de alle mellemrummen (mellan de betonade) med 2 stavelser». Det är nog att erinra om Kämpavisan 1738 eller Ängsövisan, andra att förtiga.

[1] Något yttre stöd för att det just var Creutz, som fastslog denna regel finnes väl icke, men då han ovedersägligen är den förnämste och mest fulländade typen för skolan, har man väl rättighet att gifva den hans namn.

Ett religiöst ode börjar:

Du makt, du varelsérnas källa!

Och i Hildur till Adil heter det:

Den sista plågan är den ljufvasté af plågor.

Likaså i skaldebrefvet till Criton:

Dess mödas vinning är fördubbladé behof.

En annan vers i samma dikt:

I vetenskaper och naturens tänkeskrift

fick vid omarbetning för införande uti andra delen af Vitterhetsarbeten följande lydelse, tydligen för att undvika den dåliga cesuren:

I vetenskap, naturens tänkeskrift.

Öfver hufvud är det för vårt syftemål synnerligen lärorikt att jämföra den tidigare samlingen Våra Försök (del. 1—3 utgifna 1753—56) med den senare Vitterhetsarbeten (del. 1—2 utg. 1759—62), på hvilken den läckra smaken har satt sin stämpel. Särskildt intressant är naturligtvis att iakttaga förändringarna i de dikter, som öfvergått från den ena samlingen till den andra. Creutz själf har icke haft mycket att förbättra; dock har han i sitt ode öfver ängslan utbytt uttrycket »Jag leds fullbórda» mot »jag leds att fylla», och sammastädes har af »en tät och mörker lund» blifvit »en mörk och skuggrik»[1].

Gyllenborg fann deremot åtskilligt att rätta. Uti odet till sånggudinnorna, som från blott fyra strofer utvidgades till fjorton, fick blott den första stå kvar, med den lilla men betydelsefulla förändringen, att »Er värma kan upplifva» efterträdts af »och eder värma lifva». Och medan den älsta affattningen kan uppvisa antibackierna *uppmúntran, tillfóga* och *ovánlig*, hafva alla dylika sorgfälligt undvikits uti den senare. På samma sätt har äfven den fullständigt omarbetade Satiren öfver världsföraktarn ränsats från icke blott ord af nyss anförda art utan äfven så inkorrekta saker som t. ex. formerna *vågadé* och *kalla'*; äfven i den omarbetade upplagan har dock denna dikt ett högst eftertänkligt undantag, nämligen *välgärningárna*.

[1] En Fråga af Creutz i Våra Försök I: 89 är icke upptagen i Vitterhetsarbeten, kanske mindre på grund af moraliska betänkligheter, än därför att formen var klen (t. ex.: »med darrand' fot och pickand' hjärta»).

Månne det äfven är betänklighet i afseende på aksenten som föranledt utbytande af det mera anapestiska Celadón mot Lisidor?

För att anföra ännu ett par exempel, så hafva i stycket Kallsinnighet *uträcka, dåraktig* och *utgjuter* fått vika för mera korrekta uttryck, och i en Saga af Ecklef *knähundar, enväldet* och andra slika strukits, medan en del ord af samma beskaffenhet fått stå kvar[1]. — Under detta oblidkeliga utrotningskrig mot oriktiga ordformer råkade skalderna gifvetvis stundom i ganska stor förlägenhet. Ty jamber och till nöd trokéer voro de enda fullt gillade versfötterna; Bergklint, som annars, som vi skola se, var benägen för större frihet och sjelf skrifvit sin mest kända dikt Ode öfver motgång på anapestisk meter, yttrar i sin verslära efter att hafva förklarat betydelsen af termerna jamb och troké: »rätteligen att säga äro dessa tvänne våra enda egentliga pedes i vår vanligaste och mest lättflytande versifikation». Då nu inga andra ord och former än sådana, som fullt kongruent öfverensstämde med skemat, fingo begagnas, så var faktiskt en icke ringa del af svenska språkets ordförråd proskriberadt ur poesien. Man ser också stundom både Creutz själf och andra tillgripa den utvägen att genom en liten omkalfatring göra vissa ord mer presentabla; så t. ex. hette det granlaghet för grannlagenhet, belefnad för belefvenhet, fostringssätt för uppfostran, fåfänghet för fåfänga. Ofvan är redan anmärkt att presens i utsträckt grad användes för att undvika trestafviga imperfekta såsom *började*.

Följden af den Creutz'ska skolans verksamhet måste blifva att en betydlig och för visso både gagnelig och nödig uppmärksamhet egnades åt versens korrekthet, då man jämt och ständigt fick höra Vitterhetsarbeten framhållas såsom mönster utan vank och lyte, de där voro laggifvande för hela den svenska poesiens form. Men å andra sidan var det att befara, att om alla de trånga reglerna omotsagdt skulle ega bestånd, ett olidligt, pedantiskt stafvelsetyranni skulle undertrycka alla friare försök. En lycka var det emellertid att skolan ingen teoretiker hade, som kodifierade dess satser; bristen på en skrifven lag gjorde uppgiften naturligtvis lättare för en eventuel oppositionel riktning. Ty det är gifvet att längre kunde man icke gå på den af Dalin inslagna stråten; hade lösen en tid varit större lagbundenhet, så måste den nu, sedan konstnärlighet i språkets och versens behandling var vunnen, blifva större frihet.

[1] Jfr V. F. II: 19 och 5 med V. A. I: 130 och 109. — Full konsekvens har icke utöfvats vid urvalet för V. A., ty man påträffar äfven där (II. 214 ff.) några småvers, som till versifikationen tillhöra den gamla skolan.

För att följa omslaget har det synts mig lämpligast, då jag icke kunde genomgå all tidens versifierade literatur, att vi hålla oss till publikationerna af det sällskap, hvilket var Sveriges erkändt förnämsta vid öfvergången från frihetstiden till den gustavianska. Utile Dulcis Vitterhetsnöjen måste anses vara ett tillräckligt adekvat uttryck för hvad de officiella vitterhetsdomarne ansågo vara godt och riktigt.

En granskning af den nämda samlingens båda första band, utgifna 1769—70, gifver vid handen, att de Creutz'ska reglerna fortfarande utan gensägelse voro gällande; i det tredje, som utkom 1772 spårar man däremot en tendens till större frihet. Frånsedt enskilda fall uti en del andra stycken, är det egentligen ett poem, Bergklints satir »Granskning», som vittnar om tillvaron af en dylik tendens; genom användande af formerna: *lämnade, tjänare, skrattade, ledare, kokade* och *bättrare.* Förekomsten af dessa poesiens landsflyktiga gaf vittnesbörd om Bergklints åsikter om den öfverdrifna läckerheten i smaken, om hvilken han här ock utropade: Bryt ner de fångatorn, häf upp de galna lagar!

Bergklint hade för öfrigt redan något tidigare preciserat sin ställning i frågan, ehuru detta skett i en skrift som aldrig fullständigt kom till allmänhetens kännedom. I sin bekanta kritik af Branders beryktade tragedi Habor och Signill hade han förklarat de förkortade imperfektformerna börja' och försvara' icke tillåtliga[1], och då Brander härvid åberopade sig på omöjligheten af att annorledes infoga slika ord i jambisk vers, genmälte Bergklint i den otryckta delen af sitt svar[2], att det ginge alldeles förträffligt, blott man placerade dem på rätt ställe. Som exempel anförde han, fyndigt nog, den ofvan citerade versen ur Atis, i hvilken Creutz gjort ett undantag från sina regler:

En bullrande kristall på pärlesanden rinner.

Den låter, säger Bergklint, utmärkt, men skulle visserligen genom en omflyttning af participet ohjälpligen fördärfvas.

Angående metriska frågor yttrade sig Bergklint senare, då han utarbetade andra upplagan af läroboken Sammandrag af vetenskaperne[3]. Den framställning af svenska språkets prosodi, som han

---

[1] Kgl. Bibliotekets Tidningar om Lärda saker 1767 II: 11.

[2] Se härom min Svenska pressens historia s. 285.

[3] Första upplagan är en ytterst kortfattad öfversättning från tyskan: senare upplagor så godt som självständiga arbeten af Bergklint.

här lämnade, är förtjänt af all uppmärksamhet. Fullständigare än någon föregångare genomför nämligen Bergklint skillnaden mellan antik och modern metrik; han vill hvarken tåla termerna lång och kort stafvelse eller deras beteckningar — och ⏑, men framhåller däremot den olika styrka aksenten kan hafva. Han indelar denna i trenne grader, tonicus minor, tonicus major och distinctivus, betecknade med respective ', '', '''. I ordet *maklighet* finner nu Bergklint två aksenter, men af olika styrka; det bör sålunda tecknas *mák-lighét*[1], och på samma sätt förhåller det sig med *älskadé, älskandé* och *älskaré*. Uti sammansatta ord blir förhållandet mer kompliceradt; där »höjer man rösten med mer ansats än eljest, till att gifva rätta slaget tillkänna», således t. ex. Pännknifvarná. »Likaså t. ex. Knifsmed, knif-sme-den, knif-sme-derná. Och dessa slags ord äro alldeles obrukbara i all annan takt, utom i ett slags *hoppande*, som oriktigt hålles för en latinsk dactylus. T. ex.

Den knifsmeden härdar sitt stål med förstånd.

Däremot skulle örat alldeles ej kunna tåla, om man sade t. ex. Knifsmeden härdar stål. Eller ock: Den snälla knifsmeden, som så kan härda stål».

Bergklint intager således den egendomliga ståndpunkten, att han (liksom Creutz, i olikhet med Dalin) ej vill tillåta några antibackier, medan han däremot anser daktyliska ord godt kunna inrymmas i jambisk vers. Detta sistnämda motiverar han därmed, att icke alla höjningar behöfva vara lika starka[2]; det säger sig själft, att ej häller Creutz haft för afsikt att genomföra en motsatt åsikt, hvilket, om det annars varit möjligt skulle hafva gjort hans vers olidligt hårda. Redan första versen i Atis bevisar detta:

Jag sjúnger om den éld, som plågar och förnöjer.

I detta sammanhang förtjänar det äfven att erinras om Sven Hofs metriska åsikter, hvilka han framställt i ett digert handskrifvet verk, afslutadt på 1770-talet och i utdrag offentliggjordt i Svenska Parnassen 1785. På sistnämda ställe förklarar Hof, att som tillåten licentia poetica bör betraktas: »att gifva ton både åt första och

[1] Ord på -het använde äfven Creutz utan betänklighet i jamber.

[2] Detta utsäges icke direkt, men underförstås, då B. finner, att ordet *maklighet*, trots aksenternas olika styrka »utan stötande eller örats förolämpande» kan ingå i en alexandrin.

tredje[1] stafvelsen i sådana ord som *evigheten*, *härligare*, flytta densamma ifrån första till andra stafvelsen i sådana som *upptända, rättvisa* (dock ej gärna annorstädes än i början af en vers eller halfvers) och gifva ton äfven åt tredje stafvelsen i sådana som *älskare, brinnande*»[2]. — Hof visar sig således mer frisinnad än Bergklint, i det han aksepterar äfven antibackier i alexandrinen, fastän blott på därtill särskildt egnade platser.

Då de anförda åsikterna framkommo i tryck, hade emellertid redan reformen hunnit praktiskt genomföras i ganska stor utsträckning. Beviset härför gifver oss fjärde bandet af Vitterhetsnöjen, hvilket framträdde först 1781 såsom en följd af det nya uppsving, verksamheten inom Utile Dulci tog på grund af Johan Henrik Kellgrens ingripande. Den nya generation af skalder, som här förenat en del af sina dikter, representeras af, utom Kellgren, Clewberg, Paykull, Regnér och Wellander, hvilka visa sig hylla friare åsikter än de äldre[3]. Som exempel må från en sida om tjugofyra rader af Kellgrens Våra Villor anföras följande verser:

Den *ljufvaste*, den skönsta är . . .
och *njutandet* å nyo släckte . . .
Som *bäfvande* i vördnans spår . . .
Dem *bildningen* på vägen sår . . .

Naturligtvis kom denna riktning icke först här plötsligt till genombrott. Kellgren tyckes aldrig hafva pålagt sig de inskränkningar, som Creutz ansett nödiga. Ur de dikter af honom, som införts i Abo Tidningar kunna vi från åren 1773—75 anföra följande härför talande exempel[4]:

Skall nöd, *förödelse* och fasa . . .
Vanskapa en *olycklig* verld

---

[1] I originalet står »fjärde», hvilket tydligen är misskrifning eller tryckfel.

[2] Däremot förbjudes sådana former som *spaker*, *skull'*, *före-dom* (i st. f. fördom) och äfven (i strid mot bruket!) *ell'*.

[3] Af Kellgrens stycken innehålla tvänne, Odet öfver mänskliga lifvet och det till Gyllenborg inga af de här ifrågavarande nyheterna. Detsamma är förhållandet med trenne stycken af Tengström, Liljestråle och Ristell, hvilken sistnämde dock på ett ställe har *tillskrifver*.

[4] Hämtade ur nämda tidning 1773 s. 49 samt 1775 s. 73 och 81. — Att Kellgren ännu 1775 ansåg Dalin för Sveriges främste skald, framgår af ett yttrande, hvarom se Lagus' bok om honom s. 68.

att dig *odödligt* minne ärfva . . .
Ert lof bland oss, som *kännare*, ej vacklar . . .
Till *skrålaren* från sina hoar lopp . . .

En blick på öfriga i detta Aurora-förbundets organ införda versifierade stycken öfvertygar oss om, att icke häller andra finska skalder anslutit sig till Creutz'ska skolan. Uti Gjörwells Tidskrift Samlaren, utgifven i Stockholm 1773—78, finnas liknande exempel, hvilka dock äro betydligt tunnsåddare än i Åbo-bladet.

Att denna friare riktning inom metriken, såsom Lindgren i sin ofvan citerade uppsats framhåller, åtminstone delvis beror på inverkan af den franska poesien med dess sväfvande rytm, torde vara oförnekligt. Men lika säkert torde ock, efter hvad jag i det föregående anfört, vara, att den var en hälsosam reaktion mot den öfverdrifna strängheten hos den Creutz'ska skolan, och gustavianernas vers kan således *icke* anses för en tillbakagång i jämförelse med det föregående tidehvarfvets. Detta konstateradt medger jag emellertid gärna, att gustavianerna stundom vårdslösat betoningen. Lindgren har ur Kellgrens Våra Villor anfört fyra sådana fall. *víntersólståndét*, *órsakén*, *éldsvådá* och *vårdslösá*, af hvilka emellertid de första torde låta försvara sig. Kanske torde ock senare gustavianer befinnas hafva syndat mera härutinnan än Kellgren själf. Den sistnämde har i sina sista allvarliga dikter användt ord af samma slag som de anförda fullt korrekt; i Till Christina finna vi *uppfýlla* och *missfóster* i början af verser, *vanmäktig* inuti raden[1]. — Hvad åter den Kellgren ofta gjorda förebråelsen beträffar, att han begagnat rim på tonlös slutstafvelse (*-e*, *-er*, *-en* och *-et*), så förekomma dylika i större antal blott i hans skämtsamma stycken, där en hvardagligare ton anslås, och där de således i någon mån kunna ursäktas. Hos fru Lenngren och Franzén torde dylika vara talrikare[2].

Öfvergången från Creutz' till Kellgrens versifikation hade icke gifvit anledning till några teoretiska yttranden, mig veterligt, utom de ofvan nämda af Brander och Bergklint, men ett år efter Kell-

[1] Användandet af *otacksam* o. dyl. med biton på sista stafvelsen torde väl icke väcka betänkligheter.

[2] Tegnér talar i bref till Brinkman (d. 7/4 1825) om »den otäcka vanan Franzén, annars en stor versifikatör, har att så ofta rimma på daktyler, som i jambisk vers alltid måste förfalskas, såsom konungēn, sanningēn, frihetēn, m. m.».

grens död kom det till en skriftväxling i saken. Då utgaf nämligen N. L. Sjöberg sina dikter och fogade till dem en »afhandling om svenska versifikationen», hvilkens innehåll i korthet är följande:

Alla svenska skalder före Dalin, denne själf och många efter honom inrättade sin vers efter en gifven takt. »I stället för att låta takten bli sådan, som ordens kvantitet tillät, så trodde de att man ej borde bruka ord af annan kvantitet än deras inbillade takt tillät». De begagnade sig därför icke af »den behagliga omväxlingen af spondéer, daktyler, jamber och trokéer, för hvilken vårt språk har större skicklighet än många andra, och i följd däraf var deras vers nästan oupphörligt jambisk eller låghaltande». Poeterna af denna riktning skanderade strängt och tilläto sig därför icke sådana verser som:

Hăns vāpĕn dārĕmōt vălgārnīngārnă vōrŏ,
Fŏrlåtĕlsēn hăns sēgĕr blēf[1],

eller:

Då stātskōnstēn ĭ mōln på jordĕns trōnĕr sătt.

Kvantitetstecknen, som Sjöberg här brukar, äro ämnade att visa, huru den gamla skolans anhängare skulle hafva läst dessa verser, och han yttrar härom: »Följden af detta läsningssätt var den, att man ej kunde bruka i vers sådana ord, som *välgärningarna*, *förlåtelsen*, *statskonsten*, och alla andra, som ha lika kvantitet med dem[2]. Och som vårt språk öfverflödar af sådana ord, så var det åtminstone två goda tredjedelar, som måste utdömas ur svenska skaldekonsten», eller alla på (obetonadt) *e*, *en* eller *et*. »De som detta oaktadt hafva gjort goda vers efter gamla sättet, hafva verkligen gjort Herculiska arbeten. Man kan af dessa tiders skrifter se den svåra anfäktning, hvari deras författare befunno sig. Också började de att omgås

[1] Ur Leopolds kantat vid Gustaf III:s begrafning.

[2] Öfver hufvud funderade man vid denna tid rätt mycket öfver, huru alexandrinen borde läsas, som helt naturligt var, då man fasthöll denna versart på samma gång man ej kunde undgå att finna den entonig. Man försökte därför att närma sig den franska sväfvande betoningen på ett sätt, som ibland tyckes hafva upphäft all meter. Sjöberg vill för sin del gå en medelväg, »att ge versen hvarken en sträng skanderande skolastisk takt eller att frikänna honom från all takt». — Höijer (Samlade skrifter IV: 62) talar om den uppkomna »konsten att läsa vers, så nämligen att versen själf försvann, och i dess ställe uppkom en annan läsmeter: det fula i denna läsning bestod i skansion. Nu var den versen skön, som haltade i takt, sedan den upphört att vara vers».

med förslag att alldeles stympa språket, att skrifva: *talad'* i stället för *talade*, och *kommand'* i ställe för *kommande*, efter dessa senare troddes skämma bort versen. Ja, intet brott emot språk och förnuft var så stort, att man ej vågade begå det, endast för att ha nöjet att trampa något hårdare på den senare stafvelsen af vår alexandrin eller vanliga korta vers». Äfven fordran på »dubbel vikt på sista stafvelsen i hemistichen och versen» finner Sjöberg orimlig och förordar däremot verser sådana som Kellgrens

O Svedenbörgărĕ! O Rosencrēutzărĕ!

»Med ett ord: de gamla kunde ej nog fjättra sig, och vi hafva återtagit en frihet, som var ganska tillbörlig». Sjöberg tillägger, att »den nyare versen har nästan alla hexameterns behag och fördelar», att vi hafva den förra att tacka för »den glädtiga poesien, hvari få folkslag kunna täfla med oss i godhet», och att »vi kunna sägas på 10 år hafva hunnit dit, hvartill andra nationer först kommit efter tvenne sekler». Han erinrar ock om, att »våra lärmästare, engelsmännerne och fransoserne . . . äfven i denna delen bortkastat fördomar, hvarmed vi ännu arbeta».

Det är kanske öfverflödigt att härvid påpeka (såsom det skedde i en lofordande recension i Stockholmsposten 1796 n:r 212), att Sjöberg med sina något dunkla uttryck alldeles icke påyrkar införandet af några nya versmått, daktyliska eller blandade, utan blott försvarar upptagandet af ord, som icke ega strängt jambiskt tonfall. Af sammanhanget framgår tvärtom, att Sjöberg endast tänker på jambisk vers.

Detta sent kommande angrepp på frihetstidens versbyggnad uppkallade den ännu kvarlefvande af den Creutz'ska kretsen, den gamle Gyllenborg, »att försvara våra forna skalder och i deras antal mina älskade ungdomsvänner mot de svåraste beskyllningar». Det skedde i de »Anmärkningar om svenska versifikation», hvilka han bifogade sitt 1798 utgifna »Försök om skaldekonsten». De visa huru djupt upprörd den gamle skalden blifvit öfver kritiken, som visserligen var hållen i rätt kraftiga ordalag, och hvilkens författare Gyllenborg, i förbigående sagdt, aldrig nämner vid namn. Försvaret gick ut på att ådagalägga, att den af Sjöberg prisade reformen i självfva verket, så vidt den var prisvärd, ingen nyhet vore, medan det nya blott vore skadliga öfverdrifter.

»Några skalder af senare dato», säger Gyllenborg, hade visserligen hyst så stor förkärlek för flerstafviga ord »med det släpande

e i ändan», att de användt dem icke blott inuti versen utan äfven i hermistichen och uti rimsluten, där de äro alldeles otjänlige, — en anmärkning, som var fullt befogad. Däremot är Gyllenborg föga lycklig i sitt försvar för sina ungdomsvänner. Då han, för att bevisa, att dessa icke skydde ord af det omtalade slaget, där de voro lämpliga, från fru Nordenflycht anför verserna:

Du makt, du *varelsernas* källa,

och:

Vår mödas vinning var *fördubblade* behof,

så äro dessa, som ofvan framhållits, att betrakta såsom rena undantag från regeln. Beträffande några andra exempel[1], dem han anför, har jag ej kunnat kontrollera alla, men ett af dem skulle, därest Sjöberg gjort sig mödan att undersöka förhållandet, ledt till följande märkliga upptäckt. Det är versen

Ett *brinnande* begär i hjärtat fängsladt var,

hämtad ur Gyllenborgs eget poem »Ungdomens försvar». Nu förekommer väl i tredje bandet af Våra Försök ett stycke med detta namn, men däri påträffas hvarken denna vers, ej heller någon annan af liknande byggnad. Den är i stället hämtad ur den helt omarbetade affattning, hvari dikten framträdde i Gyllenborgs upplaga af sina egna och Creutz' Vitterhetsarbeten, och *här* finna vi en mängd andra ord af samma art: *uslinge*, *blandade* o. s, v. — Resultatet blir således, att Gyllenborg själf aksepterat den reform af versen, som han förnekar hafva egt rum!

[1] Gyllenborg tillgodoräknar sig och de sina äfven användningen af ord på -het och -dom.

Ett och annat yttrande af Gyllenborg kan det vara skäl att här erinra om. På ett ställe heter det i skriften, »att stafvelsernas kvantitet och deras beräkning egentligen tillhör den metriska versen, sådan som grekers och romares; och att den enfaldigaste uträkning gör fyllest för den i senare tider allmänt antagna rytmiska versen, grundad på stafvelsernas antal». Den förra eger företräde i »lif och rörelse», den senare i »klarhet och ordning»; äfven den förra anser G. vara tjänlig för »språk af götisk-härkomst». Såsom en märklighet anför G. att vi på vårt språk ega, »hvad på något annat icke lär kunna uppvisas, vers af olika kadens under ett lika antal stafvelser», hvarpå såsom exempel anföres en jambisk och en anapestisk strof af hans, redan bortglömda, väninna fru Nordenflycht. — Gyllenborg lika väl som Sjöberg resonnerar annars som om det endast gåfves jambisk vers i svenskan.

Huru det gick an äfven för de äldre skalderna att åstadkomma verser af olika växlande ledigare eller trögare gång visas med exempel ur Atis. På tal härom heter det: »Den 2, 6, 8 och 12 stafvelsen (i alexandrinen) äro de enda på hvilka ljudet i allmänhet uppehålles, hvilket uppehåll är vida åtskildt ifrån att *stöta* på stafvelsen. De öfriga 8 rummen äro i skaldens val att med långa eller korta stafvelser uppfylla efter den gång i versen, snarare eller långsammare, som tilfället medger honom att utvälja. Undantag i detta bruk syns äga rum, när den 1 eller 7 stafvelsen är lång, i hvilket fall de tvenne nästföljande rummen kunna med korta stafvelser uppfyllas såsom i följande:

Nēj! — dĕ fŏrdōmdăs qvāl ēj mōt mĭn plāgă hīnnĕr.

Detta Atis' utrop i hans förtviflan yttras i en vers lika så förstörd ur sin vanliga ordning som hans sinnen».

Senare delen af det anförda visar att Creutz praktiskt och Gyllenborg äfven teoretiskt redan haft en föreställning om den af Recke klarast uppställda regeln för jambens utbyte mot troké i första versfoten, men däremot är den angifna satsen om de fyra betonade stafvelserna i alexandrinen ohållbar. Både ur Atis och ur Gyllenborgs egna dikter kunna massor af verser anföras i hvilka den starkaste betoningen hvilar på andra stafvelser än de ofvan nämda t. ex.:

Låt dina sörgers nätt, vid nöjets skymt försvinna.

Sjöberg genmälte med en liten anonym, småkvick, men föga märklig broschyr, »Svar på anmärkningarna . . .», i hvilken han gaf sina påståenden en något modifierad form (han erkände t. ex. att det var öfverdrifvet att två tredjedelar af språket utdömts) men vidhöll, att de nyare skaldernas utsträckta bruk af flerstafviga ord (äfven i cesuren och rimmet) vore en nyttig reform, och förklarade, att man alltsedan Kellgrens uppträdande »sökt tilldela den rytmiska versen några behag af den metriska». Mot slutet yttrade han: »Jag har ej velat gifva regler för bruket, jag har ur bruket hämtat dem, som följas och böra följas».

Sjöbergs svar är i sak klenare än man skulle väntat; genom att uppvisa den verkliga skilnaden mellan den äldre och den yngre riktningen, skulle det varit lätt för honom att gendrifva Gyllenborgs ogrundade påståenden.

Emellertid uppträdde en annan motståndare, som strängt ställde sig på den Creutz'ska ståndpunkten och därifrån fördömde så godt som hela den gustavianska poesien. Det var den gamle E. Skjöldebrand, som, då han 1798 utgaf en förbättrad upplaga[1] af sin Gustaviad, redogjorde för sina åsikter i poetik såväl som i prosodi. »Den poet», säger han, »som af föresats efter onaturliga regler eller exempel . . . insätter hela daktyliska ord i jambisk vers, såsom *kärleken, gärningar, statskonsten, älskade, älskare, brinnande, vackrare* etc, han känner icke grundlagarne för sin konst eller mekanismen af vers, och sådane verser äro alldeles förkastlige; allraminst kunna de förlåtas, som af lust att utmärka sig med något nytt och att blifva vitterhets-lagstiftare omstörta prosodi eller gifven meter och takt». De anförda exemplen borde hänvisas till »daktylisk eller antidaktylisk vers», då dem förutan Dalin och Creutz »uppdrifvit passioner till all möjlig höjd etc. på jambisk korrekt vers».

Hvarför man skall bråka så mycket för att få in ord som *välgärningarna* i jambisk vers (jfr s. 13) kan Skjöldebrand ej begripa; det blir däraf blott en »äggeröra af inkompatible nombrer och metrer», medan det däremot låter sig förträffligt utbyta mot andra ord, som fredligt gå under versmåttets ok:

Hans vapen däremot *blott nåd och mildhet* voro.

Utan att nämna Kellgrens namn citeras därpå som prof på usel versifikation åtskilliga verser icke blott ur Ljusets fiender och den delvis daktyliska Kantaten d. 1 jan. 1789 utan äfven ur Nya skapelsen, om hvilken sista Skjöldebrand yttrar: »Jag tycker mig se ett antal krymplingar dansa en ballett och höra träbenen slamra så ofta de stöta i golfvet». Äfven de gamla elisionerna (tala' för talade) funno i honom en ifrig försvarare, nu liksom vid torneringen med Bergklint tjugu år tidigare.

En motståndare sådan som denne var naturligtvis den bäste, Sjöberg kunde önska sig, men det var väl icke många som togo notis om hans utgjutelser; de gifva emellertid vittnesbörd om att det verkligen fans folk, som fasthöllo vid den gamla observansen.

Mera beaktansvärd är den skildring Regnér i sina »Försök till metriska öfversättningar» 1801 gifver af »revolutionen» i vår verskonst. »Denna konst idkades en tid under en sträng lagstiftning,

[1] Den här tryckåret 1796 men måste hafva utkommit senare, enär däri citeras Sthms Posten n:r 263 för 1798.

då aksenten icke mindre än rimmet vårdades med noggranhet. Oaktadt den förtjänst vissa då utkomna arbeten äga, torde det likväl böra medgifvas, att de lagar hvarunder de författades i samma mån inskränkte skaldespråket, som de det förädlade. Tvånget, som vanligen sker, har väckt frihetsandan; men friheten, som äfven är vanligt, har börjat urarta. Under sken att afhjälpa den entonighet, som åtföljer goda jambiske och trokaiske verser, har man betagit dem både takt och ton. Aksenten, ofredad i alla sina stationer, är icke ens säker i sin yttersta fristad, rimmet». I detta »sträfvande till den friare daktyliska gången» finner nu Regnér ett stöd för införandet af den metriska versen.

Till det nu anförda kunna vi lägga ännu ett uttalande, af vida senare datum, men stammande från en af dem, som själfve varit en af de ledande bland efter-gustavianerna, nämligen Franzén. I ett svar till Palmblad i Svensk Litteraturtidning 1820 (Bihang n:r 9—10) yttrar han, att det »uppkommer en strid mellan meter och rytm i svenska versen. Jag tror, att intet versslag, rimmadt eller orimmadt, kan sakna den utan att blifva mer eller mindre obehagligt. Man jämföre till exempel följande tvänne verser:

Med dygd, förstånd, behag Eglé förtjust Orest;
Och snart af hans förtjänst hon själf befann sig fäst,
Med tårar på sin kind hon log, som sorgen ler,
Rörd nalkades Orest och intogs mer och mer».

Franzén anmärker, att verser som de båda första skulle blifva odrägliga i längden, medan de senare »behaga genom den brytning», som uppstår däraf, »att stafvelserna *rörd* och *togs* icke äro så korta, och *på* och *dess* icke så långa, som meterns stränghet skulle fordra. Sådana fel [!] mot metern vågade Kellgren tidigare och oftare än någon annan af våra skalder för att vinna åt versen ett rytmiskt behag»[1].

Den utveckling mot större frihet i metriskt hänseende, som vi sett vara betecknande för det gustavianska tidehvarfvet, stannade

[1] Franzén fasthöll själf äfven oarterna i denna skolas versifikation; Tegnér talar i bref till Brinkman af d. 7/4 1825 om hans »otäcka vana att så ofta rimma på daktyler som i jambisk vers alltid måste förfalskas, såsom konungār, sanningēn, frihetēn m. m.». — Palmblad har i sin metrik (Fosforos 1811 s. 533 f. noten) en anmärkning angående betoningen i jambisk vers.

icke vid att göra rytmen inom den jambiska versen ledigare; försök saknades icke att bryta detta versmätts envälde. Närmast väl efter Klopstocks föredöme försökte sig Thorild i orimmade, antikiserande versmått, men äfven om vi bortse härifrån saknades icke helt och hållet ansatser till reformer inom det akademiska lägret. Nyss sågo vi Regnér hänvisa på den antika versen för att tillmötesgå sträfvandet efter en friare gång. Fru Lenngren har ganska ofta tagit sin tillflykt till anapesterna, och Leopold öfvergaf en gång jamberna, annars på grund af de stora friheter de tilläta och genom sin mindre utpräglade rytm så särskildt egnade för den eleganta konversationston, som var hans styrka. Uti sitt ode »Det slutande århundradet» har han för en gång tillgripit daktylerna[1]. Hvad man än med skäl kan invända mot detta stycke för öfrigt, så måste man erkänna, att Leopold äfven här visar sig såsom den sin konst fullt beherskande versifikatören. Han har här åstadkommit ett praktstycke i, jag skulle vilja säga, massiv kejsarstil:

Stormen har fattat det mänskliga sinnet,
Folkslagen uppstå med rytande mod;
Taflor af tronfall och strömmande blod
Lämnas åt minnet.

I öfverensstämmelse med ämnet låter han längre fram dessa tungt framvältrande verser öfvergå i lättare rytmer:

Hvem är hjältinnan som röjs för min syn,
Rodnande ljuft för den börjande dagen,
Skön som Cytherens gudinna i skyn
Följd af behagen.

Detta stycke beundrades högeligen af Regnér; han fann »meter och rim förena sig till den fullkomligaste harmoni, som i vers torde kunna åstadkommas». — En och annan följde föredömet att till omväxling upptaga de trestafviga versfötterna i högre stil (t. ex. Wallin med sin Klagan 1803), men i själfva verket var härmed föga att vinna. Ty anapester och daktyler hafva en vida mera markerad rytm än den smidiga jamben och komma därföre, när de brukas oblandade som här, att i längden verka tröttande[2]).

[1] Jämväl i kantaten vid Gustaf III:s begrafning.

[2] En virtuos som Tegnér kan visserligen förebygga detta (Vikingabalken). — Viktor Rydbergs vackra Drömlif synes mig skola hafva vunnit på, att skalden oftare utbytt anapesten mot tvåstafvingen.

Andra bättre vägar anade Kellgren, äfven härutinnan bevisande sig vara tidens största konstnärliga begåfning. Han har icke blott försökt, fastän sparsamt, de antikiserande versmåtten och blankversen, utan jämväl gjort de första ansatserna till hvad vi med Rosenberg kalla *blandad konstvers*, d. v. s. sådana, som bestå af takter med olika stafvelsetal, eller med andra ord sådana, uti hvilka de betonade stafvelsernas antal är fast, medan de obetonades bestämmes blott af hänsyn till hvad rytmen kan bära.

Dylika vers hade diktats, så länge balladen ännu var populär. Dalin hade användt dem i sina folkvise-imitationer[1], och många efter honom där det gälde att skrifva ord till en bekant vismelodi; så fru Nordenflycht, så Bellman. Med musikens hjälp kunde slika oregelbundenheter lätt passera.

Äfven Kellgren räknade vid sina försök på musiken, ty det är blott i hans operatexter blandade vers förekomma[2]. I Gustaf Wasa påträffa vi sålunda hjältens uppfordran:

Vänner, skynden er in i striden,
Himlens Gud våra vapen styr o. s. v.

den därpå följande kören:

Hvad, skulle göters ättlingar vika?
Vika för slafvars darrande stål?

samt den berömda arian, om hvilken Rosenberg (Nord. Tidskrift 1883) med afseende på här ifrågavarande sak yttrar: »Kellgrens namnkunniga 'Ädla skuggor vördade fäder' var en djärf nyhet»[3]. Att det verkligen så var, finna vi, om vi besinna att Kellgrens förhållande till musiken var ett helt annat än visdiktarens; han skref först sin dikt färdig, som *därefter* öfverlämnades till kompnisten att sättas i musik. Å andra sidan förråder sig ju Kellgrens tveksamhet därutinnan, att han icke torts låta dylika vers bestå ensamt för sig själf[4].

[1] Äfven fru Nordenflycht enligt Kruses monografi s. 101.

[2] Uti sina kantater vid Lovisa Ulrikas begrafning och öfver den 1 januari 1789 inskränker han sig till att använda rena daktyler, därutinnan kanske följande Evalds föredöme. Denne danske skald går ej häller i sina operor längre, fränsedt en i Fiskarne III: 4 inlagd romans i folkvise-stil.

[3] Flera exempel finnas lätt i Gustaf Adolf och Ebba Brahe, i Æneas och Dido samt äfven i hans första opera, Adonis och Proserpina, hvarom se *Schück*, Ur gamla papper III: 146.

[4] Äfven Thorild försökte sig ett par gånger med blandad, rimmad vers, så i På Nyårsdagen, där tillägget 'dityramb' kanske skall ursäkta de metriska fri-

Jag tror mig härmed hafva ådagalagt det orättvisa i Lindgrens ofvan omtalta sats om metrikens förfall under gustavianska tidehvarfvet, åtminstone hvad dess främste skald beträffar.

II. Teoretiska undersökningar under början af adertonhundratalet.

Innan jag vidare följer den svenska verskonstens utveckling, synes det mig vara lämpligt att taga en om ock kortfattad öfversikt af de försök att utreda versbyggnadens lagar, hvilka i början af 1800-talet framträdde i sammanhang med de då verkstälda tolkningarna af antika diktverk.

Först möta vi Gustaf Regnér, som, då han 1801 utgaf sina »Försök till metriske öfversättningar från forntidens skalder», lät dem åtföljas af en »afhandling om metriske öfversättningar samt grunderne till en svensk metrik». Regnér börjar med att påyrka, att öfversättningar icke skola verkställas i det franska parafraserande manéret, utan så troget som möjligt böra ansluta sig till originalet både i anda och form, därvid hänvisande till föredömena i Tyskland och Danmark, framförallt Voss och Baggesen.

Efter en förtjänstfull undersökning af svenskans aksent och dess olika arter kommer Regnér till den slutsatsen, att kvantiteten eller positionen i antik mening ingen som hälst betydelse har för oss, utan att »svenske metriske versens enda rättesnöre är aksenten, med den sorgfällighet vårdad, att blotta uppläsningen ger versen dess behöriga takt och ljud». Med bibehållande af den gamla beteckningen kallar Regnér »*lång* den stafvelse som har aksent, *kort* den som är utan eller förlorat densamma», och uppräknar därefter de två- och trestafviga versfötterna ('versmått' enligt Regnér) med angifvande af en hel del exempel på hvar och en: spondéer äro *ömhet, nöjsam, rätt säll*, pyrrhicher *mina, hela, vara, eller, att han*, »alla i den ställning att de förlora sin aksent», molosser *jämlikhet, overksam, stridbar man*, antibackier *vänskapen, tålsamma, frihet att* o. s. v. Vid versen äro, säger Regnér vidare, »i synnerhet tvenne ämnen att öfverväga: arten och antalet af dess takter och sättet att dem uppfylla»; det förra kallar han rytm, det senare meter. Genom förändringar i dessa båda uppkomna versarterna, af hvilka hexametern behandlas först och utförligast.

heterna, och i en af de i fängelset skrifna Sangerna ur Engelbrechts tiden, där dock melodi angifves. Se Hansellis uppl. I: 128 och 211.

Då vi i svenskan väl hafva nog spondéer, men icke så beskaffade, att de kunna fördelas på två takter och bilda cesur, måste vi för denna bruka ej blott molosser och anapester, som äfven de äro för fåtaliga, utan äfven jamber och amfimakrer. Bland tillåtna friheter räknar Regnér för öfrigt att »i stället för en daktyl använda stundom en tribrachys, stundom en amfimaker, stundom men mera sällan en antibachius». Dessa sistnämda hafva gjort författaren åtskilligt hufvudbry, hälst de ofta göra sig påminta. »De rubba och förtröga versens gång på hvad sätt de användas, men i synnerhet om de efter vanan i våra rimverser behandlas som amfibraker». Hällre må de dock brukas som egentliga antibackier än som daktyler, hvilket blott i nödfall kunde tillåtas; bättre således *uttála* än *úttala*. — »Och härmed tror jag principen för svensk metrisk vers och tillämpningen däraf vara i det närmaste utredd och bestämd att icke allenast hexametrar utan ock lyriske, dramatiske och flere slags verser skola efter denna prosodi kunna skrifvas äfven så regelbundet som greker och romare skrefvo sin». Regnér fruktar emellertid, att man skall tycka det han medgifvit allt för stora friheter, och påpekar, att man icke finge till dessa räkna, att han tillåtit spondéns utbytande mot trokén, »ty detta hör till svenske metriske versens beständ och härleder sig från dess grundregel».

Tre år efter denna afhandlings utgifvande framträdde Adlerbeth, den främste tolken af de klassiska skalderna under detta tidskifte, med sin öfversättning af Vergilius' Eneid. Adlerbeth förklarade därvid, att han gillade Regnérs — för sin tid frisinnade — grundsatser, men i grund och botten var han dock icke öfvertygad om deras fulla riktighet, ty han ansåg sig i vissa fall böra stanna vid ett försiktigare bruk och begagnade t. ex. icke ord sådana som *genom*, *hela*, *vara* såsom pyrrhicher. — Till Adlerbeth slöt sig Palmblad med sin i Fosforos 1811 offentliggjorda verslära, hvilken ock var tillegnad »Virgilii tolkare» och af honom i manuskript genomsedd. Palmblad nämner visserligen Regnér med mycket lof: denne hade med sitt arbete, »öfver hvilket man icke kan tala nog godt», »gjort ett viktigt steg till fördomarnes afskuddande», men strax därefter förklarar Palmblad dock, att han »icke nog grundligt uppfattat principen för den metriska versen», hvarför ock hans verslära blifvit »obestämd». Palmblad gillar i stället Adlerbeths nyss omtalta betänkligheter och uttalar tvifvelsmål om, huruvida hexametern »vunnit genom upptagandet af trokéer». För öfrigt söker han mildra de stränga lagarne

genom att efter tyskt föredöme förklara en mängd stafvelser »medeltidiga», obestämda.

Om Adlerbeth och Palmblad således i själfva verket icke kunde fullt ansluta sig till den frisinnade Regnér, så var detta än mindre fallet med Hammarsköld. I sin recension i Lyceum af Adlerbeths öfversättningar, talar han om bruket af trokéer såsom en oregelmässighet och hoppas att vi genom slika »strängt och noggrant versifierade poemer» skola »slutligen få en sådan mängd äkta spondéer, att vi småningom kunna liksom tyskarne fördrifva trokén ur vår hexameter».

Emellertid hade Regnér fortgått på sin väg och utvecklade närmare sina principer uti ett 1804 skrifvet, men först 1814 tryckt »Försök att bestämma reglerna för svenska metriken». Hade han förut emot fransmännen åberopat tyskarne, så inlägger han nu en bestämd gensaga mot, att man på svenskan utan vidare tillämpade de tyska metrikernas och särskildt Voss' läror. Närmast får väl detta antagas vara riktadt mot Palmblad, som i sin verslära, både i den spekulativa inledningen och i själfva afhandlingen flitigt citerat tyska auktoriteter. Regnérs andra uppsats betecknar för öfrigt ett afgjordt och betydande framsteg öfver den första; han hade gjort sorgfälliga undersökningar öfver de förändringar i aksenten ('ljudvikten') hvilka betingas af ordens inbördes förhållande och ställning, och i förbigående framkastar han äfven en antydan om pausens betydelse för rytmen. Otvifvelaktigt står Regnér öfver icke blott samtida utan ock långt senare verslärare, men hans satser synas icke hafva allmänt aksepterats. I stället för att gå närmare in på dem skall jag här fästa mig vid en särskild punkt, som kom att väcka en lifligare diskussion. Åfven på detta sätt få vi en uppfattning af de olika åsikterna i metrik vid denna tid.

Som vi från det föregående erinra oss, hade Regnér besvär med en del sammansatta (och härledda) ord, hvilka blott med svårighet läto inpassa sig i hexameterns skema. I sitt företal till Eneiden upptog Adlerbeth denna fråga; han påpekade, att i ord sådana som *skräckbild, tordön, liflös, liflösa, otyglad, uppstå, uppstodo, fosterjord* m. fl. den sista sammansättningsdelen förlorat sin aksent, i det att den i uttalet öfverhalkades. »Jag kan ej neka», säger han, »att jag anser dessa aksentförändringar för ett genom oaktsamhet i uttalet uppkommet missbruk, alstradt af vårt språks benägenhet att kasta aksenten på första stafvelsen i orden. *Skräckbild, tordön, påbud,*

liflös, uppstå, skräckfritt äro efter min öfvertygelse säkra spondéer, hvilka aldrig böra behandlas som trokéer. Tvärtom bör sista stafvelsen kunna nyttjas i cesur». Likaledes förklarade Adlerbeth, att ord af samma typer som de anförda trestafviga högst sällan och endast då den senare delen vore mycket lättflytande (t. ex. *fortfara*) kunde nyttjas som daktyler. Skälen härför voro: »att de enkla ordens aksent ej synes i sammansättningen böra beröfvas dem», något som ej häller alldeles skedde i uttalet, »åtminstone i det högtidligare»; »att de hårdaste daktyler ofta eljest skulle tillskapas» (såsom *frámblixtra*); att analogien med andra sammansättningar,. såsom *bereda*, fordrade beaktande; att tyska författare förforo på samma sätt[1], och att slutligen »versen härigenom göres mera sammanbunden» genom incisionen (t. ex. *tre|käftadt*), hvilken »de gamle med mycken omsorg iakttagit».

I hvad mån ett dåtida uttal i vissa fall kan hafva understödt denna åsikt, skall jag här lämna åsido[2]. Det kraftigaste skälet torde i alla fall hafva varit sträfvandet att så mycket som möjligt närma den svenska hexametern till den antika, i det att man uppfattade äfven den förra såsom en bestämd följd af långa och korta stafvelser. Särskildt hvad spondén beträffar ville man, då en betonad stafvelse i svenskan skulle motsvara en lång i latinet, försöka bilda densamma af två betonade stafvelser[3], och genom ett spondaiskt ords fördelande. på två versfötter åstadkomma den kraftiga cesur, uti hvilken de flesta af antikens dåtida tolkare synas hafva sett hexameterns skönaste prydnad.

Regnér yttrade i sin första uppsats, att våra spondéer sällan kunde »fördelas på tvenne takter för att åstadkomma den så kallade cesuren», ty takten blefve härigenom rubbad (såsom hos Stiernhielm *snö|hvít*), men detta uppvägdes af »den oväntade likheten» med den antika hexametern. I sin senare uppsats stod han på samma, en smula tveksamma ståndpunkt, undrande, »om ej denna lilla bryt-

[1] Om Voss och andra öfversättare se *Victor Hehn*, Einiges über Goethes Vers uti Gedanken über Goethe, 3 Aufl. s. 337 ff. och 352.

[2] Detta kan äfven vara händelsen med somliga i förra afdelningen behandlade fall. Se härom *Kock*, Svensk aksent. Jag begagnar tillfället att hänvisa till de bibliografiska anvisningarna i detta arbete, hvilka varit mig till mycken ledning och ber att få uttala min tacksamhet äfven för af prof. Kock välvilligt lämnade muntliga upplysningar.

[3] Hammarsköld (Lyceum I: 89) beundrade mycket Adlerbeths vers:

Så kraftfordrande | värf, Rom! | var det att lägga din grundval.

Jfr om ofvanstående *Minor*, Neuhochdeutsche Metrik s. 33 och 139.

ning i ljudet genom sin hastiga öfvergång snarare kan tjäna till en omväxling för örat än blifva stötande och misshaglig». — Palmblad hyser däremot ingen som hälst tvekan: »Utan betänkande», säger han, »bör man erkänna våra spondéer såsom äkta, samt till och med i versen så inrymma dem, att deras sista stafvelse utgör arsis[1]».

Hvad jag med det anförda velat få fram är det bestämda afhängighetsförhållande, i hvilket de svenske verslärarne, om än i olika grad, stodo till den klassiska metriken, ett förhållande, som ju lätt förklaras däraf, att de samtlige af sysslandet med öfversättningar från antiken ledts till funderingar öfver den svenska versen. Emellertid funnos äfven de, som opponerade sig mot de ofvan antydda åsikterna. Dåvarande lektorn, sedermera biskopen M. Wallenberg, som 1816 utgaf en öfversättning af Iliaden, förklarade i företalet sig i hufvudsak ense med Adlerbeth om de metriska principerna, men anmärkte dock, att han ej kunde godkänna dennes spondéer med ton på sista stafvelsen, enär det vanliga uttalet alldeles icke berodde på slarf, och tillät sig t. o. m. det kätterska yttrandet att det vore tvifvelaktigt, om svenskan öfverhufvud hade några spondéer.

Slikt kunde icke få passera oanmärkt af den antikiserande skolan. I en recension i Literaturtidningen förklarade Hammarsköld, att versfikationen vore arbetets minst tillfredsställande sida och häfdade *slag-úr* och *snö-hvít* såsom fullgoda, då sammansatta »ord borde bibehålla de enklas aksent, om denna än blefve af olika beskaffenhet». »Hvem finnes», frågade Hammarsköld, »hvars öra ej slites af denna efter Hr Wallenbergs teori bildade hexameter:

Hūgstŏră bērgsbŏăr tīlltălă sā dĕn snōhvītă flīckăn?»

Sådant kunde vara tillåtet i rimmad vers men däraf finge man icke draga några slutsatser, ty »en frihet, som är lofgifven i det ena slaget, är däremot alldeles förstörande i det andra». Och med ett förstucket hugg mot sitt gamla offer Leopold tillade recensenten att »det var först den Kellgrenska skolan, som började bilda sådana daktyler som *stōrmsĕkĕl, vārldsrўmdĕn*»[2].

[1] Uti sin kritik af Franzéns företal till Adlerbeths Ovidius' Metamorfoser (uti Literaturtidningen 1820) medger Palmblad, att *uppstå'r* och *framgå'r* blifva onaturliga vid sträng skansion, men dylik borde undvikas. — P. anmärker sammastädes, att Adlerbeth användt för mycket trokéer, och således fyllde ej ens denne P:s stränga fordringar.

[2] I sin recension af Adlerbeth i Lyceum hade H. berömt denne såsom den där satt en dam mot aksentfördärfvandet, hvilket hotade »i synnerhet genom de daktyliserande rimverserna, där ordens grundljud på det mest våldsamma sätt

Wallenberg svarade med en lång uppsats, däri han förklarade recensentens kvantitetslära »alldeles falsk», afvisade hans »aksentsnack» och förnekade, att det gåfves olika principer för rimmad och orimmad vers, hvilket skulle varit »ett besynnerligt fenomen». — Till Hammarskölds undsättning skyndade Palmblad med en längre artikel »om principen för svensk metrisk vers». Det var ej svårt för honom att framdraga misslyckade ställen i Wallenbergs Iliad, men han förmådde däremot icke lämna något öfvertygande bevis i den principiella frågan. Striden fortsattes med stigande häftighet och aftagande höflighet å ömse sidor. Palmblad behandlade sin ifrige motståndare med denna nedlåtande ton, som vissheten om att på sin sida hafva de erkända auktoriteterna så lätt ingifver. Men äfven Wallenberg förstod att till sin fördel citera Palmblads orakel A. W. Schlegel[1].

En ny tvist i samma ämne uppblossade ett par år därefter, i det att A. F. Skiöldebrand, som sett sin hjältedikt Odin behandlad på samma sätt som Wallenbergs Iliad, tog sig före att i en liten skrift »Något om antagna regler för svensk hexameter» göra propaganda för åsikter, som ungefär sammanföllo med den sistnämndes. Skiöldebrand opponerade sig mot de Adlerbethska spondéerna och mot åflandet att fastslå en bestämd aksent för hvarje ord, som skulle bestå i alla väder; att han äfven ansåg det cesuren kunde undvaras, torde varit mindre förmånligt för hans verser. — Högst misslynt öfver detta nya motstånd skref Palmblad till Hammarsköld (d. 7/4 1820): »Skiöldebrand inbillar sig vara alldeles ny, — men i hans bok står intet annat än hvad de öfrige Öron-Metristerna (jag kallar dem så, emedan de beropa sig på sina öron, som äro af ett underligt slag) immerfort påstått. Min verslära är ignorerad. — Sedan Adlerbeth punkt för punkt är vederlagd, så heter det slutligen, att förf. i allt är af samma mening som *vår* Adlerbeth och *vår* Wallenberg». Palmblad hade föresatt sig att skrifva »så halt, så slipadt som detta folk — men hoppas göra det mera grundligt».

Med all sin grundlighet lyckades dock Palmblad icke häller nu att öfvertyga sin motståndare, och något egentligt nytt kom icke i dagen. Skiöldebrand anförde följande vers af egen fatabur:

Thilda min afgud du är, med oro du fyller mitt hjärta,

---

förvrängdes; hvarpå man såsom exempel må nämna Herr Leopolds skaldesång Det slutande århundradet». — Friheten i rimmad vers var således äfven inskränkt — åtminstone hvad beträffar Leopold!

[1] Svensk Litteraturtidning 1816 n:r 8, 9, 23, 24; Bihang n:r 8—10, 12—16 och 19.

om hvilken han påstod, att den enligt motståndarnes principer borde haft följande lydelse i stället:

Thilda är | min af,gúd, o|ró hon | väcker | i hjärtat.

»I sanning en härlig regel, som föreskrifver missljud och förbjuder välljud!» — Palmblad svarade härpå, att missljudet i den anförda versens senare form icke berodde på den omkastade aksenten, utan att felet vore att söka däri, att de omgifvande stafvelserna vore för lätta. Bättre vore det att sätta

Thilda är | Ernsts af|gúd, o|ró etc.

Dock medgaf Palmblad, att versen ej häller i detta skick blefve just välljudande[1].

Såsom en afslutning på dessa strider kan man betrakta det företal, Franzén samma år på anmodan skref till Adlerbeths posthumt utgifna öfversättning af Ovidius' Metamorfoser, samt det svar han afgaf på Palmblads kritik. Efter att hafva påpekat, att man ännu icke lyckats fullt öfvervinna fördomarne mot hexametern, yttrar Franzén här: »Rätta orsaken torde ligga däri, att man utan att alltid rätt fatta den egentliga skönheten och andan i den antika versbyggnaden i en svensk efterbildning fordrat alla de reglers iakttagande, som gällde i de gamla språken och hade sin grund i deras natur... Hvarje versart, då den flyttas ifrån ett språk till ett annat, måste undergå en modifikation efter dettas särskilta lynne». Man hade under de metriska striderna »öfversett skilnaden mellan aksent och kvantitet». Incisioner, cesurer och dylikt borde nog iakttagas, men icke så att man därigenom gjorde våld på språket. Adlerbeth hade själf sällan användt spondéer sådana som *framrór*, liksom Wallenberg sällan daktyler af formen *úpptaga*[2]. »Det är ju», yttrar Franzén så, »skalderne, som först skapa och bilda versarter och versmått: därefter komma grammatici och benämna och klassificera dem och leta upp deras regler. Om det sedermera lyckas en poet att genom en afvikelse ifrån dessa förhöja sin vers i kraft och välljud, ... så har han i det samma gjort en ny regel, som grammatici själfva äro tvungne att antaga»[3].

[1] Svensk Litteraturtidning 1820 n:r 18, 19; Bihang n:r 6 och 7.

[2] Palmblad erkände i sin kritik af Wallenbergs Odyssé, att denne och Skiöldebrand skrefvo bättre vers än man af deras teorier kunnat vänta.

[3] Svensk Litteraturtidning 1820 n:r 31—33; Bihang 9—10, 12—13. Redan Höijer riktade en skarp kritik mot de samtida metriska teoretikerna och deras

Detta var ett inlägg — det första — af en verklig skald, förtrogen med sin konst. Men det må vara tillåtet att betvifla, att hans ord vunno mycken anklang bland teoretikerna. Som vi sett voro dessa samt och synnerligen män, som vid tolkningen af antika diktverk kommit att sysselsätta sig med metriska frågor[1]. De hade därför den antika metriken ständigt i tankarne och i öronen, kunde icke frigöra sig från densamma, utan sträfvade med all makt att införa de svenska orden i de bås, som de försett med antika etiketter. De växte så fast i de antika teorierna, att de förlorade örat för språkets egna fordringar. Palmblad, som kallade sin metrik *Svensk* verslära och däri upptog äfven moderna versmått, sysselsätter sig dock hufvudsakligen med de antika, och är synbarligen af den meningen att hvad som säges om dem äfven skall kunna gälla om de andra, ehuru han sedan under striden fann sig nödsakad att befästa ett djupt svalg mellan rimmad och orimmad vers. Det är dock högst underbart, att desse teoretiker aldrig föllo på den tanken att undersöka en modern dikt, att se till huru språket behandlades af dess egna originella skalder. Men kanske var det bäst att dessa fingo i fred utan mästrande gå sina egna vägar. Detta sagdt med allt erkännande af det intresse, det redliga bemödande, det skarpsinne och de goda uppslag, för hvilka vi hafva att tacka metrikerna från seklets början[2].

---

afhängighet af antiken. Man läser i hans Anmärkningar hörande till prosodi och versifikation, skrifna 1811 kort före hans död (Saml. Skrifter IV: 64 f.): »Den gamla versifikationen är för oss förlorad; dess princip är för oss falsk. Utan kvantitet gifves ingen vers, men deras var en helt annan. Med imitation af deras versarter komma vi dock aldrig till en versifikation, som vore det för dem; äfvensom deras vers är nu en helt annan för oss, än den var för dem . . . Det är förgäfves att försöka, såsom man gjort, arbiträrt upphöja vissa stafvelser till långa eller korta och att bestämma kvantiteten för dem, som förut ingen äga; de måste sakna kvantitetens själfständighet . . . De [enstafviga orden] bero af det eftertryck, som de ej lika med flerstafviga ord äga af sig själfva utan blott kunna få därigenom, att de ofta bära det slags eftertryck, som tillhör meningen och ej det enskilda ordet. Den nyare metriska versen eller rättare den nyare versen utan undantag har ingen annan riktighet och godhet såsom vers, än dess meters sammanfallande med det rätta uttalet . . .»

[1] Skiöldebrand kan väl ej göra anspråk på att räknas som originel skald.

[2] Några ord må här inskjutas om Brinkman, som med Tegnér utbytte tankar i metriska frågor, med hvilka han gärna sysselsatte sig, och hvilka han i sina bref till skalden stundom med stor utförlighet afhandlat. Br. antyder mer än en gång, att han ansåg sig själf ovanligt frisinnad. Han var icke rätt ense med Adlerbeth och Palmblad, hvilka han förebrädde, att de för slafviskt följde

På samma sätt har det fortgått i lång tid och ännu på slutet af 1860-talet finner man antikdyrkare, som i sin ensidighet gått långt öfver hvad som vid seklets början presterades, och som därtill velat påtvinga äfven den moderna versen det klassiska oket. För kännedomen om dessa hänvisar jag till R. Törnebladhs uppsats »An-

---

tyskarne, gent emot hvilka han påyrkade att ord som *sina* m. fl. skulle få användas som pyrrhicher. Wallenbergs Homerus-tolkning gjorde han mera rättvisa än de båda nämda; Br. ansåg den vara prosaisk, men i metriskt afseende ganska lyckad, enär W. riktigt iakttagit cesurerna. Dessa voro nämligen Br:s käpphäst; gång på gång betonar han med tillfredsställelse, att ingen annan hade fullt begrepp om deras vikt och betydelse, och berättar förnöjd, att Adlerbeth på hans tillstyrkan rättat en mängd fel af denna art i tredje upplagan af sin Eneid. Och dock hade ju Adlerbeth för cesurens skull aksepterat de beryktade spondéerna med tonen på sista stafvelsen! Försiktigtvis hade han dock i praktiken icke användt dem med så stor förkärlek, som han i teorien häfdade deras berättigande. Tegnér, trots sin klassiska bildning mera oförvillad än teoretikerna, hade skämtat med dessa, då han vid en disputation 1814 tillropade respondenten:

Måtte dig Voss *bistā* — förlåt jag menade bistå!

Brinkman utvecklade vid ett par tillfällen sina åsikter i spondé-frågan; han är icke med på att omkasta aksenten i dem, men då han likväl anser deras användning för att bilda cesur riktig, blir den enda rimliga (eller orimliga) mening man kan få ut af hans resonnemanger, att man vid uppläsningen skulle betona dem som vanligt. Hvad härmed vanns, är svårt att begripa.

Skiöldebrands hexametrar äro för Br. ett outtömligt ämne för löje och hån; såsom höjden af galenskap citerar han följande enligt dennes principer bildade hexameter:

En ătĕr surkăl och fläsk, och en ann sūpĕr bränvīn som vatten.

Att Leopold gillat denna vers, anför Br. som bevis på hans omöjlighet som metriker: mig synes detta tvärtom bevisa, att den förre var långt mera omdömesgill i svensk metrik än den senare, som i trots af allt skryt med frisinthet var lika snärjd i antika fördomar som de äldre metrikerna. Då Br. klandrar entonigheten i våra jambiske vers och föreslår medel att häfva denna, visar det sig ock af sammanhanget, att han vill hämta eventuella reformer från grekerna. Att B:s metrik aldrig blef fullbordad kan under sådana förhållanden icke anses för någon stor förlust.

Vi kunna tillägga att det enda fel, han hos Tegnér klandrar, är bruket af ord som *instiftelse* i hexameter i den ställning, att första stafvelsen blef tredje i en daktyl i stället för andra i en spondé. — För Stagnelius' hexametrar har Br. — och med rätta — mycket loford.

Br:s här antydda åsikter har han framlagt i sina bref till Tegnér af d. $^{18}/_{3}$, $^{25}/_{3}$ och $^{15}/_{4}$ 1825, $^{16}/_{1}$ 1829 samt $^{23}/_{8}$ 1837. För kännedomen om dessa bref har jag att tacka kabinettskammarherren m. m. Grefve H. Wachtmeister på Årup, som välvilligt utlånt dem till Lunds Univ. Bibliotek.

märkningar i svensk verslära»[1], uti hvilken han gör front mot denna, som han kallar den »nya skola» i metriken. *Ny* var den visserligen icke; hela den moderna teoretiska metrikens utveckling är en kamp mot 'latinherraväldet' för att begagna ett populärt slagord. Då E. von der Recke utgifvit sin förträffliga bok 'Principerne for den danske Verskunst', fann Rosenberg att författaren trots all sin revolutionära tendens icke förmått göra sig oberoende af »de lænker, hvormed den klassiske kultur har kuet de germanske folk og hindret deres ånd i at blive sig selv bevidst»[2].

Förrän jag lämnar denna afdelning skulle jag vilja något vidröra en fråga, som vi i det föregående då och då sett framskymta, frågan om en principiel skilnad bestode mellan rimmad (= modern) och orimmad (= antik) vers i svenskan. Meningarna voro häri som i annat delade.

Wallenberg påyrkade, att samma lagar gällde för båda arterna; Skiöldebrand anslöt sig härtill med yttrandet, att all vers vore metrisk; i en recension, införd i Stockholms-Posten 1825 n:r 67 och signerad G., af den senares öfversättning af Lucanus' Pharsalia heter det, att man är Skiöldebrand tack skyldig »för befrielse från ett öfverdrifvet regeltvång», och att om man lånar verstakten från antiken, så bör den dock »fyllas enligt vår egen aksent och kvantitet och således följa samma tonlagar i orimmad som i rimmad poesi». Franzén slutligen utgår från den förutsättningen, »att man erkänner för vers allt, som är satt i meter, det må nu vara rimmadt eller orimmadt, i stöd af den grundsats i svenska verskonsten, hvarom alla måtte vara ense, att hvarje stafvelse har sitt vissa genom dess natur eller dess tonvikt [= genom dess ställning i sats och vers?] bestämda tidsmått».

Hörom nu den andra parten: »Rimversen, den romantiska poesiens tungomål, är skapad för musiken, och denna tillåter en lika stor mångfaldighet af tidsförhållanden: alltså är den nämda versen icke egentligen metrisk i detta ords strängare bemärkelse utan följer friare lagar för sin konstruktion. Den närmar sig till naturens fria växling och formrika yppighet i afseende på rytmens begränsning, men blifver åter genom konsonansen en konstprodukt fastän af helt

---

[1] I Redogörelse för Kalmar Elementarläroverk 1869.

[2] Nordisk Tidskrift 1883 s. 278. — Att Rosenberg å sin sida kanske stundom gått för långt, är en annan sak.

annat slag, som till en viss grad sätter sig utom förhållandet af tidens afmätta nödvändighet. Alltså finner man häraf den i bådas inre väsende grundade åtskilnad . . .»

Alltså —? Man torde nog behöfva vara fullt rättrogen fosforist för att känna sig öfvertygad af denna spekulativa bevisföring, hvilken Palmblad förde i elden gentemot Franzén uti recensionen af Adlerbeth 1820[1].

Emellertid tillägger Palmblad, att i praktiken äro alla ense om denna åtskilnad, och däruti har han verkligen i viss mån rätt. Han får härvid på sin sida ingen mindre än Tegnér. Då Brinkman anmärkt oriktiga anapester i Vikingabalken, svarade skalden (d. 7/4 1825), att han icke skulle velat nyttja dem i ett metriskt poem, »men rimmet gör här en stor åtskilnad. Ty rimmet är i våra moderna språk icke blott en lek utan äfven ett *surrogat* för bristande meter. Troligtvis ligger också en dunkel känsla af ett dylikt behof till grund för rimmet. Också vet jag icke huru vi på annat sätt skulle förklara oss den i sig själf orimliga skilnaden emellan prosodien för metrisk och rimmad vers». Mer än detta yttrande, som numera ingen metriker lär vilja skrifva under, betyder det, att man i Tegnérs dikter finner, hurusom han betonat vissa ord olika i antika och moderna versmått, nämligen samma antibackier, som vi förut sett åstadkomma så stor uppståndelse och så mycken strid.

Uti Nattvardsbarnen betonas städse: *hvitménad*, *vårsólens*, *framsticka*, *landsflýktig* etc. och slika ord hafva alltid af alla bättre svenska hexametrici behandlats på samma sätt. I den nyssnämda Vikingabalken liksom i Solsången har Tegnér däremot icke tvekat att bruka ord af denna aksenttyp (320) såsom daktyler t. ex. *náttlampa*, *sórghuset*, *nédblicka*, och jämväl härutinnan är han ense med äldre och yngre svenska skalder. Lindgren, hvilken i sin anförda uppsats synes halft biträda Hammarskölds åsikt, att sådana 'falska' daktyler äro en följd af den gustavianska skolans formfördärfvande själfsvåld (ehuru han påvisar äfven äldre exempel, såsom hos Stiernhielm) har antecknat en hel mängd fall och påpekar, hurusom Stagnelius, Runeberg och Malmström i sina moderna daktyliska stycken på ett sorgligt sätt försynda sig mot de regler de själfva i hexametern följt.

---

[1] Palmblad skrifver ock till Hammarsköld d. 29/11 1814: »Skrifver du något öfver metriken, så läs Solger nocte dieque . . .» — En annan gång, under striden med Wallenberg, hänvisar P. för frågan om skilnaden till A. W. Schlegels »Briefe über Poesie, Sprache und Sylbenmasse», men jag har där fafängt sökt en slik utredning.

Att skalderna härvid låtit sig påverka af antik-öfversättarnes och teoretikernas äflan att åstadkomma klassiskt ljudande spondéer, är tydligt nog, men man måste dock fråga sig, om detta är tillräckligt att förklara saken. Enligt mitt förmenande måste en annan orsak sökas. Man kunde till en början hänvisa till det förhållandet, att i (oblandadt) anapestiska och daktyliska skemata rytmen är vida kraftigare utpräglad än i den bredt beskrifvande och berättande hexametern och således utan att störas kan bära starkare belastade sänkningar[1]. Men härvid möter oss åter den invändningen, att äfven i blandad konstvers, modern knittelvers eller hvad man vill kalla denna art, dessa omstridda ord regelbundet uppträda som daktyler; ej blott hos Geijer:

Jag *sjökonung* bléf — öfver vattnen drog,

utan ock hos Tegnér, som i Asatiden har daktylerna: *högväxt som*, *brúdgum kring|svingar*, *stålhandskadt* handslag, *Válhalla*. Härpå torde ej annat kunna svaras, än att, fastän hvarken hexameter eller knittel hafva regelmässig växling af höjning och sänkning, så äro de därför ingalunda rytmiskt lika. Hexametern är, icke blott i teorien, en vers med vida jämnare gång och med större fordringar på lika långa takter än dess nordiska broder[2].

---

[1] Man jämföre Minors yttrande (a. a. s. 57): »Bei den Versarten mit regelmässigen Wechsel von Hebung und Senkung (also bei den rein trochäischen, jambischen, daktylischen und anapästischen Versen) kommt die Taktdauer als solche nicht in Betracht».

[2] Man jämföre äfven i detta fall Minor a. a. s. 292 ff.

Jag tillåter mig att här inskjuta en liten polemik mot Lindgrens ofta citerade uppsats. På frågan huru ord af aksenttypen 320 skola behandlas i tretaktig (anapestisk, daktylisk vers), gifver han »det lika enkla som konsekventa svaret», att de skola delas på två versfötter, således i daktylisk vers: *snö|hvíta*, och i anapestisk: *snöhví|ta*, dock så att *snö-* ensamt kommer att bilda sista (resp. första) hälften i versfoten, — detta emedan »hvarje daktyliskt (anapestiskt) versslag kan utbyta en del af sina daktyler (anapester) mot spondäer eller trokäer (jamber)». Denna förutsättning gäller emellertid endast för antika eller moderniserade germanska vers (knittel, folkvise-vers eller 'blandad konstvers'), för hvilka senare hr L. själf på följande sida säger sina satser icke gälla. För moderna *oblandade* daktyliska eller anapestiska verser, hvilka jämväl torde få existera, ger 'det enkla svaret' oss alls ingen ledning. Man skall finna, att goda skalder i dylika städse begagnat ifrågavarande ord som daktyler, och deras bruk som sådana torde allt mer tilltaga, delvis beroende på uttalets benägenhet att gifva allt fler af dem typen 400.

III. Blick på de praktiska nybildningarne närmast före och efter 1810.

Efter exkurserna i den föregående afdelningen vända vi tillbaka till att följa gången af metrikens praktiska utveckling.

Jag har förut påpekat några företeelser, hvilka ådagalägga att äfven inom den franska skolan funnos ansatser att göra försök med en del nyheter. Regnér yttrade i sin kritik af det vanliga sättet att tolka antika diktverk: »Säkert är att den franska manérlighet, som till någon del öfvergått i vårt språk, alltid skall misskläda detsamma, så länge något af dess naturligen fria och manliga lynne är i behåll. Detta har äntligen segrat: en revolution är börjad i vår vitterhet, och man torde utan förgripelse kunna säga, att bekantskapen med den nyss så föraktade tyska literaturen inom få år riktat vårt språk och vår skaldekonst mera än den franska på ett halft århundrade». Ganska märkliga ord för att vara sagda redan 1801!

Den 'revolution' Regnér åsyftar var tydligen införandet och det småningom af allt vidsträcktare kretsar aksepterade bruket af orimmad vers. Bland de skalder, som frånsedt öfversättarne tidigast försökte sig i denna genre, var Franzén. Hans första orimmade dikt[1] synes hafva varit Lavinia (sedermera kallad Axplockerskan), en öfversättning från Thomson, affattad i blankvers liksom originalet. Vid styckets första offentliggörande i Åbo Tidningar 1794 åtföljdes det af en not med en liten apologi för orimmet. Det heter här, att såsom »erfarenheten och sakens natur» visat, rimmet i längre stycken »förorsakar en tröttsam monotoni», att det är olämpligt i dramat, »att det i den högre oden hindrar flykten, och att äfven en svensk vers kan ha poetisk välklang utan rim». Dock trodde författaren icke att det föreliggande versmåttet skulle behaga många läsare, »ty af alla rimmade versarter lär den jambiska vara minst tjänlig i svenskan, som däremot genom bruket af daktyler vinner en rik mångfaldighet i ljudet».

Under det följande året offentliggjordes i Stockholmsposten ett par dikter af Franzén, skrifna i fyrradiga antika strofer, nämligen Lifvets stunder och Bröllopsoder. Till dessa komma jämte flera, som äro odaterade, Besöket hos Klopstock 1795, Praktlifvet

[1] Jag följer härvid de upplysningar som meddelas i sjunde bandet af Franzéns Samlade dikter angående varianter och tiden för publicerandet.

1797 och Till Lesbia (efter Sappho) 1801; somliga af dessa omarbetades sedan. Första strofen af dikten till Klopstock lyder:

> Likt Philemons, ett tjäll bjuder mig in: hvad doft
> af ett himmelskt behag! Gudar ha gästat här
> Hos den gamle, hvars läppar
> Engeln rörde med helig eld.

Länge syns emellertid icke Franzén hafva bibehållit denna håg för den orimmade versen, utom hvad beträffar hexametern och disticha. I stället sökte han att afvinna den rimmade nya skönheter, främst i sången öfver Creutz med dess konstfulla strofbyggnad och briljanta trokaiska rytm:

> Ingen Erato på Thules fjällar
> Gratierna bjöd till dans o. s. v.

(Öfver hufvud använder Franzén ofta trokaiska versmått, om i den bestämda afsikten att skapa omväxling med jamberna, skall jag låta vara osagdt).

Så försökte han i Riddar St. Göran 1795 och i Förföraren anslå en folklig balladstil jämväl i fråga om metern, men har stannat på halfva vägen med regelbundna anapester. Bättre lyckades han då i sina bekanta Glädjens ögonblick (1803) och Champagnevinet 1807 med deras eldiga daktyler och eleganta strofbildning. Emellertid var den Franzénska lyrikens blomstringsperiod icke så särdeles lång, och ej häller hade han den djärfhet, som kastar sig ut på obanade vägar. De bästa Franzénska sångerna äro förträffliga i metriskt afseende och deras form väl vald, men någon verklig banbrytare är han icke.

Emellertid fortsattes försöken med de antika versarterna. Hammarsköld var i sin ungdom en flitig poet, särskildt odlande det elegiska distichet, och flere af de andra fosforisterna pröfvade på olika versmått i efterbildningar och i originalpoem. Men någon riktig popularitet lyckades dessa försök — frånsedt sådana saker som Adlerbeths Eneid — icke vinna. Det är icke utan sitt intresse att höra, hvad fosforisternas orakel Höijer, som 1798 i en recension af Gyllenborg försvarat orimmet, har att säga härom i sin redan citerade uppsats af 1811.

Hans mening tycks vara, att den franska versen betecknar en metrikens fullkomliga bankrutt, och att endast uppläsningen kan i

någon mån rädda den. »Hos andra nationer, som äfven tröttades af de evigt lika långa raderna och den släpande jamben», hade man gjort försök med att upptaga de gamles versarter eller åtminstone begagna sig af en del af deras »friheter och omväxlingar». »Åntligen tyckes man nu», heter det så, »med närmare kännedom om den nyare metriska versen vara på vägen att alldeles kallna därför. Det så häftigt smädade rimmet börjar åter få nåd, och det mer och på annat sätt än det förtjänar». Höijer synes härmed syfta på de försök, som gjorts (t. ex. af Leopold i hans ofta anförda sång Det slutande århundradet) att förbinda en mer utpräglad och omväxlande meter med rim; detta är, säger han, »i allmänhet mer eller mindre tillåtligt först i den nyare verskonsten, då metern är och alltid måste där vara så matt emot hvad den i de gamla språken kunde vara», — en sats, som tydligen blott beror på en, då möjligen ännu ursäktlig fördom.

Emellertid har Höijer rätt uti att man småningom började kallna för den antika versen. Tegnér skref härom till Brinkman 1825: »Det är min öfvertygelse, att den rimmade versen i vår norröna tunga är den enda naturliga, följaktligen äfven den som kommer att bibehålla sig i längden, hvaremot den antika metriska formen väl mera torde vara att anse som ett passagert medel mot entonigheten i våra jambiska versarter, hvilka [de antika tydligen!] liksom fosforismen falla, sedan de trängt tillbaka hvad som i det äldre systemet var alltför öfverdrifvet och onaturligt». Både Tegnérs egna och Stagnelius' hexametrar skulle ju kunna anföras såsom vittnesbörd häremot, men i hufvudsak hade nog Tegnér rätt. Hvad än försöken med de antika versmåtten kunde hafva att betyda för versbyggnadens föryngring och reformering, så var det dock än viktigare att den rimmade versen upparbetades. Antikiserandet hade utgått från teoretikerna och var en mera lärd riktning, men äfven i formelt hänseende gällde det, att den gamla skolan skulle *sjungas* bort. De verkliga skalderna skulle taga saken om hand, och till sist skola vi kasta åtminstone en flyktig blick på deras olika sätt att taga saken.

Först få vi då tänka på Tegnérs ungdomsdiktning för att se till i hvilka former han rör sig.

Liksom till andan så äro ock till formen de tidigare försöken med lärodikter eller skämtsamma stycken hållna i den äldre stilen. Han rör sig i alexandriner, i jambiska strofer, där stundom ock den nämda versen mycket användes, och kanske än hällre liksom Fran-

zén i trokaiska rytmer. (Den vise, Kulturen, Fördragsamheten m. fl.). Åfven de oarter, för hvilka man anklagat den Kellgrenska skolan, och som Tegnér sedermera själf klandrat, sticka fram här. I Kronos söner (1805) t. ex. finna vi en betoning som *bárnsölét* och flera rim på tonlöst -*e: närvarande*, *lidande* etc.

Men bredvid dessa finner man flera försök med anapester och daktyler, såsom i några dikter från år 1803; ur en af dessa, På fru Myhrmans födelsedag, anföra vi

Fader, hvars allmaktsvink verldsödet formar
hör ock de bedjande stoftbarnens röst:
kväf kring dess hjässa de växande stormar,
mogna den lofvande skörd till dess höst!

Nog torde man i sådana strofer hafva rättighet att se en inverkan från Leopolds ofvan omtalade Det slutande århundradet. Trestafvig takt möter oss för öfrigt i flera stycken, såsom t. ex. Tålamodet och hoppet från 1806, i Det eviga från 1810, i de odaterade Förlofvade och gifta samt Jean Jaques Rousseau.

Egendomligare är en dikt från 1804, Till en aflägsen älskarinna, som börjar:

Molnen ha smält,
Våren, ur slumret väckt,
kring våra fält
släpar sin rosendräkt.
Ve mig! mitt glödande hjärta
svalkas ej, svalkas ej af dess fläkt.

Det synes mig tydligt, att vi också här hafva att göra med ett försök att gifva den rimmade versen en karaktär af den antika lyriken eller att förmäla båda arterna. Skemat skulle med användning af det gamla beteckningssättet blifva:

— ⏑ ⏑ —
— ⏑ ⏑ — ⏑ —
— ⏑ ⏑ —
— ⏑ ⏑ — ⏑ —
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑
— ⏑ ⏑ — ⏑ ⏑ — ⏑ —

Vi hafva så de båda dikter, som framför andra gåfvo Tegnér hans namnkunnighet, Landtvärnssången 1808 och Svea 1811. I båda dessa möta vi på de därtill egnade ställena friare anapestiska former, sådana som Franzén användt i sina dryckessånger, och som äfven Wallin tillåtit sig i preludiet till sången öfver Gustaf III.

Hvi pröfvas ej huggande
 järnen ännu?
Hvi klyfvas ej skuggande
 hjälmar itu? o. s. v.

Att anföra dessa allbekanta dikter är öfverflödigt, men man torde lägga märke till att hur 'fria' dessa rytmer än tyckas vara och verkligen äro, så förblir dock alltid i båda de nämda styckena skemat städse regelmässigt; omväxlingen af två- och trestafviga takter fortgår efter bestämd norm[1]. Det ombyte af olika versfötter, som antiken kunde tillåta sig, är här icke öfverfördt på den rimmade versen, och ansatsen därtill kunde i själfva verket icke utgå från antikefterbildning.

Hur flyktig denna öfverblick än varit, så tror jag mig dock vara berättigad till följande slutsatser:

Det är i Tegnérs stycken omkring det år, hvilket enligt vedertagen häfd bildar en gräns icke blott inom vår politiska utan äfven i vår literära historia, en rik omväxling i rytmerna, säkerhet i valet och äfven i viss mån originalitet, allt egenskaper, som skulle fira sin triumf i Fritiofs saga. Men dock har, synes det mig, Tegnér icke principielt gått utöfver hvad den gamla skolan kunde tillåta sig. Det märkliga året 1810, då de nya rörelserna definitivt bryta fram, betecknar i metriskt hänseende en ny periods inträdande. Detta nya kommer dels ifrån utlandet, men dels också från vår egen forntid; man lyssnade nu åter till den gamla balladen, och *det* är en tonart, som är främmande för Tegnérs rika lyra.

För reformering af den rimmade versen öppnade sig två olika vägar. Den ena var att tillegna den svenska literaturen de sydliga

[1] I den odaterade dikten Altarena har en anapest inrymts i hvarje versrad:

Hur mycken andakt i landet röjs!
Hur religiösa bli våra bygder!

o. s. v. efter skemat: s s' s s' s s s' s s' — med utpräglad tendens att starkast betona fjärde stafvelsen.

folkens diktformer, där en konstfull strofbyggnad och en rik rimflätning gåfvo skalden tillfälle att verka med alla de språkets resurser, som han beherskade. Svårigheterna härvid måste egga till alltjämt förnyade ansträngningar, på samma gång som de lyckade resultaten skulle höja fordringarna på skaldernas teknik. Att härvid intresset för formen stundom kunde blifva farligt för innehållet, var en olägenhet, som gifvetvis icke alldeles kunde undgås. Vid denna sida af de metriska reformerna skall jag här icke vidare uppehålla mig, då den är, väl icke fullständigt utredd, men dock redan beaktad. Detta tror jag däremot icke vara fallet med den andra nya vägen — alltjämt formelt sedt.

Medan romantiken å ena sidan upptog den Stiernhielmska skolans sträfvan att införa antika och sydländska diktformer, visade den å andra sidan äfven det lifligaste intresse för den äldre poesi, mot hvilken i dess förfall just den nämda skolans reformer varit riktade. Under någon tid hade man redan efter utländskt mönster diktat ballader; nu, under påverkan af den nationella väckelsen, egnade man sin uppmärksamhet också åt den nordiska folkvisan. I literaturen hade dess ton under 1700-talet fått tränga fram egentligen endast för att användas i helt eller halft skämtsamma dikter eller i politiska tendensdikter med utpräglad populär syftning. Nu lyssnade man med andakt till densamma, och på flera håll skyndade man att uppteckna hvad som hos folket ännu fanns bevaradt. Så kommo ock försöken att använda dess — och äfven den episka eller didaktiska knittelns — metriska princip: att versen bygges på ett visst antal betonade stafvelser, medan de obetonades antal och ställning icke äro öfverallt desamma, utan, så vidt rytmen det tillåter, kunna växla efter skaldens intentioner. Den regelmässiga växlingen af starka och svaga stafvelser är uppgifven — en *yttre* likhet med den antika versen.

De första mig bekanta profven på denna blandade vers — Kellgrens och Thorilds försök frånse vi då — äro två i Lyceums första häfte år 1810 tryckta dikter. Den ena är Lings Gylfe, som i en allegorisk form tolkade smärtan öfver förlusten af Finland och fick stor popularitet, till dess Svea utträngde den. Den börjar:

Bakom fjällets skäggiga topp
Blodiga månen skred,
Och stormvinden fällde sin vinge ned
Och vredfull, lik en vålnad, lopp
Öfver den dammande hed. o. s. v.

Den andra dikten var Hammarskölds »Strömkarlen», af hvilken en strof här må få plats:

»O hör du ej strängarnas skära ton,
Som skakar hjärtat i mig
Och bjuder mig in i en sällare zon
Från lifvets törniga stig?»
Och harpan hon klingar i dalen.

Man kan just icke säga, att folkvisans äkta ton här är träffad, men dikten har betydelse såsom en vändpunkt i balladens historia; såsom Frunck har uppvisat blir härmed icke längre Bürger utan Goethe mönstret. För oss har den därtill det särskilda intresset att den utgör det första försöket att efterbilda den nordiska balladens strof.

Då jag sade, att dessa voro de första profven på blandad vers, så lämnade jag ur räkningen en dikt, som redan i början af samma år såg ljuset i Wallmarks Journal (1810 n:r 23—24). Under titeln Trohetsvisan förekom där en försvenskning af Bürgers Lied von der Treue, verkstäld på originalets blandade meter af — hvem skulle tro det? — ingen mindre än Leopold. Frunck har redan påpekat, att denna bearbetning genom hela sin ton och genom ett par tilllagda strofer röjer en tendens att ge hela dikten en prägel af löjlighet och narraktighet. Att Leopold äfven velat parodiera själfva metern, låge nära till hands att a priori antaga, men diktens form visar alldeles icke hän på något sådant. I alla fall är man väl dock berättigad att tro, att Leopolds mening ingalunda varit att med stycket rekommendera en metrisk reform.

Att en af de båda nyhetsmakarne i Lyceum var Ling, är icke egnadt att öfverraska; man vore böjd för att antaga att han redan tidigare försökt sig i nationella former. Han hade nere i Köpenhamn gjort bekantskap med Oehlenschlägers nordiska romantik och borde ju lagt märke till, huru denne upptog den gamla nordiska metrikens princip, t. ex. i Freyas Rok (offentliggjord 1804). Men Ling hade icke öra för slikt; han blef hela sitt lif en otymplig versifikatör. Om Ejlif den götiske, Lings älsta bevarade tragedi, säger Atterbom med fullt fog, att den »kunde lätt tagas för en parodi på den äldre fransyska tragediens enheter, diktion och versart» — den är nämligen skrifven på alexandriner. Tre små dikter införda i Nytt och Gammalt i Lund 1806—1807 vittna ej häller om något formelt inflytande från Oehlenschläger, om också den ena i metern företer

vissa friheter. Lings senare dramatiska och episka dikter skrefvos på en ytterst enformig versart, som närmast kanske skulle kunna karakteriseras som daktyliserande knittel. Rosenbergs förmodan, att Ling hämtat denna från Prams Starkotter, låter kanske ej försvara sig, men nog är detta yttrande betecknande för Rosenbergs tanke om Ling och hans vers.

Uti första årgången af Fosforos träffas sonetter, canzoner och antikiserande dikter samt äfven ett par med regelmässiga anapester, men först i den andra några på blandad vers: Atterboms Skaldarmal och 'romans' Christi uppståndelse samt ett par öfversättningar från danskan, nämligen balladen Åke och Elsa samt Christi födelse af Oehlenschläger. Denne har antagligen varit Atterboms förebild äfven vid de båda förstnämda dikterna. Men samtidigt hade detta versmått användts af en annan svensk skald, som lika säkert härvid *icke* rådfrågat främmande mönster, nämligen Geijer[1].

Om fosforisterna öfver hufvud i sin diktning liksom i sin kritiska verksamhet fullföljde vissa medvetna literära mål och ett gifvet program, så gör däremot Geijers poetiska skapelser intryck af att vara lika ursprungliga som hans produktions begynnelse var plötslig. Att blifva en reformator inom skönliteraturen låg icke egentligen inom hans planer; förutsättningarna för hans skaldestycken ligga i hans egen natur, i hans minnen från hemmet och hembygden och i hans nationella riktning.

Denna ursprunglighet och svenskhet är lika tydlig i fråga om dikternas form som deras anda. Vi veta ingenting om några famlande försök; Vikingen, Odalbonden och Den siste kämpen uti Iduna 1811 äro de första alstren af en skaparkraft, som instinktmässigt är fullt säker om mål och medel från begynnelsen. Geijers strofer äro icke direkta efterbildningar af folkvisan, men omisskännligt är, att det är denna, som ingifvit honom dessa kraftiga rytmer. I hans musikaliska kompositioner, i hans visor och sånger går folkvisans ton igen, och äfven vid tillkomsten af hans första dikter tyckes musiken hafva spelat en roll. Han berättar själf, att han satt dem i musik, ehuru endast melodien till Vikingen blifvit bevarad. Vi kunna

[1] Palmblads legend Helga Ragnild i Fosforos 1813, skrifven på icke fullt riktigt uppfattad Niebelungen-vers, nämnes af författaren i ett bref till Elgström redan d. 5 aug. 1809 (Se *Böttiger*, Auroraförbundet i Sv. Akademiens Handl. 49 s. 452), men den har då icke haft mycket formelt gemensamt med det tryckta stycket, ty Palmblad säger därvid om sin dikt, att den »blir i assonanser på *ä*».

väl våga beteckna förhållandet så, att melodierna uppstått samtidigt med orden; sedan de hjälpt till vid födelsen af de nya rytmerna kunde de tämligen saklöst försvinna[1].

Sålunda hade då den nationella riktningen inom literaturen äfven ledt till återupptagandet af den gamla nationella principen för versbyggnaden. Den hade i äldre tider fört ut i en regellös och otymplig knittel, som trängts ut af den Stiernhielmska skolan med dess renässanslärdom[2]. Efter att hundrafemtio år hafva gått i läran hos främmande mästare kunde den svenska poesien nu med vunnen konstnärlighet och uppöfvadt öra återtaga de gamla rytmerna. Det var ingen fara för att denna frihet skulle urarta; den skulle nu blott gifva skalderna tillfälle att sjunga ut sin sång i friskare, klangfullare, kraftigare diktformer.

Någon opposition mötte ej häller denna reform. Otvifvelaktigt är det Geijer, som bör sättas som den främste representanten för densamma, äfven om såsom vi sett prioriteten icke tillkommer honom. Och för hans sånger syntes äfven de samtida hafva ansett den valda versformen naturlig och adekvat; det fins icke ens spår till att man reflekterade öfver att däri låg något nytt, och kanske icke ens Geijer själf var fullt medveten om att han genomförde en metrisk reform.

Huru som hälst — den nya principen aksepterades; för att blott taga ett exempel, det mest lysande, så begagnades den af Tegnér först i Asatiden (1813) och i Nyåret 1816 samt sedan i flere af sångerna i Fritiofs Saga. Och i våra dagar hafva vi fått se, huru den blandade versen med öfverlägsen konst användes af den senaste mästaren i den poetiska tekniken — Gustaf Fröding. Det är rent betagande rytmer han förmår skapa; man läse t. ex. hans Bärgslagstroll eller, i annan art, hans »Där borde varit stjärnor».

---

[1] En motsats till de ofvan nämda styckena bildar Manhem; uti detta, som skrefs såsom program, går den gamla skolans retorik flerestädes igen, och här har Geijer ock hämtat formen, den åttaradiga stanzen, från främmande håll. Förståndigt nog valde han icke den egentligen romantiska med enbart kvinliga rim, utan den Goetheska med växlande, hvilken form jämväl Oehlenschläger efter ett par försök med den förra aksepterat. — Geijers yttrande, att stanzen fullkomligast egde hvad engelsmännen kalla 'A full resounding line', skulle kunna föranleda antagandet, att han hämtat den från England, men det torde knapt vara förhållandet, ty först Byron gjorde den där åter populär.

[2] Äfven hos äldre skalder t. ex. Wivallius kan man dock stundom finna den blandade versen väl behandlad.

Tillägg till sid. 9.

Sedan ofvanstående redan var under tryckning, har jag haft tillfälle att ånyo genomgå Bergklints otryckta svar till Brander och funnit, att han redan 1768 hyste väsentligen samma åsikter, som framträdde 1781 i Sammandraget. Det torde icke vara obefogadt att här ur handskriften anföra några yttranden, som kunna vara af intresse. Frågan gällde som ofvan nämdt närmast Branders förkortning af imperfektum på -ade.

Bergklint utgår från, att »vi mäta våra stafvelser och pedes ... efter ton, aksent eller som det allmännast heter höjning och sänkning»; alla stafvelser hafva väl ej samma längd, men »i vers löpa de dock lika». »På detta sättet hafva vi egentligen icke mera än tre versslag, jambiskt, trokaiskt och ett slags hoppande takt af oäkta dactyli eller närmare ett slags amphimacri». Tvåstafviga ord äro antingen jamber eller trokéer, medan i trestafviga ljudet i allmänhet alternerar, »men däremot är dock i språket märkeligt, 1) hvad som händer med en stor del sammansatta ord, hvilka ej så noga alternera, och 2) att så i dessa som alla alternerande mångstafviga gifvas stafvelser, som äro mer eller mindre höjda».

1) »Säger man blott *knif*, äfven i vers, så kan det brukas både som höjdt och sänkt allt som poeten vill, så framt det ej i meningen har någon viss emphasis, ty alla emphatiska monosyllaba böra, om någonsin ske kan, höjas i versen lika som i utspråket». I *pennknifven* däremot »har stafvelsen *penn-* starkare aksent, hvilken liksom döfvar den uti *knif*, så att här äro tvänne stafvelser höjda i en rad men den första mer och den andra mindre ... Dessa slags ord äro verkliga rebeller uti all slags vers utom i den hoppande takten»[1], och kunna således icke »utan stötning utgöra jamber eller trokéer».

2) Alexandrinen består af idel jamber, »men hafver det besynnerligt, att den fordrar en klar och stark höjning på vissa ställen, nämligen vid cesuren och i rimmet». Härefter följer det ofvan (s. 9) anförda exemplet ur Atis, hvaraf slutes att i ord som *bullrande*

[1] Om denna heter det sedan, att »där nästan intet mer behöfves än en aksentuerad ton vid hvart taktslag, och där de öfriga stafvelserna både höjda och sänkta löpa lätt förbi utan märklig åtskilnad: såsom i denna v. Dalins visa,

Philemon dref ut sina får på en äng».

både första och tredje stafvelsen äro höjda, men den första mer höjd »eller tillika aksentuerad». Finge man nu ej använda imperfektum som *började* i jambisk vers, så skulle man konsekvent utesluta alla ord af följande typer: *älskande, älskare, händelse, konungen, herdarne, sällare [sällaste,]* och därjämte substantiva som *evighet, ålderdom, timmerman* etc., adjektiv som *underlig, allvarsam, ångerfull* etc., partiklar som *vidare, småningom* m. fl.

Hvarföre skulle då just imperfekta förkortas? Att så skedde i dagligt tal vore ej tillräckligt skäl. Romarne hade sina licenser, men »därföre vågade dock aldrig poeterna att ändra språkets flexioner, utan de flydde hällre i yttersta nöden till sin Enallage temporis, modi, numeri och andra syntaktiska figurer lika som det skett i Atis och Camilla, fast icke så ofta». Då imperfektum icke kan brukas i alla versens rum, åstadkomma de väl besvär, men måste utbytas mot andra synonyma. »Samma sak är det med de anförda ändringar i poemet Svenska Friheten [se ofvan sid. 5]: det händer ofta att man får omarbeta en eller annan vers för ett ords skull innan det lyckas, och de misslyckade ändringar därstädes bevisa allenast att man ändrat för litet».

Otto Sylwan.

— — —

Bidrag till Lars Johansson Lucidors biografi.

I.

Under försök att för egen tillfredsställelses skull få veta något mera än som finnes i tryck om skalden Lars Johansson Lucidor, i hvars historia så mycket ännu är dunkelt, hade jag den glädjen att i *St. Nicolai* eller *Storkyrkoförsamlingens Dopbok* för år *1638* få reda på en anteckning, hvilken synes kasta ett klart ljus öfver den första dunkla punkten i hans lif, hans födelseår, som hittills icke varit bekant, ehuru det förlagts till omkring år *1640*, af Professor Schücks skarpsinnighet »måhända något före», och jag tillåter mig att härnedan framlägga denna anteckning jämte mina skäl hvarför den synes röra Lars Johansson Lucidor.

Men innan den anföres ett par anmärkningar!

Här är icke nödvändigt att redogöra för detaljerna af Lucidors historia, såvidt den är känd, eller för undersökningarna af de offentliga sorgehändelserna i hans lif: processen om skaldestycket *Gilljarekwal* åren 1669—1670 eller om grälet på källaren Fimmerstången, hvilket ledde till hans död den 13 Augusti 1674. Af det redan kända ber jag endast att få upprepa följande: att, som ofvan sagts, Lars Johansson Lucidors födelseår hittills varit okändt, ehuru det förlagts till år 1640 eller däromkring; samt att han under rättegången om Gilljarekwal om sina egna förhållanden upplyst; att han var född i Stockholm; att hans fader var en Kapten *Johan Erichsson* och hans morfader »Sahl. *Amiralen Lars Matsson,* som honom uppfödt». Såvidt jag kunnat utröna, äro dessa de enda exakta upplysningar om hans familj som finnas, och hvilka, såsom gifna af honom själf, icke med fog kunna bestridas.

Anteckningen i *St. Nicolai Dopbok för år 1638* lyder sålunda: *Den 18 October christnade D. Pastor*[1] *Johan Erichssons barn Lars och stodo faddrar Lars Matsson, Maior, Johan Peersson, Nils Olsson, tullenärs mor, Anders Boiss hustru.*

Redan genom sammanträffandet af de trenne namnen, sonens, fadren och det första dopvittnets, isynnerhet som Lars Matsson ungefär vid den tidpunkten i andra handlingar tituleras *Major*, synes det vara omöjligt, att attesten kan gälla någon annan än skalden Lars Johansson, Lucidor kallad, och äfven de uppgifter, som kunnat anskaffas angående de öfriga dopvittnenas identitet och förhållanden, bidraga, delvis åtminstone, till samma oomtvistliga slutsats.

Om fadren *Johan Erichsson* har det icke varit möjligt att inhemta några som helst upplysningar. Bland de Johan Erichssöner, öfver hvilka det i Krigs-Arkivet finnes personalanteckningar, är ej någon, som kan antagas vara Lucidors fader, och i *Mantalsländgderna för Stockholms stad för åren 1635 och 1636*[2] förekommer namnet Johan Erichsson alltför ofta för att man däraf kan draga någon slutsats. Måhända var Kaptenen Johan Erichsson redan död, då sonen föddes, och torde han väl hafva hört till de krigsmän, som, utgångna från landsbygdens kojor, vunno officersgrad och befordran i främmande land och försvunno där.

Lars Matsson (adlad *Strusshielm)* var just en af dessa krigsmän. Från simpel båtsman arbetade han sig upp till Amiral vid Flottan och var under de sista åren af sitt lif befälhafvare eller ståthållare på det lilla gränsfästet *Caseburg an der Schwiene i Pommern.* År 1631 stationerade Konung Gustaf II Adolf en galér vid Caseburg för att bevaka inloppet till Stettin, och under trettioåriga krigets fortgång funnos alltjämt krigsfartyg förlagda därstädes. Efter krigets slut synes Amiral Strusshjelm ha stannat kvar i Caseburg med en ståthållares makt och myndighet, ty ännu finnas förordningar utgifna af honom från åren 1646 till 1653 och bref från Grefve Carl Gustaf Wrangel i Wolgast, hur han i ett eller annat afseende borde förhålla sig.

Fästet, där den svenske amiralen residerade, är en grushög, men ännu lefver det minnet om honom, att han var en god och ädel man och det svenska väldet ett godt välde. Ännu skuggas pastorsbostället af en stor kastanje, planterad på Gustaf Adolfs tid, förmäles det, och hållen i ära som ett minne af Konungens besök där. Ännu drickes nattvardsvinet ur en kalk, som är skänkt af »Lars

[1] *Johan Buræus*, sedermera Biskop i Linköping.

[2] De enda, som för 1630-talet äro kvar uti Stads-Arkivet.

Mathson Strusshielm och hans hustru Frau Barbara Jonsd:r», och ännu kallas den lilla församlingen till gudstjenst af den svenske amiralens klocka. Han slutade också sina dagar i Caseburg och ligger begrafven där, ehuru grafstenens inskription af seklers fjät blifvit utnött.

Ännu i början af detta århundrade hängde invid altaret i Caseburgs lilla kyrka en minnesfana öfver honom med följande inskrift: *Der wohlgestrenger, fester, mannhafter Herr Lars Mathson Strusshielm, Ihro Königlicher Majestät zu Schweden wohlbestellter Leutnant Admiral, ist zu Nordköping in Schweden Anno 1574 in Augusto gebohren und den 2 October 1653 allhier zu Caseburg seelig verstorben seines Atters ins 79 Jahr, dessen Seele Gott gnädig sei und dem Leibe in der Erde eine sanfte Ruhe auch eine seelige Auferstehung verleihen wolle.*

Detta har meddelats något vidlyftigare, emedan Amiral Lars Matsson Strusshielms dödsår hittills uppgifvits till 1650 eller 1651. Vidare må antecknas, att i ofvannämnda mantalslängd för Stockholm finnes endast *en* Lars Matsson upptagen, såsom egare af egen gård på Norrmalm.

Lars Matsson var, enligt hans stamtafla på Riddarhuset, sedan år 1636 gift med *Barbara Jonsdotter*, enka efter Bokhållaren vid *Stora Licentkammaren Anders Nilsson*, död år 1633 — eller möjligen redan 1632, då det för en Anders Nilsson ringdes i St Nicolai kyrka — samt dotter till Landtfogden i Norrland *Jon Jonsson* och *Margareta Danielsdotter Svinhufvud*, och det var genom sitt gifte med henne Lars Matsson blef stjuf-morfar till Lars Johansson. I en likpredikan[1] öfver Fru Barbara Jonsdotter, hållen af Magister Mathias Decennius från Stettin, sedan hon år 1649 aflidit i Caseburg, upplyses det, att hon i sitt äktenskap med Amiralen Lars Matsson icke hade några barn, hvaremot 3 döttrar och 1 son ur hennes föregående äktenskap öfverlefde henne. Dock nämnes dessvärre ingenting om dessa döttrars namn, giftermål och förhållanden, hvaremot rätt utförligt framhålles, att Fru Barbara gjort sin förste mans bekantskap, då hon som ung flicka var i huset hos sin Moster Fru *Birgitta Danielsdotter Svinhufvud* gift med Herr *Lars Bengtsson* (adlad *Sneckenfelt)* »Tullnär vid Kongl. Stora Licentkammaren[2]».

Hvad det andra manliga dopvittnet *Johan Peersson* beträffar finnes en person med detta namn skrifven i »Östra Qvarteret. Staden»,

---

[1] Finnes på Kongl. Biblioteket i Stockholm.

[2] Enl. Anreps Ättartaflor vid »Stora Sjötullen».

i Mantalslängden för år 1635 och en *Joen Peersson*, egande gård å Norrmalm år 1636. Det torde icke vara alldeles omöjligt, att dessa båda äro en och samma person, emedan en Nils Olofsson äfven står skrifven i »Östra Qvarteret, Staden» och »Nils Olofssons gårdh» på Norrmalm sedan nämnes på ett sätt, som antyder att han icke bebott densamma. Vidare kan man i Svea Artilleriets rulla i Krigs-Arkivet noga följa den militära befordringen hos en Joen Peersson eller Pederson, hvilken år 1629 blef kaptenlöjtnant; år 1631 kapten med kompani och år 1636 Öfverste. Tre år efteråt adlades han under namnet *Jernlod*. Den tidens osäkerhet i stafningen af namn, jämte det förhållandet att Artilleriöfversten Joen Peersson tillhörde samma klass som Majoren vid Flottan Lars Matsson, de käcka soldaternas som väntade på adelskap, gör det möjligt att attestens Johan Peersson är Öfverste *Joen Peersson Jernlod*, men absolut säkert kan det icke anses vara.

I attesten finnes ett komma mellan orden »*Nils Olsson*» och »*tullenärs mor*», hvilket gör det ovisst, om det funnits ännu ett manligt dopvittne med namnet Nils Olsson, och om sålunda det första kvinnliga dopvittnet endast betecknas som moder till någon onämnd, men säkert framstående »tullnär», eller om det för detta kvinnliga dopvittne varit det mest utmärkande, att hon var moder just till »Nils Olsson tullnär», och att således ett tredje manligt dopvittne icke funnits, hvilket är det rimligaste.

»*Nils Olsson tullnär*» är utom allt tvifvel identisk med *Nils Olofsson Bohm*, Kamrerare i Räkningekammaren[1] och därmed på visst sätt förman för eller åtminstone förnämligare än tjenstemännen vid Stora Licentkammaren = Stora Sjötullen. Såsom högtstående ämbetsman måste Nils Olofsson gifvetvis ha blifvit ärad i Fru Barbara Jonsdotters hus, och det förefaller mycket troligt, att han skall hafva ombedts att stå fadder. Om man nu åter antager det sista fallet, nemligen att Nils Olofssons moder varit det första kvinnliga dopvittnet, så ligger det visserligen något egendomligt däri att hon, Fru Brita Jacobsdotter, icke i analogi med det andra kvinnliga dopvittnets titel, benämnes »Olof Pederssons hustru», men det kan, som ofvan är antydt, förklaras däraf, att sonen, Kamreraren i Räkninge Cammaren, var af mera betydelse än fadren, den till Stockholm från Nerike inflyttade eller kanske blott Stockholm gästande bergslagsbon Olof Pedersson. Nils Olofsson Bohms brorson *Anders Bohm* (adlad

[1] Enligt Rikshufvudboken för år 1638 i Kammar-Kollegii Arkiv.

Bohm) var Kamrerare i Rânte Cammaren, gift med en Anna Hans- eller *Andersdotter* och fader till den Kapten *Bengt Bohm*, som var Lucidors sällskapare åtminstone under början af dryckeslaget på Källaren Fimmerstången den 12 Augusti år 1674. I mantalslängderna för åren 1635—1636 finnas såväl Olof Pedersson, Nils Olofsson som Anders Boij upptagna.

Anders Boijs hustru hette *Maria Anthonidotter Grooth* och var dotter till den rike brabantske guldsmeden och myntmästaren *Antonius Grooth* (adlad *Grooth)*. Äfven Anders Boij (adlad *Boy)* var af utländsk börd, han var son till en invandrad skotte och blef rådman samt omsider borgmästare i Stockholm.

Af det ofvananförda synes, att Johan Erichssons son Lars till dopvittnen fick idel godt, ansedt och förmöget folk. Alla dessa personer och deras anhöriga tillhörde det högre borgerskapet och stodo med foten på riddarhustrappan. Redan med valet af dopvittnen synes också grunden hafva blifvit lagd till förbindelser, som räckte lifvet igenom. Lucidors biografer hafva nemligen påpekat, att han fortfarande sökte sitt umgänge bland »tulltjenstemän och bergslagsbor», och åtminstone en af dopvittnenas anhöriga, den ofvannämnde Bengt Bohm, blef honom trogen till hans död.

Genom jämförelse med omtalade mantalslängder samt af öfriga anförda omständigheter torde det sålunda kunna anses bevisadt, att de personer, som nämnas i dopattesten, äro desamma om hvilka biografiska notiser lemnats. Likvisst med undantag för *Johan Peersson*, angående hvilken jag ej själf är fullt öfvertygad om hans identitet med Öfverste *Joen Peersson Jernlod*, ehuru intet hinder finnes för att så kan vara.

Det torde icke heller kunna bestridas att sammanstämmandet af namnen på barnet *Lars*, fadren *Johan Erichsson* och första dopvittnet *Lars Matsson* med det betydelsefulla tillägget *Major*, jämte öfriga uppgifter om vittnenas namn, yrken och omständigheter göra det fullt antagligt, att attesten gäller den blifvande skalden *Lars Johansson Lucidor*, hvarför dennes födelseår hädanefter *med bestämdhet bör kunna fastslås till året 1638.*

Fortfarande för egen tillfredsställelse sökte jag sedermera få reda på, under hvilken kyrkogårds torfvor Lucidor slumrade i sitt mörka rum. Det lyckades icke, men ett annat dokument om honom råkade falla mig i händerna, och saknar väl icke sitt intresse, ehuru

ingen funnit skäl att framdraga det ur dess lätt tillgängliga förvaringsrum.

I Stockholms Förmyndare Kammares Protokoll för år 1674 Fol. 1131 finnes nemligen nedanstående Bouppteckning:

Anno 1674 d. 26 Septemb. Inventerades aff Justitiæ Collegij och Förmyndare Cammarens Deputerade Adsistenten välb:t Mårten Sohm och Not. Daniel Phænix den Quarlåtenskap, som kunde finnas effter Sahl. Lars Johansson, ogifft, hvilken olyckeligen ähr den första Stoora Bönedagsaffton[1], *nestförledne m., inevarande åhr Lijffuet afhendt på en Kiällare her i Stockholms Stadh, Fimmerstången ben*^{dh}, *och verderades denna hans Quarlåtenskap att föryttras till Hans Begrafningh, effter som inga reda medel funnos att tillgå, och skiedde denna Inventering utij Mester Johan Groops, som toogh Sterbhusets saker om handen sampt Borgaren och Bokbindaren Mester Jocob Hornbener, som Böckren verderade, och befans Egendomen, som detta dato öffuersågs och stoodh opå Smediegatan utij Sahl. Hindrich Lärkrämares Hus opå Smediegatan, som fölier nembl:*

Linkläder och Gångkläder

Några st. gl:a Ermkläden och Halsdukar, utsletne, verderade tillsammans	2 D.		
1 Walmars pai-rock	2 »		
1 par söndrige lapphandskar . . .		16 —	
2 st. Reenshudar à 8 D. st. . . .	16 »		
1 gl. brun piruk	3 »		
1 gl. våtsäck	1 »		
1 Räffelbössa	12 »		
1 palaas	30 »		
			66: D. 16 öre

Böcker

Effter bifogat specifikation in alles	33: » 12 »
Summa	99: D. 28 öre

Sålunda vara befunnet Attestere vij underteeknade Actum.

Stockholm Anno et Die ut supra.

Mårten Sohm.

D. Phœnix.

[1] Enligt Kongl. Maj:ts Placat för år 1674 inföll den 3 Bönedagen den 14 Augusti.

Trots det allmänna intryck af armod och ensamhet, som den kortfattade handlingen ger, kan den dock möjligen bidraga till att undanrödja den uppfattningen, att Lucidors fattigdom var så stor och så ömklig, att han måste begrafvas på allmän bekostnad eller att uppoffrande vänner köpte åt honom hans sista bädd. En hos de allra flesta djupt inrotad känsla af det tillbörliga fordrar så oafvisligt, att man med en viss heder och medelst egna tillgångar kommer i grafven, att ett halft föraktligt medlidande ovilkorligen egnas den fattige poeten, som ej ens sjöng tillhopa så mycket, att det räckte till en graf. Uti en annan handling i samma protokoll finnes emellertid en detaljerad uppgift på begrafningskostnaderna för en person, hvilken äfven år 1674 afled ensam och utan anhöriga i Stockholm. Det var köpmannen »*Jacob Thessalius, boende vid berget Ararat i Armenien*», hvars begrafning efter en bouppteckningen bilagd räkning gick till 96 Daler och några öre. Så mycket och något därutöfver egde dock Lucidor!

Den specificerade förteckningen på skaldens bibliotek finnes *Fol. 1132 i Förmyndare Kammarens Protokoll för år 1674* samt upptager följande arbeten.

»*Förtekning upå några böcker, som er verderad upå Groops begäran d. 26 Sept. 1674.*

Valentinij Matematica[1].
Reinholdij De fide politica[2].
Manzij Tractates[3].
Beltranij Del Regno Dinaboli[4].
2 Biblia Engliss.
Manuale Lapponij[5].
Smetij Prosodia[6]
Danhawerij Dialectica[7].
Smetij Prosodia[6].
Lucanij Phrasologia (?)[8].

[1] Möjligen Valentin Mennher de Kempten: Arithmétique seconde. Anvers 1556.
[2] Har ej kunnat identifieras.
[3] Möjligen Caspar Mantz: Tractatus de præludio belli civilis inter rigorosos creditores et calamitosos debitores etc. Nürimb. 1648.
[4] Octavio Beltrano: La breve descrittione del Regno di Napoli.
[5] Manuale Lapponicum. Sthlm. 1648.
[6] Henricus Smetius: Prosodia. Frf. 1625.
[7] J. C. Dannhawer: Epitome dialectica. Argent. 1634.
[8] Antagligen M. Annæus Lucanus: Pharsalia.

Wallis Grammat. Anglica[1].
Rayot Dialogues[2].
Dilherij Atrium Ebraica[3].
Clenardi Grammatica[4].
Gryphij Dissertationes[5].
Les prouerbes[6].
Rhenij Compendium[7].
Calvisij Thesaurus[8].
Meyfarsi Melleficium Tomus 2[9].
Opitii Poëmata[10].
Macame Historia[11].
Beccherij Character[12].
Le galosæ (?).
Le Mercure galans[13].
Pastor fido[14].
Ristij Musikalisch Kreutz[15].
Oläsligt. Tvenne ord med begynnelsebokstäfverne A och R.
Baconi de Verulamino[16].
1 Biblisk Lustgåårdh.
Allehanda böcker. *Jacob Hornb.*»

[1] Johan Wallis: Grammatica Linguæ Anglicanae. Oxon. 1653.

[2] Pierre Rayot: Dialogues françois et allemands. Hamb. 1636.

[3] Joh. Mich. Dillherr: Atrium Linguæ Ebrææ. Norimb. 1659.

[4] Nic. Clenardus har på 1500-talet utgifvit arabiska, grækiska, hebræiska och latinska grammatiker.

[5] Troligen Andr. Gryphius: Dissertationes funebres. Lipsiæ 1687.

[6] Fyra fransyska upplagor häraf utkommo på 1500-talet.

[7] Joh. Rhenius: Compendium Rhetoricæ. Lips. 1665.

[8] Petr. Calvisius (Kalwitz) har författat Thesaurus latini sermonis 1614 och Thesaurus lat. serm. recognitus. Quedl. 1666.

[9] Joh. Math. Meyfart: Melleficum Oratorium. I—III. Francof. 1662.

[10] Mart. Opitz, Opera utkommo i Breslau 1620 och hans Deutscher Poëmata 1, 2. Danzig 1641.

[11] Angående Madeiras förmente upptäckare Robert Machin eller Macham utkom 1671 i Paris en fransk öfversättning af Antonio Galvanos Descobrimentos och 1675 i London An historical Relation of the first discovery of Madera.

[12] J. J. Becher: Characteres sive Clavis convenientiæ linguarum. Frft. 1661.

[13] Le Mercure galant utkom 1672—74.

[14] Batt. Guarini: Il pastor fido. Ven. 1627.

[15] J. Rist: Musikalische Kreuz- Lob- und Danckschule. Coppenh. 1659. Anm. I Psalmboksupplagan från år 1695 står vid psalmen n:o 407: *»O evighet, tin längd mig fast förskräcker»*, Joh. Rist som förf., Lucidor blott som öfversättare. I vår nuvarande Psalmbok har Rists namn bortfallit.

[16] Den bekante Bacon of Verulam.

Förteckningen är skrifven af Mäster Jacob Hornbener själf. Stockholms Kämners Rätts Protokoll för år 1674 kan nemligen uppvisa en process mellan honom och hans hustru, hvari många inlagor förekomma med samma svårlästa stil och samma underskrift »Jacob Hornb». Att Mäster Jacob varit föga boksynt eller ganska slarfvig framgår af de ofullständiga och felaktiga namnen på såväl böcker som författare. Nederst på det gamla papperet blir stilen så otydlig, att ett par af namnen endast gissningsvis äro utletade, och ett enda är fullkomligt oläsligt. Att språkstudier varit Lucidor en kär sysselsättning synes dock af de många grammatikaliska verken, äfven om man ej visste, att han en kortare tid varit förordnad till språklärare vid Upsala Universitet, och bokvänner och kännare kunna väl också af boksamlingen bilda sig ett begrepp om kunskaperna och sinnesriktningen hos den man som egde den.

Till sist skulle jag vilja erinra om en liten dikt af Lucidor, förbisedd af hans biografer utom af Linck, som missuppfattat densamma. Den har, synes det mig, i motsats till de ystra dryckesvisor och botfärdiga psalmer, hvilka äro ekon af tidsandan, ett drag af detta allmänt mänskliga, som, gripet och tolkadt af den genialiske lyrikern, har lifskraft från generation till generation:

Sei doch nicht so ergrimmt, mein Kind
Ein Wort ist ja kein Pfeil, ist nur ein Wind,
Der wie er bald entsteht, auch so geschwind
Hinwiederum vergeht.
Soll ein so linder Hauch
Zerwehen deine Lieb', ist das Dein Brauch,
So ist dein Lieb' ein' Tand.
Mit der es nichts bewand, blos unbestand?

Ein Hertze das getreulich liebt
Und dem geliebten sich ganz eigen giebt
Liebt sonder Wankelmuth, wird nicht betrübt
Brennt stets in gleicher Gluth.
Dein Lieben ist nicht so
Hat zwar viel Rauch, doch wenig Gluth und Loh,
Heisst das beständig? Nein,
Sondern blos auf den Schein verliebet sein.

Es war so bös ja nicht gemeint,
Ob's gleich vor deinen Augen böse scheint
Auch dein selbst-eigen Herz, wann's mir nicht feind
Sagt' es geschah im Scherz.
Soll's dann vertragen sein?
Sprich ja, mein Kind, und nicht ein tödtlich Nein
Sonsten verlier ich dich
Und du verlierest mich, mein andrer ich.

Hat mein vermessner Mund gefehlt,
So soll mein Mund zur Strafe, ungezählt
Dein schönes Lippen-paar, das ich erwählt
Zu meinem Buss-Altar
Beküssen tausendmal.
Und fehl' ich eins, so küss' ich sonder zahl.
Weg denn Zorn und Verdruss!
Dies' sei auf meine Buss' der erste Kuss.

Anm. För en del af noterna till bokförteckningen står förf. i tacksamhetsskuld till Bibliotekarien grefve E. Lewenhaupt.

Ellen Wester.

Ett blad ur historien om Sveriges litterära förbindelser med Frankrike.

Det låter som en trivialitet när man upprepar skaldens ord: »All bildning står på ofri grund till slutet». Men däri ligger dock en sanning, som man icke kan komma ifrån, den nämligen att ingen kultur uppstår plötsligt ur egen grund utan vare sig nationella eller utifrån hämtade förutsättningar, samt att bildningselementen så väfva sig in i hvarandra och kulturströmningarna så mötas och sammanflyta, att det till sist blir svårt att urskilja det härledda från det ursprungliga.

Likväl tål skaldens sats vid modifikation. Det finnes i de olika ländernas kulturarbete stora åtskillnader i anseende till både intensitet och expansion. Vissa områden stå under vissa perioder i förgrunden; och än går den ena nationen före i ett, än den andra i ett annat.

Hos de stora kulturfolken finnes det vanligen i högre grad än hos de små likasom ett öfverskott — en af de alldagliga nödvändigheterna okonsumerad fond — af andlig kraft, hvilken kan användas i de högsta bildningsändamålens tjänst. I uppfinningarnes värld, liksom i litteraturens och konstens, blifva därför de stora nationerna vida lättare föregångare än de små; dessa senare få oftast nöja sig med att följa ett stycke efteråt.

Sådan har också, ehuru icke alltid, varit vår nations lott.

Betrakta vi sålunda vår litteraturs utvecklingsgång, så måste vi medgifva, att den under nästan alla epoker varit påverkad utifrån. Dess historieskrifvare hafva också påvisat detta både i åtskilliga hufvuddrag och i åtskilliga detaljer. Likväl torde ännu mycket arbete återstå i undersökningen af de olika utländska inflytelserna på vår såväl lärda som vittra bildning. Och innan detta arbete är

gjordt, kan vår odlings- och litteraturhistoria icke med framgång behandlas.

. I ett förra året utgifvet verk om Sveriges litterära förbindelser med Holland har jag sökt att på ett särskildt område genomföra en dylik specialundersökning; och torde denna i vissa afseenden gifvit nya resultat. Jag har äfven gjort förberedelser till en undersökning af våra litterära förbindelser dels med Tyskland, dels med Frankrike. Till Tyskland står vår bildning i den största skuld; men ofta hafva tyskarne för oss blott varit förmedlare af från annat håll kommande kulturelement. Inverkningen från Frankrike har icke varit ringa, hvarken hvad beträffar de sociala förhållandena, de lärda studierna eller den egentliga vitterheten.

Hvad angår inverkningen från den franska litteraturen, så är den väl i sina allmänna drag känd. Men åtskilliga viktiga frågor återstå att undersöka.

Det skulle nog t. ex. löna mödan att göra en framställning af den franska protestantiska litteraturens inverkan på vår. Här möta oss bl. a. namnen Béze (och Marot), Du Bartas, d'Aubigné, Mornay. Särskild uppmärksamhet förtjänar Salluste Du Bartas, som Spegel har att tacka icke blott för ursprunget till Guds Werk och Hvila, ytterst hämtad ur den franske poetens »Premiere Sepmaine», utan också för uppslaget till Thet öpna Paradiset, Thet tilslutna Paradiset samt Salomos Wijshet och Härlighet, hvilka ämnen Du Bartas behandlat i sin »Seconde Sepmaine» (afdelningarna Eden, l'Imposture och Magnificence).

Ett annat kapitel i historien om de litterära förbindelserna mellan Frankrike och Sverige torde kunna behandla den preciösa diktningens inverkan på vår. Voiture och Benserade t. ex. efterbildades hos oss långt in under 1700-talet. Benserade, som besjungit Gustaf Adolf, var redan känd och värderad af Christina; likaså Balzac, hvars berömda oratoriska stil kanske icke varit utan inverkan hos oss. Christina, som skämtade med Chapelains Pucelle, besjöngs själf i en stor uppstyltad epopé af George de Scudéry »Alaric ou Rome vaincue» (utgifven 1654, 1655 och 1656), hvars sista (tionde) sång också innehåller ett lofprisande af Gustaf Adolf och de andre svenske hjältarne i trettioåriga kriget, såsom

Liliheuc, Witemberg, Braá, Duvalt, Lilie,
Chefs, par qui dans ces lieux plus d'un balaillon plie etc.

Det var här som Scudéry äfven råkat berömma den i drottningens onåd fallne Magnus Gabriel de la Gardie, »Eclatant d'un

merite, et sans pair et sans prix». Detta beröm lär mycket hafva förargat Christina; men författaren ville icke stryka det.

Det var sannolikt vid Christinas första besök i Frankrike (1656), som Scudéry torde fått tillfälle visa denna hedrande ståndaktighet. Det säges också, att drottningen icke var fullt nöjd med den roman af Scudérys syster Madeleine, som brodern utgifvit ett par år tidigare under titel »Artamène ou le Grand Cyrus», och hvari Christina figurerade under namn af drottningen af Korint. Med m:lle de Scudéry underhöll dock Christina alltjämt förbindelse. Det skulle emellertid löna mödan att närmare undersöka nämnda roman, hvari den store Condé är hufvudpersonen, och dess framställnig af svenska förhållanden (särskildt i t. VII l. II).

För vår litteratur ägde 1600-talets franska romandiktning i allmänhet en rätt stor betydelse, en betydelse, som jag i arbetet »Frihetstidens Odlingshistoria 1718—1733» påpekat, men som förtjänade utförligare och med utsträckning till hela 1700-talet behandlas.

Ännu en fråga på det förevarande området, hvilken väntar på en specialundersökning, är den särdeles viktiga om upplysningsfilosofernas inflytande på vår bildning. Det gällde då, hvad litteraturen vidkommer, att framställa icke blott t. ex. Voltaires och Rousseaus inverkan på de för eftervärlden mest bekante litteratörerna, på diktare som Dalin och fru Nordenflycht, Kellgren och Thorild, utan också deras åsikters framträdande i prässen och i den mindre observerade litteraturen hos oss, att visa huru tidigt kyrkans och skolans målsmän började sysselsätta sig med dem o. s. v.

Det franska inflytandet på våra lärda studier synes väl annars icke vara så stort som på den egentliga vitterheten. Dock torde en undersökning af det förra vara af en viss vikt och medföra resultat, intressanta äfven för frågan om Frankrikes inverkan på de sociala förhållandena och det sedliga tillståndet i Sverige. Jag tänker då särskildt på svenskarnes edukationsresor.

Det är dessa, *svenskarnas studieresor till Frankrike,* som jag i denna uppsats ville behandla. Dock får jag nu blott tillfälle meddela några undersökningar, hufvudsakligen gjorda under en vistelse i Frankrike föregående år.

Den tidigaste impuls, som Sverige mottog af Frankrikes lärda bildning, var också den kraftigaste. Den utgick på 1200- och 1300-talen. Men då var Frankrike och särskildt högskolan i Paris världens förnämsta bildningscentrum. Den, som ville anses för lärd,

måste hafva studerat där. Och nu började lärdomen få anseende äfven i Sverige, där mera europeiskt ordnade politiska och sociala förhållanden efter hand gjorde sig gällande, och där således äfven ett lärdt stånd uppväxte.

De fleste studerande reste naturligtvis till Paris, som ägde redan under 1100-talet berömda teologskolor, ur hvilka så småningom uppväxte en högskola eller, såsom vi nu kalla det, universitet[1]. Det är från 1200-talet man finner bestämda spår af svenskars studier vid nämnda högskola. Under följande århundrade torde åtskillige också vistats i Montpellier, Orléans och Angers, möjligen några i Toulouse. Högskolan i Montpellier, som redan tagit sin begynnelse under 1100-talet, var särdeles berömd för sin medicinska undervisning; de tre andra, hvilka under 1200-talet började sin verksamhet, för sin juridiska. Universiteten i Caen och Bourges, grundlagda under 1400-talet, fingo möjligen redan under medeltiden besök af svenske eller skandinaviske studerande. Bland de under renässans- och reformationsperioden upprättade högskolorna hafva slutligen de i Reims och Saumur ägt någon betydelse för den svenska bildningen. Universitetet i Strassburg däremot var ännu helt och hållet tyskt, när, särskildt vid 1600-talets midt, en mängd svenskar ditströmmade; sedan det, efter Ludvig XIV:s plundringskrig, blifvit franskt, hade svenskarnes studier i Frankrike redan börjat upphöra.

Rätt få af de franska universiteten hafva fått sin historia skrifven. Först på allra sista tiden har man börjat samla och utgifva deras historiska dokument. Den lärdaste kännaren af dessa är pater Heinrich Denifle, underarkivarie i Vatikanen, hvars arbete »Die Universitäten des Mittelalters bis 1400» (bd. I Die Entstehung der Universitäten, Berlin 1885) är grundläggande för hvarje forskning i det medeltida undervisningsväsendet. Annars har Marcel Fournier börjat utgifva »Les statuts et privilèges des universités françaises»; af de till och med år 1894 utkomna banden upptaga de tre första blott handlingar från medeltiden och det sista (h. 1 af t. IV, utg. med biträde af professor Carl Engel i Strassburg) dokument rörande Strassburgs högskola. Fournier har annars mest sysselsatt sig med de juridiska studierna i Frankrike och har han planlagt en större »Histoire de la science du droit en France»; af detta arbete har dock blott tredje delen utkommit behandlande den juridiska under-

[1] Förening af alla fakulteter. Ursprungligen betecknar universitas blott en korporativ förbindelse, således t. ex. universitas magistrorum professorernas kår.

visningen under medeltiden i Orléans, Angers, Toulouse, Montpellier, Avignon, Orange samt några mindre studia. Tyvärr torde Fournier knappast komma att fortsätta dessa verk, enär han nu slagit sig på politiken och synes lämnat vetenskapen.

Hvad särskildt Pariseruniversitetet beträffar, så äger man flera äldre arbeten af rätt stor betydelse, framför allt Du Boulays väldiga Historia universitatis Parisiensis (6 voll. 1665—73), hvilken hundrade år senare efterföljdes af Créviers på franska skrifna Histoire; båda dessa behandla högskolans öden till år 1600. Åter hundrade år senare blefvo dess originalhandlingar (chartæ från 1200—1600) granskade af Charles Jourdain, hvilken öfver dem offentliggjorde en kronologisk index; 1862 f. utgaf Jourdain också en utförlig skildring af universitetets historia efter 1600 till franska revolutionen. Ett fullständigt Chartularium universitatis Parisiensis har slutligen börjat utgifvas af pater Denifle tillsammans med den bekante paleografen Em. Chatelain, och hafva nu däraf utgifvits tre delar, upptagande handlingarna till och med år 1394.

Den, som vill studera någon särskild afdelning af Pariser-universitetets historia, t. ex. främlingarnes vistelse där, har att uppsöka, jämte de officiella hela universitetet rörande handlingarna, också protokollsböcker, förteckningar m. m., hvilka till största delen ännu äro otryckta. I själfva verket är det icke utan ett visst besvär man uppsöker dessa handlingar, hvilka delvis hvad beträffar den engelsk-germanska nationen äro omtalade af Denifle i Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters V (1889) och af Chatelain i en uppsats i Mémoires de la Société de l'histoire de Paris et de l'Ile de France t. 18 (1891). Åtskilliga handlingar äro att söka utom Frankrike, och i Paris själft befinna sig sådana på sex olika ställen: i Archives de l'Université (förut Sorbonne), Bibliothèque Mazarine, Bibliothèque Nationale, Archives Nationales, Bibl. de l'Arsénale samt i Bibl. de S:te Geneviève.

Sedan gammalt, åtminstone före midten af 1200-talet, existerade vid högskolan i *Paris* fyra nationer, som bildades af de icke graduerade studenterna (scholares) samt artistfakultetens magistrar; magistrarne i de andra fakulteterna behöfde icke mera tillhöra någon nation. Indelningen i dessa nationer, den gallikanska, den pikardiska, den normandiska och den anglikanska, var en gång för alla bestämd, ehuru den snart föga motsvarade de verkliga nationaliteternas kontingenter. Den »engelska» nationen, dit äfven tyskar, nederländare och skandinaver

hörde, blef likväl sedan kallad den »germanska» väl med hänsyn till det öfvervägande antalet tysktalande medlemmar.

Nationen, som hade förvaltningen och den allmänna disciplinen om hand, styrdes af en prokurator, som omvaldes hvar eller hvarannan månad, samt vid hans sida ett råd af seniorer (vanligen, åtminstone ursprungligen, magistrar liksom prokuratorn); bland desse märktes räkenskapsförare och kassörer (receptor, quæstor). Vidare funnos såsom tjänstemän pedeller och nuntier; de senare skulle förmedla nationsmedlemmarnes förbindelser med hemlandet, dels på stället (i Paris), dels genom resor (såsom tabellarii).

Nationen var indelad i »provinser» efter de land, hvars söner inskrefvos i dess matrikel. Därunder funnos mindre föreningar, sodalitates, som bestodo af studenter från samma stift; desse bodde tillhopa i samma hus, som inköpts och underhölls genom donationer eller insamlingar inom moderstiftet. I dessa stiftelser, som äfven kallades »Collegia», torde delvis också studierna bedrifvits.

Bland de svenska biskopsstiften ägde Upsala, Skara och Linköping dylika kollegier i Paris, af hvilka åtminstone två existerade redan på 1200-talet.

A. Budinszky, som 1876 utgaf ett arbete om »Die Universität Paris und die Fremden an derselben im Mittelalter», har efter Du Boulay o. a. omtalat åtskilliga märkligare svenskar, som studerat i Paris, samt i korthet berättat om de nämnda tre kollegiernas öden. Ännu flere svenske studerande vid Pariser-universitetet hafva efter svenska källor framdragits af Cl. Annerstedt i Upsala Universitets historia.

Den engelska nationens register, som bäst skulle kunnat gifva upplysning om svenskarne i Paris, finnes blott i behåll från 1333 (egentligen först från 1338). I det äldsta registret (eller prokuratorsprotokollet), som går från nämnda år till 1348, och hvilket publicerats af Denifle i den ofvan omtalade uppsatsen i Archiv f. Lit.-u. Kirchengesch. V, påträffas en hel del svenskar bredvid engelsmän, tyskar och några danskar. Den svenska kontingenten synes åtminstone vid den tiden varit särdeles betydande i den germanska nationen. Såsom kuratorer märkas: mag. Suno 1338 (det året en gång receptor, hvilket kall han icke synes skött mönstergillt); mag. Andreas Freouati 1339 (tre gånger prokurator, också omtalad såsom examinator likt flere af de följande; väl den Andreas, som ännu på 1340-talet lärde i Paris »cum celebritate et ingenti nominis fama»); mag. Mathias 1339 (2 g.); mag. Suno Karoli 1340 samt 1342; mag. Conradus 1347 (var då också på en beskickning till påfven i Avignon);

mag. Laurentius 1347 (också lärare i artistfakulteten, flera gånger prokurator), samt mag. Henricus Thomæ 1348[1]. Åtskillige andre svenskar omtalas i nämnda register såsom licentiater, magistrar och lärare. Några svenskar uppstego sedermera till universitetets högsta värdighet, rektoratet (t. ex. Johannes Petri från Åbo stift 1366 etc.). De följande registren förvaras, liksom det äldsta, i universitetsarkivet i Paris; Denifle och Chatelain hafva ännu icke satt sin plan i verket att offentliggöra dem eller större delen däraf. Vid mitt besök i Paris förra året var nämnda arkiv stängdt och skulle sannolikt icke så snart öppnas för allmänheten i anledning af universitetshusets ombyggnad.

Jag fann emellertid några andra handlingar af intresse för svenskarnes studier i Paris, nämligen i Archives Nationales. De äro några lösa aktstycken rörande Skarahuset, vidare fyra kvestorsböcker samt en liber procuratorum[2].

Om det af Andreas And genom inköp af ett hus 1285 grundlagda Upsalakollegiet känner man åtskilligt, om Linköpingskollegiet, inrättadt 1317, också något, men mycket litet hittills om »domus Scarensis Ecclesiæ». Genom några dokument, förvarade i nämnda arkiv (en bundt sign. M. 73), får man emellertid veta, att tvenne hus belägna vid Clos Bruneau — ursprungligen en inhägnad och planterad plats[3], sedan förvandlad till en gata med namnet »rue S:t Jean de Beauvais» — i slutet af år 1292 inköptes från Guil. de Orriale och hans maka Thomasia genom en Emphastus, då kallad »canonicus Wexionensis», sedan »canonicus Scarensis». Man torde väl icke misstaga sig, om man antager, att initiativet till inköpet af ett särskildt hus för »Scarenses» togs af dåvarande biskopen i Skara den verksamme Brynolf — af Algotssönernas mäktiga ätt — hvilken själf studerat i Paris, och som säkerligen ville uppmuntra stiftets söner att besöka den berömda högskolan.

Skarakollegiet grundlades sålunda få år efter Upsalakollegiet och synes bestått längre än detta[4]. Dess angelägenheter vårdades om-

[1] Några af desse äro förut omnämnda af förf. i en uppsats »Sverige i Frankrike» (Lund 1890), hvilken närmast föranledts af A. Strindbergs bok »Les relations de la France avec la Suède».

[2] Denna senare (signerad H. 2589), som omfattar åren 1552—1613, innehåller dock icke de inskrifna studenternas namn. Kvestorsböckerna (signerade H. 2587, 2888, 2890, 2891) omfatta åren 1425—93 samt 1562—c. 1643.

[3] Se Créviers anf. arb. t. II s. 451.

[4] Handlingar om Upsalahusets försäljning af år 1354 och 1374 citeras af Budinszky s. 63. Om än detta kollegium då upphörde, hafva dock sannolikt stu-

sorgsfullt. Bland dem, som handhade dessa, omtalas åter Emphastus både 1300 och 1310; sist nämnda år förekommer också i kollegiets handlingar en Sueno samt vid slutet af århundradet (1385) magister Brynolphus, canonicus Scarensis. Denne Brynolf Carlsson vistades länge i Paris för studier och undervisning; 1390 blef han domprost i Skara samt ett och ett halft årtionde senare biskop därstädes, prisad af eftervälden, liksom hans namne och företrädare, såsom en kraftfull och driftig man. Vid början af 1400-talet finner man Siggo Odonis nämnd såsom Skarakollegiets procurator, och har han tillsammans med tre andra personer[1] undertecknat »Statuta Sodalitatis domus Scarensis Ecclesiæ», ett intressant aktstycke, som förtjänade i sin helhet tryckas. Om denne Sigge vet man för öfrigt att han år 1410, då han kallas »canonicus Scarensis et juris canonici studens», fick i uppdrag att taga vård om Linköpingshuset. Han synes således varit föreståndare för båda de kvarvarande svenska stiftelserna i Paris — Upsalahuset lär redan flera årtionden dessförinnan försålts. Sigge, som tillhörde Winstorpasläkten, förordnades 1419 till medhjälpare åt Brynolf i Skarastiftets styrelse och blef sedan hans efterträdare († 1435).

Man har uppgifvit, att Skarahuset, liksom Linköpingshuset, år 1392 skulle befunnit sig i den engelska nationens ägo. Ofvan meddelade fakta synas dock bestrida detta. Just den handling, Budinszky s. 64 anför, säger ju, att 1442 detta hus, kalladt »ad imaginem Nostræ Dominæ superiorem» i anledning af dess enseigne, en Mariabild (också benämdt »Maison de Notre Dame et du Cadran»), »nec est pro nacione, nec pro provincia, sed pro ecclesia Scarensi in regno Sueciæ». Icke torde hvarken Brynolf eller Sigge hafva tilllåtit, att den stiftelse, som de haft om händer, och för hvilken de fortfarande såsom biskopar borde draga omsorg, förföll och kom i andra händer. Ingalunda synes kollegiet lidit »brist på besökande». Det bör ju icke heller vara säkert, att Linköpingshuset stod »tomt», därför att en betydande person från annat stift fick det om hand; det omtalas dessutom i svenska aktstycken både 1407 och 1414. Emellertid hade den engelska nationen, i hvars handlingar dessa kollegier 1392

denterna från Upsala stift äfven sedan bildat en afdelning af nationen. Ännu omkring 1600 hade ju Upsala ärkestift en nuntius vid Pariser-universitetet.

[1] De voro Guno Andreæ, Henninghus Karoli (?) och Henricus Everardi de Yselsten. Handlingen är odaterad.

omtalas, säkerligen förbindelse med eller öfverinseende öfver dem; måhända hade nationen också inteckningar i byggnaderna [1].

Skarahuset eller såsom det länge kallades »Hôtel de Suède» — väl det första hus med detta namn, som historien känner — torde alltså först under 1400-talets lopp hafva helt och hållet öfvergått i den engelsk-tyska nationens ägo. Med visshet ägde nationen Hôtel de Suède 1461; den behöll det länge: ännu 1770 tillhörde »les maisons rue S:t Jean de Beauvais» nationen. Det var väl först revolutionen som slopade denna, såsom all annan, ägendom.

Under medeltidens sista århundrade förlorade Pariser-universitetet en stor del af sitt anseende. Flere andra högskolor, de där för nordborna voro bekvämare att besöka, hade också nu uppblomstrat. Likväl påträffar man alltjämt svenskar, som studerade i Paris och äfven förvärfvade magistersgraden där. Särskildt är det anmärkningsvärdt, att många, som voro »diœcesis Aboensis», nu reste dit. 1416 hade en Petrus Roodh de Abo valts till universitetets rektor. Vid slutet af 1420-talet var en Jacobus Petri de Abo nationens receptor; 1427 finner man i räkenskaperna Olavus Magni, blifvande biskop i Åbo, omtalad jämte fyra andra finnar [2] o. s. v.

För vår allmänna humanistiska bildning under medeltiden stå vi i den största tacksamhetsskuld till den parisiska högskolan. Och för det teologiska studiet särskildt var denna länge den första väg-ledarinnan. Möjligen har svenskarnes vistelse i Paris också befordrat lagkunskapen och lagstiftningens utveckling hos oss.

Den engelsk-tyska nationen i Paris, hvari under medeltidens sista århundrade nederländare och tyskar utgjort flertalet, men som äfven

---

[1] Enligt den af Budinszky s. 63 citerade handlingen tyckes det som om nationen haft i sista hand afgörandet af de enskilda »provinsernas» eller deras sodaliteters angelägenheter.

[2] De voro Henricus Nicholai, Gregorius Haffverlandh, Severinus Holt och Benedictus Olavi. 1427 finnes också en Conradus Petri (?) omtalad såsom licentiatus sub magistro Johanne Johannis. 1447 nämnes en Petrus Merci, 1448 dom. Andreas Laurencii och Bernardus Jacobi samt 1456 och 1457 dom. Magnus Nicolaij alla från Åbo stift. Den sist nämnde blef biskop i Åbo; två hans efterträdare Laur. Michaelis och Johannes Olavi lära också blifvit magistrar i Paris. — I kvestorsböckerna omtalas vidare 1460 dom. Johannes de Ystadia; 1472 bland baccalaurei Conradus Suart diœces. Aboens. (möjligen den mag. Conradus decanus vid Åbo domkapitel, hvilken 1522 drunknade på väg till Sverige); samt 1476 Petrus Johannis och Ingolphus Olavi från Upsala stift, hvilka följande år äro antecknade bland licentiati (den förre blef sannolikt canonicus och kyrkoherde i Trefaldighetskyrkan, den senare decanus i Upsala).

rekryterats från Skandinavien såsom vi sett, miste efter reformationen större delen af dessa kontingenter. I stället synas under 1500-talet skottarne dominerat. Nationen kallades dock alltjämt, liksom under föregående århundrade, »Germanorum natio». Från Lothringen och andra gränsländer kommo också framdeles åtskillige studerande. Äfven under 1600-talet öfvervägdes »les continenteaux» af »les insulaires», bland hvilka nu irländarne blefvo de talrikaste. Emellertid minskades nationen allt mera och var slutligen, när revolutionen upplöste universitetet, den minsta af alla nationerna.

Efter en period af förfall under 1400- ocb 1500-talen upprättades och reformerades den parisiska högskolan genom Henrik IV och hans medhjälpare J. A. de Thou (Thuanus). Under hugenottförföljelserna hade annars en mängd lärde såväl som ädlingar lämnat Frankrike och sökt sig ett hem i andra protestantiska länder. Ett stort antal vände sig till Holland, vid hvars nya högskola i Leiden sådana män som Daneau (Danæus) och Fr. du Jon (Fr. Junius d. ä.) samt Ch. l'Escluse (Clusius) fingo anställning; de båda först nämndes skrifter blefvo snart mycket bekanta hos oss, och med den sist nämnde stod t. e. Mårten Helsing, Gustaf Wasas och Erik XIV:s sekreterare, i litterär förbindelse. Att åtskillige franske ädlingar drogo till Sverige, är väl bekant ur vår historia, hvari Charles de Mornay, Pontus de la Gardie m. fl. för alla tider inristat sina namn. Inflytandet på Sverige från det reformerta Frankrike var ända från Dion. Beurrei dagar rätt betydande; och Carl IX arbetade på ett förbund med denna makt för den protestantiska sakens upprätthållande.

Under Henrik IV:s tid blefvo också de litterära relationerna mellan Sverige och Frankrike allt intimare. Då och alltjämt under 1600-talet, ända till dess Henriks sonson förleddes att upphäfva det Nanteska ediktet, strömmade åter svenskar till de franska läroanstalterna, om de än icke så mycket som förr besökte universiteten, utan mera de många »écoles de l'équitation» och ridderliga akademier, som nu uppväxte i Frankrike.

I den germanska nationen torde alltjämt då och då svenskar inskrifvit sig. Omkring 1600 finner man, att Upsala ärkestift ännu ägde en nuntius eller ombud i Paris[1].

[1] I slutet af kvestorsboken från 1582—1610 finnas några blad, hvarå är skrifven en »Nuntiorum Germaniæ nationis cathalogus.» Där uppräknas de parisiska ombuden för både Lunds, Odense, Trondhjems, Bergens och Upsala stift; dettas nuntie hette Henr. Millouet, och hade han två ställföreträdare J. Dumarmart (?) och P. Gallens.

Från 1620- och 1630-talen känner man en mängd unge svenskar, som vistades i Paris. Då möta oss sådana namn som Carl och Gustaf Christersöner Horn, Erik Gyllenstierna (af Ulaborg), Schering Rosenhane — som ett par årtionden senare skulle återkomma såsom Sveriges minister till Frankrike —, C. G. Wrangel, Gustaf Evertsson Horn, Johan Axelsson Oxenstierna, Johan Kruus, Lars Skytte, Gabriel Oxenstierna och hans handledare Israel Forthelius (Lagerfelt) samt pfaltzgrefven Carl Gustaf, Sveriges blifvande konung. Från 1640-talet kunna vi erinra om Ernst Johan Creutz, Axel Thuresson — som stannade länge i Paris — samt flere andra medlemmar af ätten Natt och Dag, Cl. Rålamb, Erik Gustafsson Leijonhufvud, C. M. och L. W. Lewenhaupt, Erik Emporagrius, Magnus Gabriel de la Gardie, Erik Axelsson Oxenstierna med Magnus Durelius, Bengt Oxenstierna, Gustaf Carlsson Banér med Edmund Figrelius (Gripenhielm).

Flere af desse hafva lämnat bref eller dagboksanteckningar efter sig, genom hvilka man kan få en intressant bild af de svenske ädlingarnes studier i Frankrike samt af lefnadssättet i världsstaden. Somlige af desse, t. ex. Magnus Gabriel de la Gardie och Erik Oxenstierna, lefde storartadt och förde nästan små hof med öppen taffel. De la Gardie, hvilken på tal om studierna i Angers och Orléans strax nedan skall vidare omnämnas, återkom ett par år senare i spetsen för en lysande ambassad till Frankrike; i hans stora följe befann sig då bl. a. hans broder Jacob Casimir, hvilken likt många andre unge svenskar en tid tjenade i den franska arméen. Det var också särskildt ridderliga idrotter, fäktning, dans och ridning, som, jämte språk och matematiska vetenskaper, sysselsatte de i Paris vistande svenske ädlingarne.

Ett viktigt stöd för de unge svenskarne i Frankrike och särskildt i Paris var under dessa årtionden Hugo Grotius, hvilken efter sin flykt från Holland hade slagit sig ned i Paris. Redan under 1620-talet blef han bekant med åtskilliga svenskar; man känner t. ex. hans förbindelse med konvertiten Jacob Hunterus, hvilken 1623 kom till Paris med två unga herrar Kruse (Krusebjörn) och vistades där till slutet af år 1627. Och sedan Grotius blifvit Sveriges minister i Paris, understödde han de resande svenskarne med råd och dåd och synes äfven hafva vägledt dem i studier. Det var strax efter sin utnämning till svensk minister som Grotius fick i Frankrike mottaga och ledsaga Sveriges rikskansler, hvilken som bekant i mars och april 1635 gjorde en större politisk resa, hvarunder han särskildt

sökte vinna Richelieu på sin sida. Åtskillige unge fränder till Axel Oxenstierna bl. a. hade då åtnjutit eller kommo att åtnjuta Grotii välvilja. Man känner genom bref den förbindelse, hvari t. ex. Johan Kruus, G. Oxenstierna och Forthelius, Lars Skytte, Gustaf Rosenhane, prins Carl Gustaf m. fl. kommo att stå till den store filosofen och rättsläraren[1].

I sin omsorg om de svenska studenterna biträddes Grotius troget af Jonas Hambræus. Denne hade 1626 blifvit predikant vid den då upprättade ambassadkyrkan i Paris, en kyrka, som fått den hedrande benämningen »den franska lutheranismens moderkyrka», och med hvilken äfven en fattigvård var förbunden[2], den där nog någon gång kommit studerande till godo. Redan, när han nämnda år såsom handledare för Erik Brodersson Rålamb[3] kom till Paris, åtnjöt Hambræus stort anseende för kännedom om de österländska språken, och han blef snart utnämnd till e. o. professor vid universitetet i Paris med ämbetsuppdrag att deltaga i redaktionen af den stora polyglottbibel, hvars utgifning nu planlades. Han bar sedermera äfven titeln »doctor juris canonici».

Hambræi förhållande till Grotius tyckes i allmänhet varit godt. Dock väckte den omständigheten, att Grotius antagit en reformert predikant i sitt hus, en gång tvist dem emellan.

Hambræus, som åtminstone på 1640-talet bodde i Hôtel eller Hôpital de Merly, synes hafva haft unge resande svenskar inackorderade hos sig; där bodde t. ex. 1642 Gabr. Gyllenanckar och Maur. Stake, Carl Lilliecrona samt S. P. Brasck och två bröder v. Scheiding. Hambræi välvilja mot resande svenskar bragte honom emellertid, såsom bekant, på obestånd; och han nödgades till och med, från 1658, tillbringa omkring tio år mot slutet af sin lefnad i bysättningshäktet. Där hade man det dock rätt fritt och icke alltför obekvämt; och Hambræus utgaf därifrån, jämte klagoskrifter öfver sin oskyldigt iråkade belägenhet, äfven en religiös skrift, en passionshistoria på franska och tyska m. m.

---

[1] Grotii beröring med de unge studerande svenskarne har omtalats flerstädes i författarens arbete »Sveriges litterära förbindelser med Holland» s. 34, 40 etc.

[2] Jfr E. Flygare, Anteckningar till den svenska ambassadkyrkans i Paris historia 1626—1808, Linköping 1875. Flertalet af de svenska namn, som inskrifvits i en kyrkan tillhörig stambok, har redan af M. G. Wallenstråle offentliggjorts i Nya Svenska Biblioteket II: 1.

[3] Denne Rålamb återkom ett årtionde senare i Ax. Oxenstiernas svit, men insjuknade snart och afled i Paris.

Såsom skriftställare hade Hambræus förut flere gånger uppträdt i Frankrike; han hade till franska öfversatt Messenii Specula, och någon tid innan drottning Christina väntades till Paris utgaf han (1655) Freinshemii »harangues» på drottningens födelsedag 1647.

Några andre svenskar uppträdde också denna tid i Paris såsom författare. Edm. Figrelius t. ex. lät där 1648 trycka i kopparstick ett »diagramma epicum de ultimo die mundi» etc. dedicerадt till G. Banér.

Två år senare, i Oktober 1650, höll Olof Verelius, hvilken reste såsom mentor för Jacob Spens och Axel Posse, en offentlig oration i Paris i anledning af drottning Christinas kröning.

Den unga svenska drottningen åtnjöt redan i Paris stor berömmelse för sin lärdom och sin kärlek till litteraturen och dess idkare. För den franska skönlitteraturen var hon mycket intresserad, såsom ofvan antydts; den kvicke Scarron tillsände henne ett af sina teaterstycken, grefvinnan de la Suze uppvaktade henne med ett ode o. s. v. Urbain Chevreau, hvilken ända från 1630-talet flitigt uppträdt med dramer, romaner och andra diktverk — ehuru som poet mindre lyckad —, vistades några år vid hennes hof i Stockholm, där han kvarstannade en tid äfven efter hennes afresa från Sverige, firande i poesi både Christina och Carl Gustaf.

Christinas förbindelse med Frankrikes lärde var dock af vida större betydelse än hennes intresse för dess vitterhet. Man har sagt, att mera än tjugo franske lärde åtnjöto pension af Christina. Bekant är, huru hon inbjöd flere sådana till sitt hof, där jämte Bourdelot Descartes, Saumaise, Bochart, Huet, Naudée m. fl. längre eller kortare tid lyste. Andre, som icke följde hennes inbjudning, gjorde henne och Sveriges lärde tjänster i Frankrike; så Cl. Sarrau och Henry de Valois (Valesius). Särskildt Sarrau inlade stor förtjänst genom underlättandet af hennes bok- och manuskriptförvärf i Frankrike. Den förmedlande var här Christinas bibliotekarie Isaac Vossius, hvilken hade många lärda vänner i Paris, såsom bröderna Du Puy (Puteanus) m. fl. Vossius installerade i Paris en svensk student Petrus Rezander, hvilken under några år (omkring 1650) där var sysselsatt med sällsynta handskrifters kopiering. Denne fick där besök äfven af ett annat Christinas litterära ombud Nic. Heinsius. Under sin vistelse i Paris dedicerade Heinsius till bröderna P. och J. du Puy sin »silvarum liber primus», innehållande »Christina Augusta» och andra dikter till eller om den svenska drottningen. Denna mottog själf dedikation af den 1651 aflidne Sarrau's Epistolæ samt likaledes af

Balzac's efterlämnade latinska poem. De senare utgåfvos af den bekante lingvisten och kritikern Gilles Ménage, hvilken också blifvit inbjuden till Stockholm, men genom en elegant (sedan af G. Boileau angripen) éloge afböjt inbjudningen. Andre franske lärde, med hvilken Christina stod i förbindelse, voro filosoferna Gassendi och Pascal.

Åtskillige af desse lärde skulle få tillfälle att personligen uppvakta drottningen, hvilken från Rom på sommaren 1656 begaf sig till Frankrike. Hon vistades då några dagar i Paris dels vid ankomsten i början af september dels — efter besöket hos konungen i Compiègne — vid afresan ett par månader senare, vid hvilket tillfälle Ménage presenterade de lärde för henne. Om det mottagande, Paris-universitetet beredde henne, berättar Jourdain i sin ofvan nämnda historia. Sedan hon vid intåget i Paris den 8 sept. hälsats af flera korporationer, bl. a. af det parisiska domkapitlet utanför Notre Dame, ankom hon till Louvren, och där uppvaktades hon på aftonen af universitetets medlemmar. Alla nationer och fakulteter — utom den teologiska, som väl redan med domkapitlet hälsat henne — hade samlats att hylla »cette femme bizarre et savante». Högskolans rektor haranguerade henne på franska, och Christina svarade på samma språk. Därefter framsteg prokuratorn för den germanska nationen, dit ju svenskarne hörde, och höll ett tal, hvari han uttryckte den förhoppningen, att Gustaf Adolfs dotter skulle genom denna sin resa kraftigt bidraga till världsfredens upprätthållande.

Åter en gång — det var redan följande år — kom f. d. svenska drottningen till Frankrike; men det minne, hon af denna senare resa efterlämnade, var tyvärr föga behagligt.

Äfven under 1600-talets senare del blef den parisiska världen slagen med förvåning öfver den prakt, hvarmed svenskar kunde uppträda i världsstaden. Jag tänker särskildt på Claes Totts ambassader (1657 och 1672) samt på O. W. Königsmarcks (1666). Bland svenske minstrar i Frankrike under 1600-talet bör för öfrigt särskildt erinras om Nils Lillieroth, hvilken ofta med råd och hjälp understödde unge svenske adelsmän och studerande. Det synes som om Sverige till sändebud särskildt vid det franska hofvet förstod att välja män med framstående egenskaper, hvilka förmådde spela en betydande roll, åtminstone i världsstadens sällskapslif; från 1700-talet vill jag i detta afseende erinra om Erik Axelsson Sparre, C. G. Tessin, Creutz och Staël.

Under Carl den XI:s fredliga regering strömmade åter — och kanske i större skaror än under Christina — svenske ädlingar till

Paris. Många gjorde också sina krigiska lärospån i Frankrike. Vid början af 1660-talet vistades i Paris t. ex. två unge grefvar Lillie, en Stenbock, en Torstensson, en De la Gardie, en Forbus, en Scheiding, en Ulfsparre samt två bröder Rosenhane[1]. Något senare ditkom desses yngre broder Johan med sin handledare Folker Uhr, blifvande professor i Upsala. Året 1664 och halfva det följande tog Sven Sevedsson Ribbing i Paris undervisning i ridning, fäktning, dans, bollspel, franska språket, matematik, fortifikation, sång och spel »på claver», hvarom han berättar i sin dagbok[2]. Från 1600-talets senare del möta oss en mängd bekanta namn, antecknade i den svenska ambassadkyrkans minnesalbum: två bröder Douglas, flere Wredar, Samuel Monsson (Åkerhielm), två bröder Wachtmeister, två Gyllenstiernor, Gustaf Carlsson, Carl X:s naturlige son, och hans handledare Erik Lindeman (Lindschöld) etc. På 1680-talet kom en ny ström unge svenskar till Paris. Mårten Törnhielm, som några månader vistades där år 1685, omtalar öfver fyrtio stycken svenskar samtida med honom därstädes[3]. Bland dem märktes särskildt grefve

[1] I den korrespondens desse bröder, Axel och Bengt Rosenhane, efterlämnat, och som nu förvaras å Upsala Univ.-bibl., omtalas de öfriga ofvan nämda. De öfvade sig i Paris med dans, ridning och andra exercitier. Under karnevalen på våren 1661 skulle Bengt R., Stenbock och Lilliarne dansa en ballet. De voro med om en mängd fester, bl. a. bjudna till marskalken Turenne. Emellertid klagade bröderne R. öfver för »liten stat». Flere satte sig nog i skuld i Paris; grefvarne Lillie t. ex. hade lånat pengar af en »lutenist». Märkligt är, att bröderna R. afrådde sin fader från att skicka den yngre brodern Göran till Frankrike.

[2] N. B. sign. X 356. Bland umgängesvänner i Paris nämner Ribbing Melchior Falkenberg och en Uggla.

[3] De voro, jämte envoyén Lillieroth och ambassadsekreteraren Palmqvist samt Törnhielm, hans reskamrat och frände Arv. Hägerflycht och deras lärare Ol. Moberg, grefvarne Königsmarck, Lewenhaupt, Lillie, Stenbock och Sparre, tre friherrar Sparre, två Horn, baroner Sack och Sperling vidare två herrar Durell, hrr Lindhielm, Drakenhielm, Cronhielm, Lindschöld, Drakenskiöld, Leijoncrona, Cronström, samt vidare Fahlström, Lindelius, Odhelius, Tranæus, Bergius, N. Lagerlöf, Rubenius, Broman, Cameen, Trana, Bruun, Roloff, Söderman, Brandberg, Stiernman. Magister Bergius omtalas å annat ställe såsom handledare för en ung fransman. Några andre komma att nämnas vidare nedan, såsom läkarne Odhelius, Fahlström och Tranæus, samt Rubenius; denne hade 1663 utrest med en ung Johan Leijoncrona, hade upprepade gånger vistats i Holland (bl. a. såsom lärare för den franske grefven Magnus Sparre) samt återvände 1687 hem med Christoffer Leijoncrona, den sedan bekante skalden och diplomaten.

Om åtskillige af de ofvan nämnde unge adelsmännens vistelse i Paris kan man genom t. ex. den Gyldenstolpeska brefsamlingen å U. B. få närmare kännedom. Så berättar en broder till den nyss omtalade (Gustaf) Cronhielm, Christoph C. i bref till N. Gyldenstolpe, hvilken i Haag visat honom stor vänlighet, att grefve

Ph. Chphr von Königsmarck, den bekante galante unge mannen, den siste af sin ätt; honom såg Törnhielm den 22 maj i Versailles uppträda i en »carousell», hvari deltogo åttio förnäme personer.

Det sist nämnda året, 1685, betecknar annars en vändpunkt för svenskarnes, liksom andre protestanters, studier i Frankrike: det var då Ludvig XIV lät förmå sig att återkalla Nanteska ediktet. Visserligen hindrade detta ingalunda de svenske ädlingarna att såsom förut besöka Paris för öfning i ridderliga idrotter och för kännedom om den fina världens ton och seder. Men egentliga studier, särskildt universitetsstudier, synas svenskarne nu mera sällan bedrifvit i Paris. Åfven före nämnda tidpunkt torde (under 1500- och 1600-talen) ganska få svenskar låtit inskrifva sig vid universitetet eller i den germanska nationen [1].

(E. G.?) Stenbock i Maj 1686 hastigt lämnat staden med åtskilliga skulder; dock hade han varit »så honett» att han betalat en del, nämligen till mr Rochefort, »som är mästare öfver academien». Vid den tiden hade brodern Gustaf C. farit till Tübingen tillsammans med unge Isak Lindschöld, hvilken afled där 1687. Sekreteraren Palmqvist, hvilken på sommaren år 1686 efter Lillieroths afresa börjat uppträda med equipage, stod i förbindelse med »en gammal käring», med hvilken han också delade equipaget; hennes dotter, en rätt vacker flicka, tillägger C., »kan intet lijda honom för sin död». Cronström (Isac C., sedan bekant såsom holländsk general) stod i ett liknande intimt förhållande till en markisinnan de Lery (sin bekantskap med henne omtalar Cronström också i sin af Gjörwell bearbetade lefnadsbeskrifning; han hade kommit till Paris 1681 och ingick ett par år senare vid Carl Johan v. Königsmarcks regemente, där flere andre svenskar, t. ex. Carl Gust. Lewenhaupt, tjänade; i fransk tjänst förblef Cronström till 1692). Om frih. Carl Gustafsson Horn, hvilken lämnat Sverige efter att hafva haft en kärlekshandel med sin fränka Elsa Creutz och 1683 kommit till Paris, berättar C. att han rymt därifrån för skuld och begifvit sig på väg till Holland, men blef gripen och fick från Picardie åtfölja samma postvagn till Paris, med hvilken C. anlände. Redan två månader senare (i juni 1686) slapp dock Horn ur bysättningshäktet; i juli skref C., att Horn nu ansågs vara katolik (om hans senare öden i Italien se C. Bildt i Historisk Tidskrift för 1895 s. 396 ff.). Cronhielms umgängesvänner i Paris voro för öfrigt två bröder Schönfelt och en Reenstierna (Abel). Den rid-akademi, där C. tog lektioner, förestods af en herr Lavallé, hvilken C. fann »snällare än hans bror i Haag»; C. stod väl hos sin lärare, och denne bjöd honom då och då på en »collation». För sin resa erhöll C. understöd af konungen. Han blef också vid hemkomsten kammarherre hos prins Carl samt stallmästare, men afled redan 1691. Brodern Gustaf är den bekante presidenten och lagkommissionens ordförande; omöjligt är icke, att han i Frankrike idkat juridiska studier, hvilka sedan kommo lagarbetet till nytta.

[1] Jag har å Bibliothèque Nationale i Paris genomgått några magisterförteckningar och andra universitetshandlingar från 1600-talet utan att däri påträffa något svenskt namn.

Det är särskildt två grupper af vetenskapsidkare, hvaraf man alltjämt då och då påträffar svenske representanter i Paris: nämligen språkvetenskapsmän, hvilka uppsökte handskriftskatterna i Paris' bibliotek, samt naturvetenskapsmän och läkare, hvilka lockades dit af naturaliekabinetten och klinikerna.

Den redan omtalade historiografen Valesius, som ägde åtskilliga manuskript, uppsöktes t. ex. af Uhr och Rubenius. Uhr afskref hos honom en handskrift åt Jo. Schefferus, den berömde filologen i Upsala, hvilken genom Vossius och N. Heinsius också kom i förbindelse med Ménage samt med den oegennyttige samlaren Bigot. Nils Rubenius vistades under sin nära tjugofemåriga peregrination mest i Paris och bedref där med stor framgång och erkännande språkstudier. För sådana ditkommo sedermera Samuel Columbus, den bekante skalden — hvilken också efter M. G. de la Gardies uppmaning planlagt en svensk öfversättning af Molière och Corneille —, Sparfvenfelt, J. A. Bellman och Erik Benzelius d. y. Den sist nämnde underhöll äfven efteråt förbindelse med Pariser-bibliotekets föreståndare Bignon liksom med den lärde historikern H. Baluze. Från 1700-talet må särskildt nämnas Georg Wallin d. y., hvilken efter ett par års vistelse i Paris utgaf en skildring om vetenskapens tillstånd därstädes (Lutetia Parisiorum erudita, Nürnberg 1722) samt vidare en arabisk handskrift från kgl. biblioteket i Paris (Historia Josephi Fabri Lignarii, Leipzig 1722) och slutligen en illustrerad berättelse om Paris' skyddshelgon, den heliga Genoveva (Wittenberg 1723). Betecknande är att han, samma år »de sancta Genovefa» utkom, i Wittenberg höll en offentlig oration, hvari han försvarade den satsen att en protestant kunde tillåtas intressera sig för »pontificorum sacra». Ett par årtionden senare väckte en annan svensk, Jonas Otter, uppmärksamhet i Paris för sina ovanliga insikter i orientaliska språk; och blef han, likt Hambræus fordom, anställd såsom professor vid Paris' universitet.

Bland svenske matematici, som studerat i Paris, må jämte åtskillige militärer — t. ex. Magnus Stenbock — erinras om Martin Nordeman, blifvande professor i Lund, och Johan Trana (Transkiöld), professor i Dorpat, sedan landtmäteridirektör. Under följande århundrade skulle en ung svensk väcka de parisiske lärdes uppmärksamhet genom sitt förslag om mätning af »jordens figur»; det var Anders Celsius, hvilken sedan jämte Maupertuis och andre fransmän i Lappland utförde dessa observationer.

Den medicinska undervisningen stod sedan gammalt högt i Frankrike. Därifrån hade redan till Gustaf Wasas hof kommit en läkare, Ch. du Paly. Under Christinas tid inkommo kirurgerna Ez. Sureau och Durietz, hvilken senare blef af rätt stor betydelse för de medicinska studierna i Sverige, samt den bekante Bourdelot. Denne åtnjöt stort rykte såsom skicklig läkare och under flere årtionden efter, sedan han lämnat Christinas hof, utöfvade han i Paris sin konst och gaf undervisning äfven åt svenskar. Andra berömdheter på det medicinska området under Ludvig XIV:s tid voro Riolan, Gui Patin, Hamon och Fagon. Hos sådane män gingo Urban Hiärne, Lars Roberg, Erik Odhelius, Joh. v. Hoorn m. fl. i lära. Ännu under 1700-talet, då en Casten Rönnow, en Olof Acrel flere år tjänade såsom läkare i Frankrike, uppsöktes Paris ofta af svenske läkarekandidater och naturforskare; två af de förnämste voro Carl Linnæus och hans lärjunge P. Hernqvist.

Annars var ända från medeltiden den medicinska högskolan i *Montpellier* — vid hvilken Rabelais och Th. Renaudot knutit sina namn — vida berömd; en eller annan svensk torde också besökt den samma [1].

Till den under engelskt välde grundlagda högskolan i *Caen* begåfvo sig troligen några svenskar under 1500- och 1600-talen särskildt för medicinska studier. Bland dess handlingar, förvarade i Archives departementales de Calvados [2], har jag emellertid icke kunnat påträffa något svenskt namn. Ur svenska källor kan måhända något mera utrönas; man vet t. ex. att Lars Micrander där blef med. doktor 1685.

---

[1] Också jurister sökte sig till Montpellier; Johan (Adler) Salvius t. ex. blef (omkring 1618) jur. doktor därstädes. De äldre handlingarna från denna högskola synas nu till det mesta vara förkomna. I Archives departementales de Herault finnas blott spridda aktstycken rörande den medicinska fakulteten (från 1634 ff.) samt några från den teologiska och den juridiska (från 1421 ff.). I nämnda arkiv förvaras också en del äldre och nyare handlingar rörande universitetet i Toulouse.

[2] Jag har genomgått de i behåll varande registren, hvilka omfatta åren 1439—1577. Från 1600-talet finnas i nämnda arkiv endast den juridiska fakultetens handlingar i behåll; jag har äfven genombläddrat dem, men med samma negativa resultat. — Om de medicinska studierna i Caen se Ch. Fayel, La faculté de médicine de Caen 1436—1808 (Caen 1890). — I Caen verkade under 1600-talet såsom reformert präst Samuel Bochart, hvars förbindelse med Christina jag annorstädes vidrört (se en uppsats i Historisk Tidskrift 1897 samt Sveriges litt. förbindelser med Holland s. 113 ff.).

Åtskillige svenskar förvärfvade den medicinska doktorsgraden under 1600-talet i *Reims*, såsom Drossander, Fahlström, Tranæus, Dan. Lindelius och Erik Odhelius d. y., samt under 1700-talet M. Bromelius och E. Ribe [1].

Andre foro till *Angers:* P. Schallerus (Gripenflycht), Z. Wattrang, Urban Hiärne, Carl Alstrin o. a.

Universitetet i Angers var ursprungligen endast en juridisk högskola, men fick redan under medeltiden de tre öfriga fakulteterna. Åtskillige utländingar begåfvo sig dit; men — i motsats mot förhållandet t. ex. i Orléans och i Bourges — förmådde man i Angers icke genomdrifva inrättandet af en särskild »germansk» nation, utan fingo främlingarne i stället vanligen ingå i la nation d'Anjou [2].

Flere unge svenske adelsmän uppsökte, mest under 1600-talets förra hälft, Angers, liksom Saumur och Orléans. Det måste varit mycket lugnare och billigare att ligga i någon af dessa landsortsstäder, där också ridderliga öfningar bedrefvos, än i Paris. Särskildt fann man det förmånligt att å någon af dessa platser inhämta franska språket, innan världsstaden besöktes — det är ju så förhållandet ofta ännu i dag. När t. ex. Schering Rosenhane från England, dit han medföljt J. Spens' ambassad, begaf sig till Frankrike, fick han af Thure Bjelke, som han mötte på vägen, det rådet att först en tid vistas i Angers, innan han sloge sig ned i Paris. Bjelke hade själf ett eller annat år (omkring 1627) varit i Angers tillsammans med Joh. Hallenius, som troligen i Frankrike blef jur. doktor (sedan resident i Stralsund). Rosenhane begaf sig också dit med sin reskamrat Johan Drake. År 1629 finnas de nämnda i en journal, som förts af en professor i grekiska Bruneau de Tartifume [3], och hvari förut (såsom tyskar) antecknats Paulus Khevenhüller (1608) och Gu-

[1] Äfven från högskolan i Reims synas högst få handlingar finnas i behåll; arkivet i Chalons s. M., där de framför allt borde sökas, äger blott några af mindre betydelse (mest ekonomiska samt ett register från 1555—1577).

[2] Jfr P. Rangeard, Histoire de l'université d'Angers publ. par A. Lemarchand (I—II, Angers 1877, ursprungligen publicerad i Revue de l'Anjou) samt L. de Lens, Université d'Angers du XV siècle à la révolution (I, La faculté des drois, Angers 1888). — Nästan alla äldre handlingar från detta universitet hafva förkommit; endast en prokuratorsbok (från la nation du Maine 1405—1571) finnes i behåll i Angers' bibliotek.

[3] Se en uppsats af André Joubert om de utländske ädlingarne vid académie d'équitation i Angers 1601—1635 införd i Revue de l'Anjou t. 26 (1893). De flesta af de 644 namnen i journalen äro tyska; äfven förekomma rätt många engelska, flandriska och danska.

stavus Horn (1615); den sist nämnde var säkerligen den sedan bekante svenske härföraren i trettioåriga kriget.

De svenskar, som foro till Angers, torde mindre besökt universitetet än den berömda där florerande académie d'équitation, där man, jämte ridt, vapenkonst och dans, lärde matematik samt språk och möjligen äfven andra humanistiska ämnen. Det var säkerligen till denna riddarakademi, som Magnus Gabriel de la Gardie vände sig, när han på våren 1642 for från Holland till Frankrike; och synes han vistats där något mera än ett år. Om hans besök i Saumur och Orléans skall nedan berättas. Samtidigt med honom var Gabriel Grip (Gyllengrip) i Angers; kanske också andre svenskar. Bland ridlärarne därstädes nämnes från denna tid särskildt en sieur des Loges, Joachim Martin. Angers var då, har man sagt, »le centre de la réunion de la jeune noblesse».

Ännu flere unge svenskar synas begifvit sig till *Saumur*, där det äfvenledes både fans universitet och riddarakademi. Det förra hade vid 1600-tatets början upprättats af Philippe de Mornay, seigneur du Plessis-Marly. Denne Coligny's och Henrik IV:s vän, som af nämnde konung blifvit satt till guvernör i staden, var en synnerligen lärd man och hade såsom teolog stort anseende; katolikerna kallade honom »le pape des huguenots». Ett af hans arbeten »om kristna religionens sanning» blef öfversatt till svenskan (af Joh. Sylvius, utg. 1674). Visserligen blef Mornay, som Richelieu förgäfves försökte köpa, afsatt från sin guvernörspost 1621; men universitetet synes, ehuru protestantiskt, hafva bestått ända till Nanteska ediktets återkallande.

Där verkade bland andre filologen Tanneguy Lefevre (Faber) och filosofen Duncan. Med den förre — madame Daciers fader — låg svensken Schefferus i en litterär fejd. Duncans namn är i Sverige bekant genom tvänne hans söner, hvilka kommo till Stockholm, såsom det synes, genom Grotii rekommendation; den ene af dem var den bekante Cérisantes, som en tid användes af den svenska regeringen för diplomatiska värf[1].

Såsom en af protestantismens hufvudorter i Frankrike uppsöktes Saumur naturligtvis gärna af svenskarne. Särskildt torde

[1] Om högskolan i Saumur se J. F. Bodin, Recherches historiques sur la ville de Saumur t. I (2 ed. Saumur 1845). Högskolans handlingar kommo, sedan protestanternes ägendom konfiskerats, till Hôtel Dieu i Saumur. Arkivarien i Angers C. Port, som genomgått dem, har, enligt meddelande till förf., däri icke observerat något svenskt namn.

de hafva frekventerat den »école de cavallerie», hvilken ännu — dock efter många ombildningar och förändringar — består och ännu någon gång mottager svenska elever. På 1640-talet vistades t. ex. i Saumur, för öfningar i ridning, fäktning och andra idrotter, grefvarne Carl Mauritz och Ludvig W. Lewenhaupt, friherrarne Gustaf och Svante Bielke, Erik Leijonhufvud, Cl. Rålamb med flere, som sedan kommo till Paris. De båda sist nämnde bildade i slutet af år 1642 med två bröder von Scheiding och deras handledare S. P. Brasck, Carl Lilliecrona o. a. ett bordslag, hvars sysselsättningar och nöjen Lilliecrona lifligt skildrat i en på latin och franska förd dagbok [1]. Man tog lektioner i ridning, vapenkonst och dans samt franska språket; man bevistade teaterföreställningar och gjorde utflykter i angenämt damsällskap. En gång uppförde de i Saumur vistande svenskarne, danskarne och tyskarne ett riddarspel. Stundom gafs fester för resande landsmän, t. ex. i november 1642 för Magnus Gabriel de la Gardie, hvilken Lilliecrona och G. Bielke förut besökt i Angers. Lilliecrona skildrar vistelsen i Saumur såsom den angenämaste i hans lefnad.

Mellan Saumur och Paris ligger en berömd universitetsstad, där de resande svenskarne stundom stannade en längre tid. Det var *Orléans* [2]. Redan under medeltiden hade en eller annan svensk be-

[1] Finnes i U. B. sign. X 353. Bland svenskar i Saumur märktes också Gustaf Cloot von Jürgensburg och Maur. Stake. Lilliecrona umgicks äfven med två danske herrar Bielke (sannolikt Jörgen B., sedan riksråd, och Herman B., hvilken efter en vistelse i Leiden återkom till Saumur och dog där 1647). L. synes haft rätt svårt att skilja sig från Saumur (på hösten 1643) särskildt på grund af en förbindelse med en af stadens unga damer. Strax före afresan fick han tillfälle bevista Richelieus begrafningsakt i det närbelägna slottet. Han reste från Saumur med Scheidingarne och Brasck. I den sistnämndes resealbum, förvaradt i Linköpings bibl. sign. B. 65, hafva i Paris antecknat sig Er. Sparre, den ofvan nämnde Leijonhufvud, Hambræus samt en fransk jurist J. Rolland. — I slutet af 1640-talet vistades i Saumur bl. a. J. C. Risingh.

[2] Om högskolan i Orléans finnes ett äldre arbete af E. Bimbenet (Histoire de l'université de lois d'Orléans, 1853), hvars uppgifter emellertid måste dels kompletteras, dels korrigeras. Om den germanska nationen där under 1300-talet har M. Fournier skrifvit en uppsats i Nouvelle revue historique du droit français 1888. J. Doinel har i Bulletin de la Société archéologique et historique de l'Orléanais t. VIII offentliggjort en lista på de skandinaviske studenternes namn (från medeltiden upptager han blott en svensk Ericus Tobias under år 1384): denna lista är emellertid både ofullständig och felaktig, hvarför jag rättat och kompletterat den efter de från och med år 1444 bevarade registren, nu befintliga i Archives du Loriet i Orléans. Jag har äfven genomgått den germanska nationens andra handlingar, hvilka ovanligt fullständigt finnas i behåll. Närmare äro dessa

sökt dess högskola, där särskildt det juridiska studiet florerade; Nicolaus Hermanni, den bekante Linköpingsbiskopen, lär blifvit juris doktor i Orléans. Först mot slutet af 1500-talat börjar dock svenskarnes frekvens därstädes blifva märkbar.

Jämte juridik studerades i Orléans också »artes», särskildt historia, men äfven matematik [1]. Utom undervisningen å universitetet gåfvos lektioner ute i staden af s. k. maitres de tutelle. Bland de gamla universitetslokalerna finnes ännu kvar »la salle des thèses», en liten vacker byggnad i sengotik, som nu tjänar till lokal åt arkeologiska sällskapet i Orléans; den är belägen emellan domen och prefekturen, hvilken senare reser sig där universitetets hufvudbyggnad stått.

Liksom under högskolans första tid, kommo under 1600-talet åter en mängd främlingar till Orléans. Den germanska nationen, hvars öden man känner ända från 1300-talet, mottog vid 1600-talets midt omkring 90 nya medlemmar hvarje år. Efter 1685 nedgick antalet betydligt; 1688 finnas blott 27 inskrifna, 1721 endast 6 och 1781 en enda — den siste utländingen vid detta en gång så berömda, sedan af revolutionen slopade universitet.

Den germanska eller, såsom den någon gång kallades, den »germanska och lothringska» nationen rekryterades under 1600-talet mest från Nederlanden samt från Tyskland. Rätt många kommo också från Skandinavien, inalles 200 à 300; de allra flesta af dem (åtminstone af de inskrifne) voro från Danmark.

Nationen styrdes, såsom vanligt, af en prokurator och ett seniorskollegium, bestående af assessorer, receptorer och bibliotekarier (med växlande antal); vidare funnos såsom tjänstemän pedeller och nuntier. Prokuratorn, hvilken nyvaldes minst fyra gånger om året, var här såsom annorstädes en betydande person, medlem af universitetets styrelse och utfärdare af gradualdiplomen. Någon svensk uppnådde icke denna värdighet i Orléans, men väl flere danskar. Bibliotekarier

---

handlingar angifna i en uppsats om de danske och norske studenterna i Orléans, hvilken efter mina anteckningar skall offentliggöras i dansk Personalhistorisk Tidskrift. Jfr också en uppsats af Bimbenet »Chronique historique extrait des régistres des Ecoliers allemands» etc.. Orléans 1875.

[1] En af lärarne i matematik under 1600-talet Jean Marrois, hvilken kom i beröring med en mängd medlemmar af den germanska nationen, har efterlämnat ett minnesalbum, hvilket beskrifvits af Tranchau i Mémoires de la Société arch. de l'Orléanais t. 22. I detta album, där bland 123 namn flera berömda danska märkas (Ulfelt, Bille, Kaas, Scheel etc.), skola äfven förekomma tre svenska, af hvilka Tranchau nämner ett: Mart. P. Grum; denne var väl från Lund, men är i den germanska nationens register antecknad såsom »danus».

voro däremot två svenskar, nämligen Gustaf Rosenhane på våren 1638 och Gustaf Klöfverfelt maj—augusti 1666; en erhöll assessorsvärdigheten, nämligen Erik Reuter (april—juni) 1670.

Många äro icke heller de svenskar, som låtit inskrifva sig i den germanska nationens matrikel. De flesta kommo på 1630-talet[1], och äro de följande: Martin och Didrik Grönberg (inskrifne d. 9 maj 1633), Carl de Besche tillsammans med sin blifvande svåger Laurens de Geer (december s. å.), Gabriel Gyllenankar och Johan Rosenhane samt Petrus Gavelius och Harald Appelboom (alla desse inskrifne på sommaren eller hösten 1635), Daniel Figrelius (sommaren 1637), Gustaf Rosenhane (hösten s. å.) samt Matthias Mylonius (i början af 1639).

Flertalet af desse hade, liksom månge af de förut nämnde, studerat i Holland, innan de begåfvo sig till Frankrike. Några afslöto i Orléans sina studier med den juridiska graden; så Petrus Gavelius, blifvande borgmästare i Stockholm, på sommaren 1635 och Daniel Figrelius (Leijonstierna), blifvande justitiepresident i Norrköping, på sommaren 1637[2]. Med den sist nämnde följde sannolikt Åke Sparre, för hvilken Figrelius var handledare. Mylonius (Biörenklou) var redan eloquentiæ professor i Upsala, när han kom till Orléans; följande år ingick han i konungens kansli; han slutade såsom riksråd, likasom J. Rosenhane. Dennes yngre broder Gustaf Rosenhane, som ansetts vara identisk med poeten »Skogekär Bergbo», är ett bland de intressantaste namnen, som möta oss i de orleanska registren. Man har hittills nästan icke haft någon reda på hans vistelse i Frankrike, liksom icke heller i allmänhet på hans utrikes resa. E. Meyer, som skildrat hans lefnad, berättar, att han 1636 for ut till Holland och därifrån till Frankrike, samt att han möjligen också var i Italien.

[1] Dessförinnan äro i registren antecknade: 1548 dom. Andreas Olai från Strengnäs stift; 1587 d. 15 maj Petrus Brasck gothus [Doinel, som kallar honom Brasco, upplyser: »gothus veut dire ici de l'ile de Gothland»!]; 1596 d. 6 febr. Carolus Caroli nicopensis (1599 Dodo de Inhausen et Kniphausen); 1606 d. 14 nov. Svante Stare och Svante Stenbock, samt 1627 d. 22 juni Johan och Anton Willeman från Finland. — Enligt en stadga af 1595 skulle utländingarna (»tyskarne») inskrifva sig i nationen inom tre veckor efter ankomsten till staden; detta synes dock icke alltid hafva skett. Afgiften till nationen var under 1500-talet 10 à 30 solidi; under 1600-talet 1 à 2 couronnes.

[2] Uppgifterna om de juridiska graderna äro hämtade ur prokuratorsprotokollen (Archives du Loiret sign. D. 268—269). I andra register (»des suppliques pour l'obtention des grades», »des licentiés» etc.) har jag icke funnit några svenska namn.

Genom ofvan meddelade data vet man nu, att han vistades i Orléans åtminstone från hösten 1637 till våren 1638, då han ju var nationens bibliotekarie. Han var äfven en tid i Paris, där han är antecknad i lutherska kyrkans stambok. Så for han sannolikt på sommaren 1639 till Italien och lär återkommit till Sverige i juli 1640. Med Grotius, hvilken i Paris visat honom stor vänlighet, stod han sedan i skriftlig förbindelse, liksom Harald Appelboom och flere ofvan omtalade unge svenskar. Att det i Grotii Epistolæ tryckta brefvet till en Rosenhane af nov. 1639 var ställdt till denne, är utom allt tvifvel[1]; han skulle då hälsa till Naudée och andre Grotii vänner i Italien. I ett bref från Gustaf Rosenhane till Grotius af maj 1641 — nu förvaradt i Leidens universitetsbibliotek (sign. XVIII n. 749) — tackar den unge svensken, som förra året varit »in extrema flere Italia», men nu befann sig »in Gothia pene ultima», i vördnadsfull och anspråkslös ton för all Grotii vänlighet mot honom och tillägger, att Grotius äfven hos den svenska nationen skattades högt framför allt såsom en vetenskapens och vetenskapsidkarnes gynnare.

De svenskar, som till äfventyrs befunno sig i Orléans på sommaren 1643, fingo tillfälle att där hälsa en af Sveriges förnämsta ädlingar, den där redan under sin studietid uppträdde med stor ståt. Det var Mylonii forne lärjunge, den redan ofta omtalade M. G. de la Gardie. Den germanska nationens dåvarande prokurator friherre J. Chphr v. Preysing har i protokollsboken (D. 269) antecknat, att han den 21 juli 1643 tillsammans med nationens åtta seniorer begaf sig till den svenske grefven — som från Angers nu var på väg till Paris — och anhöll, att denne ville illustrera nationens album genom att däri skrifva sitt namn. De la Gardie efterkom denna begäran med största artighet och tackade för äran: »proinde pro salutationis matriculæque honore exhibito gratijs humaniter dictis, nos insigni humanitate exceptos comiter dimisit». I en särskild afdelning i matrikeln (D. 272), reserverad för furstar och den högsta adel, kan man också läsa De la Gardies namn[2].

[1] Johan R. var visserligen då också utomlands, nämligen såsom handledare at prins Carl Gustaf, men de besökte icke Italien.

[2] Där står äfven ett annat svenskt namn: Martinus Oxenstern; detta namn är dock ditskrifvet efter radering och synes vara apokryfiskt. Dolde sig måhända någon äfventyrare därunder? — I föregående matrikel (D. 271) står bland furstar inskrifven Joannes Casimirus Poloniæ [et] Suetiæ Princeps: han gaf till nationen en guldpenning, uppskattad till 40 spanska pistoler.

Med De la Gardie hade såsom præceptor utrest Nicolaus Johannis Ruth. Denne fortsatte sina studier i Orléans, där han är inskrifven d. 11 april 1644 och samma vår blef juris licentiat. Bland de unge svenskar, som medföljde De la Gardie på hans lysande ambassad till Frankrike 1646, stannade flere kvar där för studiers idkande. Så kom Harald Eriksson Oxe till Orléans (inskrifven d. 1 april 1650). Samtidigt vistades där Erik Loodh från Småland och Erik Kafle från Westergötland (inskr. d. 12 april) samt Wilhelm Dawison från Stockholm (22 april). Något senare under 1650-talet ditkommo Carl och Nils Tungel (i slutet af år 1654) samt Mårten Brenner (inskr. 16 jan. 1655), hvilken några år förut utrest såsom handledare för grefve Nils Brahe. Därefter finnas blott tre svenska namn i den germanska nationens matrikel i Orléans: Gustaf Klöfverfelt (11 mars 1666), Henrik Stålhandske (18 febr. 1670) och Erik Reuter (12 maj s. å.). Några af desse, som blefvo diplomater eller jurister, t. ex. bröderna Tungel, Brenner och Stålhandske, hafva väl för sin framtida verksamhet haft nytta af studierna i Orléans.

Annars torde de unge svenske ädlingarne äfven i Orléans mest hafva sysslat med ridderliga idrotter och med nöjen. Bollspel och dans stodo sedan gammalt högt därstädes. Fester och slagsmål aflöste hvarandra. Utom de nytillträdande prokuratorernas fester firades i nationen årligen en stor festdag, hvartill man utvalt trettondagen. I de germanska landen och icke minst i norden har man ju den dagen sedan gammalt och ända in i vårt århundrade föranstaltat särskilda upptåg. Efter reformationen dyrkade man väl icke längre de hel. tre konungarne, enär nationen, såsom det hette 1566, ville »dyrka endast Christus såsom skyddsherre». Men festen hölls allt fortfarande, oaktadt därvid ofta, såsom t. ex. år 1546, oroligheter inträffade, hvarvid stadens myndigheter måste ingripa. Nationsmedlemmarne brukade trettondagen gå i procession, såsom det säges i en supplik till stadens prevôt 1600, »avec fifres, tambours et enseigne deployée et leur épées et dagues seulement». Senare (1632) ville magistraten förbjuda »le porte-enseigne» på trettondagen. Till festen bereddes ett särskildt »vinum Hypochraticum»; man finner t. ex. år 1636 dåvarande prokuratorn Ove Ulfeldt därom underhandla med två apotekare i staden.

Om »la taxe de vin» tvistade man ofta med stadsstyrelsen; fri införsel af vin brukade höra till studenternas rättigheter. Bärande af värja, som germanerna också ansågo såsom sitt privilegium, förorsakade likaledes ofta obehag och ingripande från magistratens

sida. Stundom uppstod slagsmål med stadsvakten, stundom med andra nationers medlemmar. Så är från år 1517 ett stort gräl bekant mellan den germanska och den normandiska nationen; och hundrade år senare (1611) tillställde dessa nationer åter stora slagsmål, hvarefter germanernas prokurator Tyko Brahe d. y. förföljdes genom fönsters inslående m. m. — Den förnämsta nationen var den franska (nation de France); därefter kommo den germanska och den champagne-pikardiska, sedan den normandiska, den burgundiska och den bretagneska. Om andra rummet tvistade germanerna med champagne-pikarderna; de förra synas åtminstone vid början af 1600-talet med framgång åt sig försvarat det samma.

Det var ett stormigt lif, som den studerande ungdomen — eller en stor del däraf — förde ännu på 1600-talet. Amouretter och dueller hörde till ordningen för dagen. Skuldsättningar voro synnerligen vanliga; en dansk ädling Niels Axelson Juel t. ex., hvilken 1657 varit nationens prokurator, rymde följande år för skuld från Orléans.

På 1640-talet fans där ett sällskap libertiner, som kallade sig för Petronii lärjungar. En af dess medlemmar René Desboys du Chastelet har i ett intressant verk skildrat sin studietid och sina ungdomsäfventyr samt utgifvit denna skildring på trycket i sin fädernestad La Flèche 1665 under titel »L'Odyssée ou Diversité d'aventures, rencontres et voyages en Europe, Asie et Afrique»[1]. År 1640 vistades Du Chastelet vid universitetet i Orléans, men gjorde där icke mycken nytta; han tillhörde icke de få förståndiga och återhållsamma, utan det stora flertalet, hvars tid upptogs af karnevaler, danser och maskrader samt spel (»jeu de boule»), kärleksäfventyr och festmåltider. Sedan han satt sig i stor skuld och äfven råkat i en process, lämnade han Orléans och beslöt, en tid därefter, att gå i portugisisk tjänst. Han råkade nämligen på några andre »cavaliers de fortune», tre fransmän och tre nordbor, »palladins septentrionaux», och bland de senare var en Arthur Pens, bördig från Hamburg, hvilken varit page hos prins Edvard af Portugal och med honom råkat i fångenskap i Milano, men flytt och nu med hälsningar från prinsen ville begifva sig till dennes broder konung Johan af Portugal. Med Pens hade i Marseille förenat sig de två andre nordborna, Wolfgang Doissel från Holstein och Daniel Fals från Sverige[2]. Denna

[1] Verket skulle bestå af fyra delar; tyvärr utkommo endast två; i den fjärde skulle annars skildrats författarens resor i Sverige, Danmark och Norge.

[2] Det vore intressant att kunna identifiera denne. Falk är kanske hans rätta namn. En svensk med förnamnet Daniel var några år tidigare i Orléans,

»noblesse septentrionale» — fattig liksom René och de andre fransmännen, hvilka vid La Rochelle slogo sig tillsammans med den förre — befann sig ute på äfventyr »à l'imitation des Gots leurs ancestres». Och äfventyr fick man upplefva mera än nog. De unge männen begåfvo sig ombord på ett fartyg till Portugal, men blefvo uppbringade af en korsar och förda till Afrikas nordkust. Här såldes de i Alger till slafvar. Du Chastelet berättar i andra delen af sitt arbete — en guldgrufva för romanskrifvare — om sina öden såsom slaf; han blef efter ett par år friköpt tillsammans med andre kristne genom medel, som hopsamlats af välgörande munkar. Hvart svensken kom, vet Du Chastelet tyvärr icke att berätta; han försvinner ur dennes skildring efter historien om tillfångatagandet och utplundringen, hvarvid memoirförfattaren tillagt: »le bruit couroit que le Suédois avoit sauvé quelque chose».

Daniel Fals — eller hvad han nu hette — skulle nog kunnat berätta om äfventyr, som kanske i intresse icke gifvit vika för Wivallii.

Sådana »philosophes errants», för att tala med Du Chastelet, funnos under 1600-talet icke få. För mången ung man, som annars ägde de bästa förbindelser, blef studieresan och särskildt vistelsen i Frankrike ödesdiger och olycklig; en Anders Bures, en Sten Jacobsson Bååts, en Nils Banérs, en Erich Schnacks historia visar oss detta.

För de egentliga studierna torde svenskarnes resor i Frankrike efter reformationen blifvit allt mindre fruktbara; men lefnadsvett och ridderliga seder lärde de där. Ett vida större antal svenskar möter oss också i den franska arméen än vid de franska universiteten; i den förra glänste under 1600-talet särskildt namnen Königsmarck och Sparre, hvilka namn också burits af franska regementen. Af det Sparreska regementet blef sedan Royal Suédois, i hvars led många svenskar under 1700-talet ända till revolutionens dagar ärofullt kämpade.

nämligen den redan omtalade D. Figrelius; denne var dock 1640 välbeställd borgmästare i Norrköping.

E. Wrangel.

Ur Thorilds litterära kvarlåtenskap.

Det är allmänt antaget, att betydande delar af Thorilds litterära kvarlåtenskap, särskildt de till honom stälda brefven och de af hans filosofiska arbeten, hvilka vid hans död förelågo otryckta, gått förlorade. Hvad brefven beträffar synes detta också tyvärr hafva sin riktighet; hvad afhandlingarne och uppsatserna angår, ställer sig emellertid saken annorlunda.

Det var, för att här endast hålla oss till de på svenska affattade arbetena, en icke ringa samling sådana, som Thorild efterlemnade i handskrift. En förteckning öfver dessa, nedskrifven, såsom det synes, någon gång på 1820-talet, upptager sålunda icke mindre än sju afhandlingar under följande titlar: »Naturen», »Kyskhetens naturliga grunder», »Öfver frågan om hedniska och kristeliga sedolärans företräde», »Naturen och dess onda», »En panteists anmärkningar vid Reimarus», »Upplysningar till Zopfer» och »Anmärkningar vid Spinoza». Härtill kunna läggas åtminstone ännu tre i denna förteckning icke nämda arbeten: »Dygd och pligt», »Deus Deissimus» och »Har naturen en oordning?» Tydligen måste så många afhandlingar och uppsatser, skrifna af Thorild, vara af vikt i och för sig sjelfva, och om de gått förlorade, en lucka hafva uppstått i kännedomen om hans utveckling, som aldrig kunnat fyllas. Lyckligtvis är detta emellertid icke fallet. Af en vänlig hand hafva de alla räddats undan förstörelsen och befinna sig nu jämte flera af Thorild på tyska affattade handskrifter[1] i det Brinkmanska arkivet å Trolle-Ljungby[2].

---

[1] Bland dessa äfven de af *Atterbom* såsom förlorade ansedda, hvilka han i Svenska Siare och Skalder, V, 273—274, omtalar.

[2] Det är genom Landshöfdingens, Grefve Axel Trolle-Wachtmeisters välvilja och godhet, som jag blifvit satt i tillfälle att taga del af det Brinkmanska arkivets Thorildiana. Jag frambär honom härför min vördnadsfulla tack.

Envoyéen Carl Gustaf von Brinkman, som skänkte sin hyllning på en gång åt Leopold och den svenska romantiken, var också en af Thorilds hängifnaste beundrare. Han hade gjort dennes bekantskap under hösten 1790, när han återvänd från en långvarig vistelse i Tyskland, gjorde sitt inträde i den svenska hufvudstadens litterära och politiska verld. Af den anda, som lifvade de kretsar, med hvilka han på kontinenten trädt i beröring, personer sådana som Henriette Hertz, Spalding, Schleiermacher, Ancillon, Humboldt, Engel och Gentz, fann han väl föga vid denna tid i Gustaf III:s omgifning, men det lefde dock i Stockholm män, hvilka såsom Rosenstein och Thorild i hög grad fängslade den unge diplomatens uppmärksamhet. Något närmare umgänge emellan denne och Thorild kom emellertid ännu icke till stånd: »vi voro — skref Brinkman sjelf några år senare — till tänkesätt och öfvertygelse så olika, att vi utom gränsen af det glädtiga skämtet, nästan aldrig kunde mötas obeväpnade»[1]. Detta skedde först, då de 1806 under det pommerska kriget sammanträffade i Greifswald, där den forne frondören, ännu »en kättare i litteraturen» och »i philosophien en själftänkande separatist», fått en plats bland universitetets fäder. »Med nöje och tillfredsställelse» förnyade då Brinkman Thorilds bekantskap. Leopold sjelf får i bref af den förre höra, att de äro »ganska uppriktiga vänner»; det vill, sagdt till andra, säga — hvad Brinkman också sade — »förtroliga». De utbyta nu i all vänskap tankar och känslor med hvarandra rörande politik, litteratur och konst, och en mindre poetisk skriftvexling uppstår dem emellan. Den tager sig sitt uttryck i poem sådana som det efterföljande, hvilket närmast anknyter sig till en föregående dikt af Brinkman:

23 juni 1806.

Berichtigung.

»Predigt immer dem *klaren Verstand*, ihr pflanzet am Eispol:»
So der Gemüthliche höhnt, halb-stark, weil nur halb wahr.
Predigt immer dem *warmen Gemüth*, ihr pflanzet im Feuer:
Hört denn die Wahrheit ganz! Klar-warm ist milde Natur.

Klar ohne Wärme zu leicht wird jede Lehre der Weisheit,
Warm ohne Klarheit zu leicht Ehre der Tugend sogar:
Welche himmliche Macht vollkommnet Weisheit und Tugend?
Liebe alles er*wärmt*, ***Liebe*** alles ver*klärt*.

Thorild[2].

[1] *H. G. Wachtmeister*, Bidrag till Carl Gustaf von Brinkmans biografi och karakteristik, 11.

[2] Brinkmanska arkivet. Thorildiana, volym 3.

Af den brefvexling, som sedan de båda vännerna skiljts, föres dem emellan, framlyser det lifliga intresse, de hysa för hvarandra. Man finner äfven däraf, hurusom Brinkman af Thorild erhåller till låns mera än en af dennes skrifter, och hurusom den svenske filosofen är rädd, att han af den ifrige samlaren icke skall återfå, hvad han lemnar honom. »*Om* och än mer *för* de där »Lieder im höhern Chor» är jag rädd — skrifver Thorild så engång — och återber mig dem. Äfven har jag blott ett exemplar af »Stjernhjelm» och »Harmonien»[1]. Påminnelser sådana som dessa voro säkerligen välbehöfliga, men verka de nog icke alltid hvad de afsågo: ännu ligger en af dessa skrifter kvar i det Brinkmanska arkivet. Alldeles otroligt är icke, att de Thorildska handskrifterna på liknande sätt kommit att »glömmas bort» därstädes. Antagligare torde emellertid vara, att Brinkman af E. G. Geijer, utgifvaren af Thorilds skrifter, mottagit sin samling, en samling, som äfven innehåller Heurlins och Sivardssons anteckningar om deras väns lefnadsöden.

Det kan här icke blifva fråga om att fullständigt utgifva alla de skrifter af Thorild, som förvaras i Brinkmanska arkivet. Men det finnes bland dem flera, som icke böra undanhållas en större allmänhet. Äro också många af de åsikter, som uttalas, till stor del — såsom rimligt — föråldrade, äro dock dessa skrifter, historiskt sedt, af ett alldeles särskildt intresse, då de visa en utveckling, sträckande sig från den tid, Thorild som ung student lefde vid Lunds Universitet, till den, då han i Greifswald satt som välbestäld professor. Och öfver dem alla hvilar det dessutom samma rika känsloglöd, samma ungdomliga hänförelse, som efterverlden lärt sig att beundra hos Thorild; den skarpa blicken för det stora sammanhanget i verlden, det fördomsfria sinnet, som trotsar alla bojor, förneka sig icke heller här. Det är detta, som föranledt publicerandet af trenne bland dessa skrifter; ännu några skola i en framtid följa.

Den första af de här meddelade afhandlingarne: »En panteists anmärkningar vid Reimarus» stammar från en tid icke gerna senare än 1780[2]. Det är alltså en ungefär tjugoårig yngling, som här tager till orda, och det sker med en sjelfsäkerhet, som hade han det dubbla åldersmåttet inne. Den man, mot hvilken han vänder sig, är icke

---

[1] *Thorild* till Brinkman den 8/6 1806. Brinkmanska arkivet.

[2] Detta synes framgå af handstilens beskaffenhet. Möjligen afser också Thorilds vän, Sven Erland Heurlin, denna afhandling, då han i bref till den förre af den 12/1 1781 yttrar: »Den afhandling, Brefvet ni lofvade mig om pantheismen, glömmer Ni väl ej bort».

någon af tidehvarfvets pygmäer: det är den ryktbare Hamburgske filosofen, som knutit sitt namn till de af Lessing utgifna »Wolffenbüttler Fragmente». Emellertid riktar sig Thorild här icke emot dessa, om hvilkas tillvaro han nog ännu lefde i okunnighet, utan emot Reimari »Abhandlungen von den vornehmsten Wahrheiten der natürlichen Religion», hvilka utkommo i Hamburg redan 1755. Att de tankar, för hvilka han gör sig till målsman, icke äro helt originela för honom, utan till stor del stamma från utlandet, framför allt från århundradets engelska och franska filosofer, inses lätt, men samtidigt synes, att han sjelfständigt ombildat flera af de intryck han från dessa håll mottagit. Och i bakgrunden skymtar redan den rikt utrustade personligheten, bilden af den naturens filosof, som på höjden af sin bana yttrade: »Hela naturen, dess minsta, dess största lefde för min själ ... För mitt hjerta och mitt förstånd var *allt ett* oändligt stort och skönt: skiljeligt i grader, ej i slag. Och så, som jag såg allt, så kände jag ock allt».

Den andra af de här tryckta uppsatserna, fragmentet »Kyskhetens naturliga grunder», ställdt i brefform till ungdomsvännen Arist, sedermera teologie professorn vid Lunds Universitet, Anders Hylander, torde vara skrifvet under de första åren af 1780-talet. Den lilla skriften om »Naturen», genom sina korthuggna, kärnfulla satser mera än engång erinrande om Ehrensvärd, är, såsom originalmanuskriptets handstil utvisar, nedskrifven omkring 1786.

Lauritz Weibull.

En pantheists anmärkningar vid Reimarus.

Naturliga religionens förnämsta sanningar.

(1 anmärkning).

Efter mänskliga förståndet icke kan föreställa sig oändeligheten (eller något ting i eller utom naturen), utan genom **delar**; så kunna vi helt oskyldigt nyttja föreställningen af en ouphörligt fortgående kädja; i hvilket fall likväl icke någon denna kädjans del, om än aldrig så stor, är det oändeliga; utan kädjans ogränslighet eller egenskap at emottaga **alt** hvad som kan tänkas, är det, som utgör dess oändlighet. Reimarus beskrifver oändligheten genom det, som icke kan emottaga någon förökning; och hvad annat är väl pantheisternes oändliga fortgång? Hvad vilja de annat säja, än at ingen storlek och inget tal kan tänkas, som denna kädjan icke har, det är, at hon icke kan förökas? Eller borde Reimarus icke begripa, at pantheisterne med hvar myriad eller myriaders myriad icke menar likaså många oändligheter; utan at kädjan i sin ouphörliga fortgång, kädjan sådan som den innefattar utan ända alt mögligt, är deras oändlighet och tillika Reimarus egen?

(2 anmärkning).

Ingen förnuftig pantheist nekar, at jorden sedan sin sista revolution, ej kan mycket öfverstiga i sin ålder den allmäna räkningen. At påstå, at jorden i sit närvarande skick är evig, är at påstå den största af alla orimligheter. Men hvad har Reimarus efter alt detta vunnit mot pantheismen? Om jag medger honom närvarande slägters början, för at påstå en evighet af oändligt visa och efter Guds eller naturens väsenteliga och medfödda nödvändighet bestämda revolutioner, hvad vinner den nitiske Reimarus?

(3 anmärkning).

När Reimarus företagit sig at bestrida pantheismen, har han ock valt det alra svagaste föreställningssätt af de djupsinniga lärogrunder den innehåller. Men detta är antingen pultroneri eller okun-

nighet om pantheismens rätta système. — Det är lätt at leda dem til orimlighet, som kalla naturen blind, utan känsla och lif. En sådan natur upfyller illa en vis Guds och en oändelig skapares ställe. Långt skarpsinnigare voro de gamle, som trodde tvänne principia, et ouphörligt verkande och et lidande; ehuru det var en stor orimlighet at göra deraf tvänne til sin natur oändeligt särskilta och evigt motstridiga krafter. Skarpsinnigare äro också vida de kristne filosoferne, som söndra dessa principia helt och hållet från hvarannan för at sätta det förra utom naturen och efter många omskapningar änteligen göra det til en människobild, som frambringar och verkar på alt genom et tomt ord, som de kalla **allmagt**; och af det sednare en död och liflös massa. Men här gifves et det tredje, som grundlägger en ny pantheisme, och som torde vara det rättaste, eller åtminstone är det analogaste. Naturen (så resonerar jag) är et oändeligt helt, eller det första, enda, nödvändiga och sjelfständiga väsendet, i hvilket och genom hvilket all ting är och består, all ting har sit lif, sin ordning, skönhet och lycksalighet. Emellan Gud och naturen är ingen skillnad, om icke den, som mänskliga förståndets svaghet infört, at man med det förra menar den inre och osynbara och med det sednare den yttre och synbara naturen. Denna oändliga naturens väsende består i en allmän, öfver alt utbredd **verksamhets-** och *känslokraft* eller lif, som finnes i hvart verldens solgrand, och som beständigt förhåller sig i mån af mekanismens finhet eller grofhet, mangel eller rikhet (efter samma geometriska lag och förhållande som alla andra krafter i naturen). Så har t. ex. en atom, en grundpartikel icke så mycke känsla, som en fiber; och 1000 fibrer förknippade i et system, 1000 gånger så mycke, som hvarje fiber särskild. Denna verksamhets- och känsel-kraften (som i min pantheisme, är detsamma, som Guds, *altid outgrundeliga*, väsende hos de renlärige filosoferne, hvilket de också rätteligen säja bestå i en evig och oändelig verksamhet och känsla) denna kraften är ingen sjelfgjord dickt. Den starkaste och klaraste *analogi* (vår enda sanningsgrund, näst erfarenheten) predikar den för oss. Från människan nedstiger den genom alla djurslägten, til vermes, musslorna och svamparne, och ifrån dem i en oafbruten kädja vidare genom hela växtriket til stenarterne. Under hela denna fortgången gifves *inget språng*, (om icke för et *skumt* och falskt öga, som icke kan urskilja *afstånden* eller likheterna) och om vi icke merka denna kraften utan i några få slägter, är det derföre, at det som afviker för långt från den punkt, från hvilken vi se, småningom *fördunklar* sig för

vårt öga och blir äntligen **omärkeligt**, eller för oss *som intet.* Men när det naturliga ögat uphörer, se vi resten med *analogiens öga, som i detta fallet är helt och hållet för mig.* (Analogien, mikroskoperna. Animalcula sp. Infusions-kräken. Reflexioner). *Naturens väsenteliga känsla är i mån af mekanismens finhet och rikhet.* Som nu naturen är oändligt fin och oändeligt rik, så har han ock en oändelig verksamhet och känsla; och som känslokraften är **begreppets** och **begärens** grund och ordsak, så kommer häraf Guds oändeliga **förstånd** eller **vishet** och Guds oändeliga **begär, åtnjutande** och **lycksaliga fullhet.** Men af naturens eviga och oändligt fullkomliga väsende, eller som är detsamma af Guds egen natur kommer verldens skönhet, ordning, välgörande afsigter och allvisa nödvändighet. (Om det onda, om friheten etc. i utarbetning. Cf. Voltaire).

Men mot denna pantheismen; i hvilken naturen är en oändelig fullhet af känsla, lif, ordning, skönhet, mångfald, förstånd och godhet; i hvilken naturen är detsamma som de kristne filosofernes Gud, efter det alra ädlaste begrepp de kunna göra sig derom; mot denna pantheisme försvinna alla den gode Reimars skäl.

(Nb. hvad *död* är, när hvar atom har känsla, neml. uplösning af talen och således af summan).

Hvad i synnerhet vår jord angår, så bär hon de alra tydeligaste märken af vatten- och eld-förödelser. Om dessa förödelser varit allmänna, så vet jag ingen rätt god utväg at åter framalstra slägterna, ehuru jag kunde med tämmeligt sken fly till naturens oändeligt lifgifvande och frugtsama kraft (som man nog kunde hvila vid utan at begripa, äfven som man nu tror fortplantningen, utan at begripa den). Men jag ser ingen nödvändighet at tro dessa förödelserna allmäna. Jag kan icke begripa at naturen, för några enskilda rörelsers skull inom jorden (hvilkas nödvändighet vi ännu, i brist af en god theori och analogi, ganska ofullkomligt förstå) skulle förstöra et helt slägte och ännu mindre alla slägter på jorden. År det icke långt troligare att dessa förödelserna varit blott enskilda och träffat, genom periodernas lopp, nu et land, nu en 4:de del, nu en 3:dje del, och ofta hälften eller mer ehuru det minsta altid är det sannolikaste, af jorden? (då emellertid de oförstörda delarne efter hvarannan blifvit bebodda). Eller hvad kan utbreda mera ljus öfver folkslagens olika *sagor*, *åldrar*, bruk, religioner etc. än denna gissningen? (Nb. jordbäfningarne, underjordiska elden, Noachs flod, Ogyges, Deucalion et reflexioner häröfver).

(4 anmärkning).

Reimar försvarar starkt läran om **ändorsakerna**. Men jag skall nämna några få exempel, för at visa denna lärans svaga grund och osäkerhet, åtminstone efter det bruk de renlärige göra af densamma. *Detta bruket kan det och det djuret göra af detta tinget, derföre är detta bruket tingets ändorsak;* är denna lärans första sats. Det är väl onekeligt at hvart ting är ämnat till alla de bruk, hvartill det kan tjena; men **frågan** är om dess *ändorsak*, egenteliga afsigten, hvarföre tinget hällre har en varelse än icke; ty de *tillfälliga bruken* äro oändeliga och angå icke tingens första och väsenteliga bestämning; och i detta fallet är ingen ting ofullkomligare och bedrägligare, än denna läran. Man behöfde känna hela naturen i sit systême, för at säja något mer än toma gissningar i denna vägen. Djuren äro till för vår skull, säjer denna läran en gång, och likväl är största delen af dem oss antingen onyttiga eller skadliga. Åskan är för at tukta menniskorna, och likväl är den för at hålla luften ren och sund, eller ännu rättare at förekomma en allmän itändning (inflammation) däri, eller alra rättast en nödvändig följd af en för stark gnidning i densamma. Oräkneliga äro de exempel, som bevisa denna lärans osäkerhet och framför alt dess grundregels falskhet. Men detta uphäfver icke at det i allmänhet är et ädelt bemödande at utgründa bestämningen och sammanhaget af alt. — När Reimar talar om insekternas **under**, frågar han sig sjelf med en slags förvåning om ändamålet af **deras** varelse. Vårt nöje, andra slägtens uppehåll, någon nytta i det allmäna etc. är icke nog at besvara denna frågan. Det ser altid ut som naturen vore till för sig sjelf och at således dess delar hade en nödvändig varelse. Insekterna, säja några nya platonister, och alla djurslägten hafva själar, som, liksom wår, äro bestämda för ouphörliga fullkomlighetsgrader och et odödeligt stigande. Denna tankan är skön och bländande, men falsk i sin grund. I min pantheism, där alt är **enhet**, är ock ingenting lättare sagt, än at insekterna, äfven som hvar naturens atom, äro till för sig sjelfva och åtnjuta sin varelse, äfvensom vi vår. Likväl förstår det sig, at deras varelse måste vara afpassad efter naturens allmäna harmoni och eviga **beståndsregler**, och således *jemte sin egenteliga och första bestämning eller ändorsak, som är åtnjutandet och lifvet,* äfven tjena til andra varelsers bestånd och fullkomlighet etc. — Om djurens instinkter icke böra förklaras af deras inre känsla, behofver och inrättning samt de yttre tingens förhållande till deras varelse, så är det väl knapt mögeligt, at nånsin förklara dem. Vid detta stället är den gode Reimarus halft egensinnig och

utan skäl hård emot hr Buffon. Djurens instinkter, säjer han, kunna icke förklaras af deras känsla eller inrättning, eller erfarenhet eller inbillning eller vett; utan af en omedelbar föreställning i deras förstånd eller själar. Besynnerlighet! Liksom förstånd och själ vore annat än känsla, erfarenhet och inbillning!.— Hvad bevisar häri människornas sena framsteg och dess snilles åtskillighet emot djurens snara fullkomlighet mer, än at de förre äro skapade med flere, åtskilligare och isynnerhet *obestämdare* d. ä. **friare** förmögenheter, för at efterhärma **alt** utan at nödvändigt genom en viss sin naturs inrättning bestämmas till något; och at de sednare hafva få, enahanda, och *vissa bestämda* förmögenheter, som naturligen måste grunda sig i deras inrättning och förhållande med de utom varande tingen? Det är svårt at förklara, huru och genom hvilken fortgång handlingarne upkomma hos djuren af deras naturs inrättning; men at de verkeligen deraf komma, kan bevisas genom många likartiga exempel, som äro ostridiga. En naturligen stark och härdig söker sin ära och sit nöje i svåra öfningar, i mödor och vågspel; den som fått et fint och läckert öra, böjes omärkligen till smak för musiken; den som fått en lätt och liflig inbillningsgåfva älskar läsning och konsterna etc. Alla dessa egenskaperna äro obestämdare hos oss, än hos djuren; men de angifva ändå en stark analogi. Människornas handlingar, seder och charakterer komma aldrig af en viss reflexion, utan äro altid en följd af deras naturs egna inrättning och besynnerliga modifikation samt de yttre tingens förhållande till dem. Och så måste det väl förhålla sig med insekterna och de öfriga djuren. —

(5:te anmärkningen)

Människan, säjer Reimar, är icke werldens medelpunkt och ändamål; alla de lefvande kreaturen, af alla slag och arter, i alla verldar tillsammanstagne äro det. (Sannerligen en ädel och Reimar värdig tanka!) Men huru kan han antaga denna stora satsen och icke se dess följder? Om människorna icke äro verldens medelpunkt, så är ju hela det fysiska onda, som man utgifver för et Guds straff och en följd af verldens förbannelse, det är ju icke annat än de naturliga tryckningar och obequämligheter, som delen måste lida för det helas bestånds skull etc. (se Anmärkn. öfver det onda). Men låt vara at denna ädla tanken hade icke denna följden, så äro likväl alla verldens alla lefvande kreatur icke nog at förklara naturens ändamål. De lefvande kreaturen äro som et 0 mot den öfriga så kallade liflösa naturen, och hvad de åtnjuta som 0, emot den okända och i detta fallet onyttiga delen deraf etc. Se frammanföre.

(6:te anmärkningen).

Reimars bevis för själens tillvarande och åtskillnad från vår kropp, är på en gång et af de bästa och et af de svagaste. Wår kropp, säjer han, lider beständiga förluster och får beständiga ersättningar. Hvart tionde år ha vi nästan en helt ny kropp. Men under alt detta är hvars och ens *jag* aldeles detsamma. Det kan då icke vara kroppens delar, som utgöra detta *jag*, utan ett annat sig altid lika väsende.

Låtom oss undersöka hvad styrka denna följden har. Är det väl säkert, at de kroppsliga delarnes stundeliga förändring, äfven nödvändigt skall förändra mit **jag**? När några partiklar af en min kroppsdel afgår, så återkomma i samma mån andra helt och hållet likartige, och inget rum i hela min kropps massa är et ögnablick ledigt eller oupfylt. Jag lider då icke en förändring, utan för at ånyo vara densamme. På samma sätt som den blomman jag såg för 8 dagar sedan, är densamma i dag, som då, utan at bestå af just de samma delar, som då. Reimars följd är då falsk. Men äfven hans **datum**, hvarpå han grundar följden, är falskt. Mit *jag* följer alla min kropps förändringar. En podagrists *jag* är lika så podagriskt som hans ben. *Jag*, säjer han, *jag* ser, begriper och känner at hela naturen är dunkel och olustig (och liksom har podagra, vill han säja); *jag* finner icke i verlden den munter- och glättighet, som i mina raska dar, (då jag hade friska ben). Mit *jag* är rasande vid en häftig och liflig smärta, yrar med mina lifsandar och vinångorna, är lättsinnigt, sorglöst och vällustigt, när kroppens behof hafva fri tillgång till mätthet och förnöjelser, mit *jag* är ödmjukt, när kroppen lider och känner nöd. Kortel. mit *jag* är ombytligt, som hela naturen, och följer alla kroppens skiften, ligger i dvala, vaknar, jolrar i barndomen, brinner i ungdomen, stadgas, åldras, dör. Hvad vill då Reimar uträtta med sit mägtiga förnuftsslut?

All materie är oss indifferent — säger Reimar, — ja, då den är utom vårt känsliga system; men så snart den får et rum i våra fibrers mekanisme, blir den genast et tal, som ock inflyter på allmäna summan af vår känsla. — Andre filosofer uppehålla sig mycket med detta jagets enkelhet. Det är en enda, enkel och osammansatt känsla, säja de, som därföre icke kan vara i en kropp, där alt till oändelighet är delar. Men först är följden oriktig; ty kan jag icke föreställa mig, och är det icke äfven så, at alla rörelser och känslor i min natur äro förenade i en medelpunkt och utgöra *ett?* (*en* rörelse och *en* känsla; hvad som angår delen angår det hela,

och tvertom)? Sedan är sjelfva datum falskt. Detta *jag* likså litet som det är beständigt detsamma, är det ock en **enkel** idée? Tvertom, ingen är mera sammansatt, än just denna, ty den innefattar på en gång alla min varelses charakteristiker, alt som utgör *mig* och skiljer mig från alla andra ting; på samma sätt som den idéen *trädet* innefattar tillika en oändelighet smärre idéer af stammen, af grenarne, af löfven, af dess rum, dess bruk, dess lif och uppehållningslagar etc., etc. Mit jag är i foten så väl som i handen, och i *en* fibrill så väl som i en annan. Men lät vara, at detta *jag* verkeligen vore en enda *punctum simplex*, som ensam kände, huru skulle jag förklara olikheten af mina känslor och skilja dem ifrån hvarannan? En känsla i min tå är icke detsamma som en känsla i min finger, och likväl äro de bägge i en och samma punkt! Hvilken orimlighet! Eller hvilken punkt i min själ svarar emot min tå, och hvilken emot min finger? Är detta icke at göra det formeligaste våld på min erfarenhet och afspisa mig med ömkeliga dikter?

Jag gratulerar mig at hafva funnit denna idéen. Jag har nu tillfälle att hämna mig på **andarnes** och **drömmarnes** försvarare. De hafva så länge spottat materialisterne för at icke kunna förklara *enheten* af våra **känslor** och vårt **jag** (som likväl så lätt kan härledas af mekanismens enhet etc.); förklare de mig nu *åtskilligheten* af våra känslor och vårt **jag!** Det lär kosta dem så mycket större möda, som den första egenskapen (enheten) är dicktad och falsk; men den sednare (åtskilligheten) ostridig och solklar.

Jag förundrar mig öfver de många origtiga data Reimarus vid detta stället upgifver. En stympad kropp, säjer han t. e., stympar derföre icke mit jag. Kan man väl tala mera rätt emot **erfarenheten?** En blind människa har naturligen et ofullkomligare *jag* än en seende. Han kan icke säja *min* hy, *min* färg och en mängd af *min*, som ögat bibringar oss. Tag bort hörslen, lukten, smaken, förminska känseln, gif honom 20 fibrer i stället för 10,000, gå ännu längre, och hans jag skall aftaga ända till at försvinna. Et barn, som först skådar verlden, kan icke skilja sig sjelf från de andra tingen; (bevises af mannen, som återfick sin syn, af verkan då vi en stund hålla för våra ögon och straxt öpna dem, då vi i en hast vakna, då vi en stund stått tankfulle och hastigt komma till oss, af hvad vi erfara hos späda barn, hos den **råa hopen,** som hafva et ganska dunkelt och nästan **drömmande** begrepp om sit jag, då jag undantar några få och nära omkring dem varande förhållander); men genom öfning och erfarenhet lärer det dageligen at uptäcka

något nytt *min* eller *mitt*, som hjelper det at skilja sig från de andra tingen och änteligen föreställa sig et klart och bestämdt (fast ännu oredigt och outveckladt) *jag*. Det är med denna, som med alla andra idéer: först är den mörk och oviss, sedan klar och bestämd, vidare redig och tydlig och änteligen utvecklad och fullständig, men denna sista graden tillhörer endast filosoferna; om någon!

Hvad är då allt detta för dickter man påtvingar mig om *et jag*, som icke **är jag?**

Nb. I en feber är känslan af sig sjelf eller ens jag ganska svagt. Spiritualisternes själ har då äfven feber; eller ock falla de i de osmakeligaste motsäjelser. Jag däremot har inget lättare och klarare fall at uplösa, än detta. Rörelsernas **enhet**, säjer jag, rörelsernas harmoni och system äro rubbade. Naturens krafter verka mot hvarannan och *åtskilt;* deraf kommer en *delad* och förvirrad känsla, deraf et svagt jag. Sätt rörelserna åter i sin **kädja** och första förbindning, lät dem åter förenas i sin medelpunkt, verka tillsammans och utgöra **ett** (lefvande och kännande väsende); så blir åter föreställningen eller känslan af sig sjelf stark och fullkomlig och man begriper lifligt sit jag. — Men, säjer man, här gifvas exempel på människor, som under de mäst sönderslitande kroppens plågor bibehållit en oförstörd känsla af sit jag. Nej, svarar jag, de hafva icke känt några sönderslitande kroppens plågor. Två krafter hafva upvägt hvarannan i deras natur och vidmagthållit dess system. En inre stark och liflig föreställning, öfvertygelse, känsla har varit en högre kraft, som så till säjandes, annihilerat smärtan. Ty allestädes, där en sådan inre kraft icke varit, har den lidande människan fallit i ursinnighet och förlorat all redig både tanka och känsla.

Förståndets styrka i en åldrig kropp bevisar heller ingen ting, ty åldren i och för sig sjelf uteslutar icke kraft och munterhet. Frågan är icke om en åldrig, utan om en svag och förfallen kropp, och i en sådan är altid det man kallar *jag*, afmattat och famlande.

Det är då visst, at *mit jag* icke kan begripas utom kroppen, at det beror af och förändras med densamma, at det är ett med honom; och at alla de skäl, som anföras för en särskild andelik varelse innom oss, icke äro tagna **ur naturen**.

(7:de anmärkningen).

När Reimar bestrider den vältalige och egensinnige Rousseaus mening om den ursprungliga människan, så gör han det väl med

all möjelig styrka; men han tillåter sig en liten falskhet, som gör segren alt för lätt för honom.

Rousseau tillägger sin djurmänniska erfarenhet, det förstår sig; men icke reflexion, ropar Reimar; då nu dess naturliga fördel skall bestå i förmögenheten at stiga till nya fullkomligheter (la perfectibilité) och i efterhärmningen, huru skall då detta djuret utan reflexion veta, hvad som är nyttigt eller skadligt för detsamma? etc. Ser då icke Reimar, at i erfarenheten ligger redan denna egenskapen förborgad? Eller hvad är reflexion, om icke en lindrig förmodan af lika fall, tagen ur erfarenheten? Rousseaus djurmänniska t. ex. ser en dag, i en viss kula, en **tiger** uppehålla sig, som rusar ut, och sårar honom; dagen derpå träffar han äfven en annan sådan kula, han förmodar samma fall, och flyr. Denna verkan kommer af den ganska naturliga förknippning, som är emellan dessa idéerna hos honom: en såden kula — tiger — fara; sårnad, död. Han ser en sten *falla*, och såra et fienteligt djur, han *kastar* stenen; och förmodar samma verkan etc. Hela vår andelika och förnuftiga **reflexion** är i grunden icke annat, än en sådan djurisk förmodan af lika fall. Men just denna förmögenhetens naturliga beroende och framalstring af erfarenheten är et hufvudskäl emot Rousseau. Ty denna reflexionen stiger ouphörligt; och det är just genom den kraftens naturliga fortgång, som Europeerna hafva hunnit så långt öfver vildarne etc. Öfverhufvud är det omöjligt at bortkomma från naturen. Vi äro ämnade för alt hvad vi kunna vara; och *alt* **är naturen**.

Ordsaken, säjer Reimar, hvarför de amerikanska folken etc. ännu äro så ohöfsade och vilda, är den ganska naturliga, at så länge et land är nog rumligt och obebodt för at till öfverflöd upfylla invånarnes nödvändiga behof, nöja de sig med dess naturliga produkter och äro icke i nödvändighet at upfinna landtbruk, slögder och konster. När åter ett land börjar blifva mera befolkadt, börjar ock i samma mån hvar och en at försäkra sig om sin plats (hvaraf äganderätten); och när invånarne äntligen föröka sig ända till at ha et öfverlopp af medborgare, som icke uptagas med jordbruket, börja desse, som ock skola lefva, upfinna konster och bequämligheter för de andre etc. — Ingenting är mera väl anmärkt än detta; äro icke alla **konster** och **vetenskaper** födda i **nödens** och **behofvets** sköte? Nöden är människoslägtets lăromästarinna. Sjelfva våra yppighetskunskaper (filosofien, poesien, snillet etc.) äfven de hafva upkommit af nödvändigheten at ha nya begrepp och nya nöjen; men endast de redan sedade och välmående folkslagen, endast de redan tänkande

och uplysta charaktererne, **känna** detta behofvet. Öfverhufvud eftertänka människor ingenting och upfinna ingenting, ja aldeles företaga ingenting, utan at dertill vara satte i en viss **nödvändighet**. Alla nationers första tider bevisa Reimars tanka, och hvarje enskild människas **erfarenhet** styrker den.

Armenierne hos perserna; grekerne hos turkarne; chinesiska nationens hvimlande folkrikhet, och slögdsnille; spanjorernes lättja, sedan Amerikas uptäckt etc. etc.

(8:de anmärkningen).

Alla Reimars äfvensom alla filosofers bevis för en försyn bevisa icke mer, än at Gud en gång intryckt i naturen en oändelig vishet och kraft. Men hans fortvariga inflytande är lika obevisat; och det är icke en gång *mögeligt,* at visa nödvändigheten deraf. Men detta angår icke mig, som icke vet af en sådan fråga. Min natur behöfver ingen försyn och ingen uppehållande kraft; efter den är sjelf källan och fullheten af alt förstånd och all kraft. Jag skall likväl anmärka tvänne Reimars resonnemanger. Det första är ett slags sofism. När han skall bevisa Guds fortvariga och stundeligen inflytande kraft i verlden, bevisar han den första, skapande och allmäna försynen, efter detta ordets bokstafliga mening, som ingen deist någonsin nekat. Det andra tager han af omöjligheten at förklara fortplantningen i naturen. Han skyndar sig at förkasta Buffons kringströdda frö-ämnen, den oändeliga inveckling en, form-daningen etc. för at änteligen få förklara fortplantningen genom Guds ouphörligt fortvariga och verkande skapelse-kraft. Detta är ju tydeligen at löpa in i min panteism! Det är at göra Gud till naturens lif och fader, i alt egenteligt och fysiskt förstånd. Men det är icke första gången, som de renlärige filosoferne sett sig i nödvändighet at återförena Gud med naturen, (det vill säga med sig sjelf) hvarifrån de så utan skäl söndrat honom.

De finna altid naturen oändelig i sit inre och i sin kraft; och de börja misstro, at väl Gud måtte hemligen ligga derunder. O förnuft, hvarföre skall dit välde endast vara halft!

(9:de anmärkningen).

Det onda, säjer Reimar, är en klar följd af tingens naturliga inskränkning och af de tillfälliga hinder de lägga hvarannan i vägen — det onda är en bortovaro, och en förhindring af det goda; så som mörkret i anseende till ljuset — det onda upkommer *af sjelfva det godas regler;* och den högsta visheten har tillåtit sådana afvi-

kelser, *efter de förlora sig i det helas fullkomlighet* och icke kunde vara borta, utom det **godas** upphäfvande, utan snarare bidraga sitt till dess befordrande. — Reimar går igenom alla de inkast, man är van at göra mot verlden och vår naturs inrättning, af bergens och wattnets mängd, våra behof, vår medfödda nakenhet och vanmagt, våra olägenheter etc. Han besvarar alt med en filosofs styrka och rättfärdigar den goda naturen — detta tadlet på alt, säjer han en gång, är blott en ursinnighet, en våpighet och en förståndets svaghet. Det som vi kalla bättre, skulle just blifva det som skulle förderfva all tings tillstånd; och det som vi tycka vara en ofullkomlighet eller något ondt, är just det, som hörer till tingens fullkomlighet och efter *mognare insigt* bör heta godt — han beler med skäl denna ytterliga mänsko-dumheten at anse sig för naturens medelpunkt och högsta ändamål (et påstående som hvar theologisk käring förstår at göra) och at förbanna alt som icke passar med ens egen bequämlighet; likasom verldens omäteliga byggnad vore till för et ömkeligt insekt! Han förklarar naturens plan och hushållning med en ängels förstånd; och ingen ting är djupsinnigare och förtreffligare, än detta stycket af Reimars bok. — Alt detta inser Reimar; — det är omögligt, att han kan ha varit en **rättrogen** kristen! Nej, ädle och skarpsinnige Reimar, ingen kristen — en filosof, en vis och dygdig naturalist, en Sokrat har du varit!

(10 anmärkning).

Reimarus, den vise och skarpsinnige Reimarus, slutar äntligen med at bevisa **odödligheten**. Dessa bevisen hafva, som alla de andra, en styrka, värdig Reimars förtreffliga förnuft; men ach! at de icke äro tagne ur naturen; — jo, Reimarus, odödligheten bör räknas bland människornas söta **drömmar**. Hvad jag skulle beundra och älska dig, om du kunde göra den til en verkelighet eller blott fästa öfvertygelsen derom i min själ! Men naturen vill icke det förra, och filosofien icke det sednare. — Reimars bästa skäl äro tagne af vår förmögenhet at njuta et längre och högre lif af naturens plan, som tyckes medge et sådant stigande till nya fullkomligheter och af vår stadiga längtan at ännu längre njuta vår varelse. — Men som Reimar tar till grund för de mästa sina resonemanger själens åtskillighet från kroppen och jag tror mig hafva likaså bindande visat dess **enhet** med vår kropp, så äro redan två tredjedelar af Reimars styrka för **mig** förlorade. Och sedan anmärker jag 1) vid förmögenheten, at Reimar häri icke har naturen för sig. Det är en klar och

enkel **erfarenhet**, at som mänskliga förmögenheten upstiger, så till säjandes, från et 0; så nedstiger den ock, efter at ha hunnit sin höjd, i samma förhållande, och detta är naturens allmäna plan. I den mån kroppen försvagas, förminskas ock summan af vår förmögenhet; och ju närmare kroppens krafter och rörelser nalkas sit 0, ju mera afgår från denna summan; i et aldeles geometriskt förhållande. Reimar har rätt då han talar om människor, som dö ännu i sina muntra år. Men detta är en oredig sofism; och icke en filosofs uprigtighet. I denna tvisten bör exemplet tagas af en **man**, som i et jemt lopp genomgår alla lifvets skiften; och hos denne upstiger förmögenheten eller väsenteliga kraften från et omärkeligt frö, utvecklar sig, hinner sin mognad, affaller, försvagas, blir mindre och mindre, och småningom nalkas sit 0, ty där talen äro borte, måste ock summan försvinna. — Hvad 2) naturens plan angår, så medger jag, at et stigande till nya fullkomligheter hörer till densamma; men Reimar glömmer, at detta stigandet icke har rum utan mellan tingens födelse och uplösning. Man vet icke af at något individuum fortsatt sin varelse utom slägtets naturliga gräns eller upstigit till en fullkomlighet, från hvilken det icke åter igen nedstigit. Tvertom är det nödvändigt at en natur, som ouphörligt **skapar** och **framalstrar**, ock måste ouphörligt förstöra och uplösa; och detta medger mig äfven Reimarus på et annat ställe, der denna öfvertygelsen icke skadar honom. (Men naturen, ropar Reimar, måste innehålla alt mögeligt; en sats som R. gör mycket bruk af och ofta yrkar, utan at se huru väsenteligen den vid et annat tillfälle skadar honom. Se ofvanföre vid pantheismen). Nu äro **warelser**, som ständigt upstiga från lägre till högre fullkomligheter mögeliga; e. måste ock sådana gifvas. O! Grekelands sofister, kommen hit och blygens; I trodden er äga ett fint och konstigt wett; i trodden er kunna bevisa all ting; men nej; I voren barn, svaga och fåkunniga barn — emot en ägta Reimarist. Kunden i stå på en fot, och bevisa gastar, varulfvar och troll i milliontal? Kunden I med två ord skapa alcoranska änglar med 70,000 mil emellan ögonen och tyfoner, som stapla bergen på hvarannan för at bestorma himmelen? Ach! gode Reimarus, huru kunde du glömma at i naturen icke gifvas, och icke kunna gifvas andra, än villkorliga mögligheter. Den ovillkorliga mögligheten är et metafysiskt **widunder**, en tom dickt i hjernan. Jag går än längre. Öfverhufvud är ingen ting mögeligt, utan det som är verkeligt (antingen i sit ämne eller sin fullbordan, antingen i sin ordsak eller sin verkan); ty det är omögligt at i naturen skulle ske något språng,

något oförmodat fänomen, som icke hade sin grund i och icke borde följa af det **föregående**; och dessa orden: det är mögeligt, innehålla parafraserade icke annat än denna reflexion: som jag icke nog känner naturens plan och följdernas sammanhang, så kan jag väl icke positift säja, at detta skall ske, men efter hvad jag erfarit i andra fall, som likna detta, så torde det hända. Men äfven denna mögligheten är icke till, utan i vårt svaga förstånd; naturen utesluter hänne. **Naturen** har en enda **allmän**, oändeligt vis, oändeligt stor och rik plan. Allt hvad som hörer till och löper in i den, är mögeligt, efter det redan är verkeligt, åtminstone i sit ämne; och det som icke redan är i naturens plan, är omögligt och har inget väsende, utan i vår jnbillning. Det är derföre vi icke känna någon regel för vårt omdöme, utom **verkligheten** och **naturen**, men naturen i sit system och sin plan. Ju mera vi känna detta systemet och denna planen, ju sannolikare och bättre kunna vi gissa hvad som skall hända eller **kan** hända. Men at lämpa till naturen de mögligheter vi skapa oss och af dem sedan draga några slut, är en stor dårskap. Och på detta sättet bör man förstå denna tankgrunden: naturen måste innehålla alt mögeligt, som R. så obeskedligt missbrukar och som derföre till straff leder honom in i en orimlighet. Naturen måste innehålla alt mögligt efter dess plan; och denna planen känna vi icke utan genom verkligheten. Drömmom då icke om sjelfgjorda mögligheter! Men studerom med sorgfällighet naturens oändligt visa plan; vi kunna icke alltid begripa, men vi kunna altid beundra den.

Jag kommer äntligen 3) till denna ouphörliga åtrå och längtan at fortsätta vår varelse och hinna till nya fullkomligheter, som man är van at göra så mycket väsende af i denna tvisten, men detta inkastet skadar mig föga. Ty först är det falskt, at denna odödlighetens åtrå är oss egentelig och medfödd. Det är sant at vi födas med en allmän åtrå efter lycksalighet; men ingenting är mera obestämdt, än denna åtrån; så obestämd och så föränderlig, som det till åtnjutande **goda** i verlden är osäkert och mångfaldigt, och min kännedom deraf är ofullkomlig eller vidsträckt, dunkel eller tydelig! Min naturliga åtrå har inget föremål och inget visst namn; den syftar endast i allmänhet till et godt, och erfarenheten endast och tankan skaffar den efter hand vissa föremål och ger den vissa bestämningar och namn. Magen t. e. vet endast af **törst**, men erfarenheten och tankan veta äfven af en *vin*-törst; den af temperament girige vill naturligen endast hafva, men genom erfarenheten har han lärt at

vilja **hafva pengar, hafva guld**; korteligen vi födas med en allmän åtrå efter godt; men om detta goda skall vara **rikedomar** eller **ära** eller **vällust**, och hvilken art det skall vara af dessa slagen och hvilken grad af det goda, alt det är icke bestämt förut, utan tillkommer sedan (fast genom en villkorligt nödvändig ordsakernas och följdernas fortgång; nb. jag bör väl icke neka, at temperamenterne mycket inflyta; men denna temperamentsbestämningen, om den angår slagen, angår den visst icke arterna och alraminst graderna; om et barn t. e. i moderlifvet är naturligen tempererat för **äran**, så ligger derföre icke i temperamentet, om det skall vara en kolbrännares eller en **lamas** ära, om en ära i denna vägen eller i en annan; detta bestämmes sedan af tusende andra omärkeliga inflytander och biomständigheter etc.). Och detta gäller om alt det man kallar **instinkter**. Här gifvas oändeligen mindre verkeliga instinkter än **vanor** och **tillkomna modifikationer** (eller om man hällre vill säja förvärfvade färdigheter). Åtminstone är det så hos människan, hvars förmögenheter äro naturligen **mera** obestämda, än hos djuren, som icke äro ämnade för en så stor sfär (krets). Låtom oss nu lämpa detta på **odödlighetens begär**. Jag påstår, genom förnuftets och analogiens mägtiga kraft påstår jag, at det icke är en instinkt. Här gifvas hela folkslag, som icke en gång drömma om odödligheten, och om det än aldrig hade varit, så hafva ju de vise, som egenteligen böra heta människoslägtet, filosoferne hafva ju i alla tider tvistat om denna frågan, och i våra dagar hvad är väl mera problematiskt? Men när har man väl någonsin satt en instinkt i fråga? eller tvistat om et medfödt begär är medfödt? eller resonerat bort hungern? Det är klart at de som tro odödligheten, skola häftigt åstunda den; ty människor åstunda alt godt, som de anse mögeligt för sig at få och åtnjuta; men **jag** åter, som icke tror den, känner ingen åtrå, utom de ögnablick, då jag sjelf lemnar mig åt denna onekeligen söta fantasien och anser den som en tillkommande verklighet. Odödlighetens begär har då upkommit af den föreställning man gjort sig, at detta aflägsna goda verkeligen hörde till ens möglighets och åtnjutandes krets; ty detta begäret försvinner tillika med föreställningen, på samma sätt som lycksaligheten med drömmen. Men denna meningens ålder och allmänhet bör förklaras af **okunnighetens**, dess moders, ålder och allmänhet. Okunnigheten har alstrat af sig högmodet och högmodet hela religionen och i synnerhet denna meningen. Jag vill förklara mig: alla folkslag, då jag ifrån dem undantar filosoferne, hafva af

okunnighet i alla tider trott och tro ännu, at jorden och hela naturen eller åtminstone så mycket deraf, som kunde inflyta på dem, vore till för **människans** skull. Detta är en ganska naturlig och nästan oundvikelig villfarelse, så länge man icke känner naturen; dess plan, rikhet och oändligt stora afsigter; och theologerne, som gjort ett system af alla okunnighetens och vantrons fördomar, visste för 2 och 3 hundrade år sedan, då man genom teleskopets hjelp upptäckte en sådan oändlighet nya ting, icke huru de skulle förklara sig. Människan började bli så liten; och hos theologerne borde hon likväl vara nog betydlig, för at **allarmera Gud och hela naturen.** Alla folkslag, säjer jag, hafva gjort sig aldeles gudomligt stora och derföre ganska **onaturliga** begrepp om människan. Efter de icke kände något förtreffligare, än denna insekten, trodde de fast, at hon visst vore **naturens medelpunkt** och högsta ändamål; och efter de icke kände sin själ, var ingen ting klarare, än at den vore en gudomlig eld, en ande utströmmad ur Guds sköte, en del af Gud. Men så härlig och gudomlig, huru kunde människan vara det hon var? En åskblixt krossade hänne; en vind bortförde hännes hälsa och lif, ja ödelade hela landskap, en tiger uppslök hela hännes majestät; hon trälade och arbetade, men det hade ju varit vackrare, om all ting kommit af sig sjelf, huset bygt sig sjelf, bordet dukat sig etc.; hon frös, men det hade ju passat sig bättre, om hon altid haft varmt; hon qvalmdes af värma, men det hade ju passat sig bättre at ha litet svalka; med et ord alt var förvändt (derföre at deras grundsats var det); äfven et mygg vågade angripa hänne, och en fluga skymfa hännes höghet. Så mycken medfödd härlighet, en Guda-börd — och alt detta eländet — huru skulle denna stora gåtan uplösas? Jo, skalderna, som då, i denna verldens barndom, ännu icke hade smak af annat än glänsande förtrollningar och onaturliga äfventyr (som naturligen barn i allmänhet, ty naturen är sig lik i stort och i smått), desse skalder började sjunga om människornas ursprung af Gudarne, om den himmelska låga, som uplifvade dem, om deras första härlighet och lycksalighet och gyldne-tiden, om deras upror mot Gudarne och deras fall (här är gåtan uplöst), om de **försoningsoffer** de borde göra för at blidka Gudarne, för att återkomma i deras nåd och uptagas i deras sällskap efter döden (den himmelska lågan, Gudarnes bild och **mästerstycke** kunde ju icke dö!) etc. Som jag har sagt: af okunnigheten har kommit högmodet och af högmodet hela religionen, så ödmjuk och krypande den än synes vara etc. etc. Mänskliga högmodets historia etc.

Men jag återkommer till Reimarus. Alla dessa reflexioner, och äfven mitt afsprång (digress.) visar, at människorna naturligen åtrå ingenting visst; men at så snart de anse et **godt** mögeligt för sig, de genast åstunda det; och om det smickrar dem, tro det utan betänkande; men ingen idée är väl vid första påseendet, mera poetisk, mera ädel och smickrande, än odödlighetens. Hvad under då om den har blifvit trodd; och jag sjelf om jag icke för väl kände dessa svällande **roman-kreaturen, människorna**, och icke hade något filosofiskt begrepp om werlden, skulle icke förnöja mig med någon ting hällre, än odödlighetens sköna fabel. — Men odödligheten är icke allenast ingen instinkt och ingen naturlig åtrå; sjelfva detta **datum** af en ouphörligt verkande åtrå till **lefva** och **åtnjuta**, är äfven falskt. Jag skall först ännu en gång förekomma en liten, men för sanningen skadlig förvillelse, som man är van at tillåta sig i denna tvisten. När man föreställer sig en döende människa, föreställer man sig hänne helst i sina muntra eller åtminstone sunda år, då lifvets och naturens krafter ännu oförstördt verka. Men hvem ser icke oredligheten häri? En blomma har icke då fulländat sit naturliga lopp, när en vacker hand bryter den, utan då när den sjelf förvisnar på sin stjelk; äfvenså måste man veta hvad man menar med det mänskliga lifvets rätta och egenteliga period. Men under denna synpunkten (som onekeligen är den rätta) har det mänskliga konststycket aldeles blommans öde. Lifvet upstiger i bägge från en oändligt liten gnista, tillväxer, hinner sin högd, aftager — och som alla blommans krafter småningom förtära sig, ända till at sluteligen uphöra, så förtära sig ock människans — den ålderstigne gubben börjar vackla och famla — en skymning drager sig öfver hans sinnen — hans känsla af lifvet domnar sagta — redan är han i en slummer — nu i en sömn — en fullkomlig dvala bemägtigar sig honom — han **dör**. Detta är naturens lopp; det är rart at se någon dö denna stilla och smygande **naturens död**; men några exempel gifvas dock; och om de äro få, så föregår just detsamma med de mästa människor något hastigare, som jag afmålat i naturens sagta fortgång, efter hvilken alla blommor etc. dö. Med ett ord: **Lifvets kärlek** aftynar och dör med sjelfva lifvet.

Nb. Det är derföre, efter alla naturkännares och filosofers omdöme, en vis och välgörande naturens inrättning, at åldren är förenad med så många svagheter och ofta eländen. Småningom förbittrar naturen för oss lifvets sötma at den blir änteligen en

osmakelig dryck och ofta en galla, vid hvilken vi vämjas. När döden angriper en ännu lifaktig och sund, sker det antingen så hastigt eller så våldsamt, at han icke får tid at tänka. -- Det är således falskt att vi hafva i vår natur någon annan kärlek för lifvet än den allmäna djuriska, som bevisar ingen ting mer, än at naturen ämnat oss för at **lefva**; och jag kan icke antaga någon annan odödlighet, än **inbillningskraftens**.

Kyskhetens naturliga grunder.

I bref till Arist.

1 brefvet.

Arist!

Det är då visst at på jorden finnas inga förmåner, som icke åtföljas af sina olägenheter och inga nöjen, som icke hafva en stark blandning af olust. Sjelfva dygdens sällhet är icke en **ren** sällhet. Den vises nöjen, o dessa så prisade och besungna nöjen! äfven de äro icke fritagne från den allmänna människosvagheten. Förståndets klarhet, det är sant, är en rik källa af stilla och rena förnöjelser. Men denna samma förståndets klarhet, som tjenar at befästa dygden i vår själ, försvagar den ock ofta; tjenar på en gång at visa oss och förleda oss från vårt väl. Man skulle säja, at vi ofta i **vantrons** frucktan och mörker, gå säkrare **dygdens** stråt, än i filosofiens högsta ljus. Eller om det icke är så; at liksom **skymningen** bättre passar för vårt öga, än middagssolen; så äro ock de dunkla begreppen enligare vår tankkrafts medfödda svaghet, än en alt för ljus och glänsande sanning. Det goda ögat tåler skenet, utan at brytas; och endast en stark själ kan skåda sanningen **nära** och icke **förvillas**. Detta är åtminstone de uplysta tidehvarfvens öde. Så länge undersöker man och resonnerar öfver dygdens grunder, och så noga vill man bestämma den naturliga frihetens råmärken, at änteligen de förra undanfalla oss, och man finner inget ställe för de sednare.

O Arist, huru ofta har icke detta hänt oss i våra enskilta undersökningar! Bägge tillbeda vi dygden; men bägge vilja vi icke ha för vår dyrkan andra, än rätta och naturliga grunder. Tusende resor ha vi famlat efter dem, och likaså ofta ha de undflytt oss. De ha undflytt oss; och tack! vare den visa politik, som häldre valt at leda hopen genom en dunkel fasa, än filosofiens fria bevekelseskäl. Ofta är villfarelsen likaså nyttig för människorna, som sanningen; men aldrig oftare än i dygdens och lagarnes lydnad.

Men, Arist, om jag för mycket blottar de visas svaghet; så kanske ser jag ock icke all deras styrka. Här måtte väl åtminstone

gifvas naturliga grundvalar och gränsor för alt. Om filosoferne mycket och ofta misslyckats, så torde de väl en gång kunna utfinna och bestämma dem. Men ach Arist, derom är icke hopp; åtminstone icke på filosofernes väg, och i den dag de se saken. Du vet, huru i den fysiska verlden tingens slägter gå in i hvarannan. Färgorne gjuta sig i hvarannan; och det är omögligt at säga hvar de uphöra eller hvar de börja. Man har, efter en obeskrifvelig möda, icke kunnat säja, hvar poesien och vältaligheten träffa hvarannan. Och just så är det i sedernas rike. **Rätt** och **orätt** har ingen naturlig skiljolinie; och den mathematiska, som vi hittills antagit, är en inbillad. Wi komma således altid at blanda vår sanning med falskhet och våra dygder med last.

Jag, Arist, jag ser icke saken aldeles på detta viset. Jag tycker altid at man icke tagit den så, som den finnes i naturen. Tingens indelning i slägter, som skola vara väsenteligen åtskilda och ofta mot hvarannan satta, har inlett dem i en tankvilla, som de icke föresett sig. Men naturen vet icke af dessa väsenteliga skiljemärken och dessa motsatser. Naturen upstiger från et oändeligen litet till et oändeligen stort i en sammanhängande och fortgående kädja af **varelser**, som väl åtskiljas genom en graduell fullkomlighet, men aldeles icke hafva motsatta naturer. Detta gäller lika om det hela och delarne; lika om den fysiska och moraliska verlden. Man säjer anda och kropp; men borde säja, den synbara och osynbara naturen. De förra namnen äro motsatta; de sednare icke. Man säjer **ondt** och **godt**; men borde säja mer eller mindre fullkomligt. Man säjer **rätt** och **orätt**; men borde säja bättre eller sämre valt, i tankar, ord och handlingar.

Dygd och last äro då icke väsenteligen åtskilda. Vi kalla et mindre godt ondt, lastfullt eller lågt, i jemförelse till ett högre. Och frågan är nu icke mera at finna dygdens och lastens gräns eller skiljolinie; ty en sådan finnes icke i naturen; utan at säja, hvilket som är det mäst fullkomliga, det **rättaste** och **bästa**.

Härigenom har jag väl satt frågan i naturens dag; men derföre icke mindre bevisat, huru mödosamt det är at genom förnuftets rena öfvertygelse och naturliga grunder lära sig sina pligter och ernå dygden. Så mycket har jag likväl vunnit, at då frågan i sitt förra skick var omöjlig at besvara, är hon nu endast svår.

Dygdige och skarpsinnige Arist, genom denna inledningen har jag endast velat visa, hvad för ett stort verk du företagit dig, då du föresatt dig at lära dygdens kärlek genom ditt blotta förnufts

styrka och dess naturliga grunders kraft, utan tillhjelp af **ris** och **busar**; och at du icke bör undra öfver de svårigheter, som möta dig på denna stora och ärofulla vägen. De måste lagstiftare och folkslag på jorden ha derföre häldre fallit på **religioner** och **dickter**, ofta orimliga, men mäst altid nyttiga; efter öfvertygelsens väg aldrig är gemena hopens; efter barn böra ledas genom glitterverk och trälar genom frucktan. Men jag, Arist, har föresatt mig någon ting ännu svårare. Som sceptikus, som naturalist, som deist, som materialist, som spinozist, utan tillhjelp af en hämnande Gud, utan Elysium och Tartarus, anseende människan som en blott fysisk varelse, vill jag upleta dygdens grunder i vår egen naturs inrättning och göra hänne älskad genom dess egna och medfödda värde. Ännu mer; jag har till detta försöket valt kyskheten, till hvilken af alla dygder är svårast at visa våra naturliga förbindelser; ty hon innefattar icke blott et nödtvunget **återhåll**, som faran pålägger; utan et uppoffrande af våra ljufligaste och ömmaste begär, äfven då, när naturens krafter verka som mägtigast, och sinligheten i sin styrka och sin blomma, och **blodets** värma, och alt tyckes inbjuda, tyckes **ropa nöjet**.

T--

2 brefvet.

Arist!

Man måste ha et rätt begrepp om människonaturen, för at i dygdens inskärpande icke behöfva fly till falska och sjelfgjorda grunder. Alla jordens folkslag hafva i brist af detta begreppet fallit på en mängd dåraktiga och barnsliga bevekelseskäl; och sjelfve **renlärighetens** despoter begripa med möda (efter det strider mot deras interesse), at dygdens grunder äro oss likaså medfödda, som lastens. Men låtom oss betrakta människorna! De födas med en mängd af behof och lifliga begär, som de alla sträfva lika at tillfridsställa och förnöja. Nu är det en allmän **varelsernas** lag, at så långt deras begrepp och naturliga förmåga, så långt deras *möjlighets-krets* sträcker sig, så långt sträcka sig ock deras önskningar och begär. Människans åtrå innefattar således åtminstone hela jorden och alla de grader af nöje, ära och välde, som den har att bjuda; och hon behöfver endast tro himlarnes rike och odödligheten mögliga för sig, så innefattar denna omätteliga åtrån äfven dem. Denna naturliga åtrån är icke i lika högd verkande hos alla; men det upphäfver icke dess allmänhet.

De största snillen, som hafva den vidaste utsigt i mögligheternas rike, åtrå äfven de största nöjen och den högsta ära. Men hvar och en åtrår efter den vidd hans begrepp och förmåga har. **Alla** åstunda **alt**; och på denna stora grunden stödjer jag människornas naturliga interessens **motstridighet**, som är den källa, från hvilken jag skall härleda rättrådighetens och lagarnes ursprung, och som väl betraktad, kan utbreda et starkt ljus öfver mänsklighetens historia.

Jag säjer, at då människorna födas med lika begär, som alla syfta till det högsta åtnjutande; och **jordens goda** icke är oändeligt; så följer, at dessa begären ouphörligt måste tillbaka stöta, bestrida och förstöra hvarannan; och at denna striden så länge måste vara, tills de äntligen, genom följdernas naturliga fortgång, hinna balanzera hvarannan och stanna i den mögligaste jemvigt.

Och detta är lagarnes tidpunkt.

Ingen ting öfverensstämmer fullkomligare med mänsklighetens öden och hvälfningar, än denna theorien. I alla verldenes skrymslor, igenfinner man, bland vårt slägtes åtskilliga hopar, dessa mänskliga begärens sammandrabbningar; och under alla himmelsstreck hafva jordens invånare så länge inom sig rasat, tills de uttröttade, genom erfarenhet och olyckor kloke, lärt måtta och inskränka sina inbördes interessen, lärt uppoffra en del af dem, för att frälsa de vigtigaste.

Newton har sagt, at hela det omäteliga verldssystemet är en stor balanz. Denna balanzen är icke mindre den politiska verldens grundstöd. Et samhälle hvilar på de åtskilliga krafters jemvigt, som utgöra dess lif och varelse. Lugn i vår luftkrets är då, när alla rörelser närmast[1] upväga hvarannan; och just så i den moraliska naturen. Korteligen: krafter, som verka åtskilt och för sig sjelfva, uträtta icke annat än förstörelse; och système och harmoni upkomma aldrig förr, än alla krafter verka tillsammans, inskränkt, under hvarannan, och till ett ändamål. Men det som grundfäster système och harmoni, grundfäster ock, i den fysiska naturen, fullkomlighet, skönhet och bestånd; i den politiska, säkerhet och lugn; i den moraliska sällhet och nöjen; ty i de förras sköte födas de sednare.

Dessa anmärkningarne uplysa förtreffligen samhällens och lagarnes natur. De visa, at samhället är **harmoniens**, är **naturens** egna tillstånd; och at lagarne äro de nödvändiga undantag, och inskränkningar för människornas inbördes interessen och begär (i detta

[1] Ty en fullkomlig hvila finnes ingenstädes.

systèmet de verkande krafterna), utom hvilka jemvigt, harmoni och sällhet straxt skulle försvinna. De visa, at det de lärde kalla status naturalis, är detsamma som mänsklighetens barndom och råhet; men at samhället är dess fullkomlighet och mognad.

Ja, Arist, låtom oss tillbedja naturens förunderliga **enhet**. Naturen har till alla sina verk icke mer än en grund och en regel. Harmonien ibland dess delar och rörelser, är verldens skönhet. Denna samma harmonien ibland flere staters interessen eller ibland flere tusende enskilda människors behof, är den politiska skönheten. Harmonien bland våra böjelser och begär, heter dygd och är den moraliska — och harmonien bland våra begrepp, heter förstånd, och är den intellektuella skönheten.

Med ett ord: all fullkomlighet, skönhet och sällhet beror af balanz, systèm och harmoni; men i all balanz, systèm och harmoni är **tvång** och **inskränkning**.

At nu, efter alla dessa reflexioner, vilja et samhälle, där hvarje individuums hvarje begär skulle fritt få bemägtiga sig den största vidd af välde och förnöjelser; vore at återstörta mänskligheten i sin första råhet och strid, vore at vilja den fåkunnigaste af alla orimligheter. Eller, Arist, är det icke nödvändigt, at i hvart konstverk (machine), om alla krafter äro jemlika, all rörelse är omöjlig; och om ojemlika, men verkande utan regel och inskränkning, at de måste förstöra hvarannan; det tredje fallet, at de ställas under hvarannan och verka med en afmätt styrka, är det enda mögliga. Och detta är det allmänna begrepp man bör göra sig om nöjenas frihet och åtnjutande innom et samhälle. Det är omögligt at man **där** skulle kunna njuta dem så obehindrat och med den fullhet, som när jag föreställer mig hvar människa **ensam** och oafhängig. Men blif icke bedragen, Arist! Detta tillståndet, som man kallar naturens . . . .

Naturen.

1.

Naturen af **rörelse** består i at *et* viker för et annat.

2.

Men *detta vikande* måste vara et *mindre*, et **svagare**.

3.

Alt mer består af mindre: et hus, et samhälle, en verld. ***Mer*** kan icke ***tänkas***, utan ***mindre.***

4.

Naturen är et oändeligen stort ***sammansatt*** väsende.

5.

Men al *sammansatt* rörelse sker genom **verkan** och **motverkan**: det är, efter de lefvande kreaturens språk, genom **lidande** och **görande**.

6.

När 2:ne glober utkastas och träffa hvarannan; så upkommer i träffningens ögnablick en ***stöt.***

8[1].

Ingen ***verkan*** i naturen kan tänkas, utan genom en sådan ***stöt.***

9.

Men om desse 2:ne globerne hade **känsla**, så skulle denne ***stöten*** vara dem en ***smärta.***

10.

Och det på följande sätt:

a. Om de voro like i kraft och ämne, en *lika*,

---

[1] Siffran äfven i mscr. felaktig.

b. Om den *ene* öfvervann, och den vinnandes lif, d. är **väl** elr. **nöje**, bestod i **rörelsen**; så skulle dess *stöt-kraft* just göra dess rörelse, det är, des *smärta* just göra des nöje och förlora sig däruti.

c. Men den undanstötta verkade på en annan sida, och träffade sin *mindre*, det är, likasom den förra, kände sit nöje, och njöt sit lif i rörelsen.

11.

På detta sättet går hela naturen: evigt, och nödvändigt.

Alt lefver af alt.

12.

De som försvara naturen, äro icke *optimister:* ty sådana tro *altings godhet,* därföre at *deras Gud,* genom sin *viljas* riktighet, icke *kan göra* annat, än det *bästa.*

Utan de äro blott ***physici,*** som af rörelsens natur och lag, visa at alt *måste* **vara** som det *är*, för allmänt lif och bestånd.

En vishet, en godhet, af *vilje* och *val,* är dem en galenskap. De förklara endast den stora physiska lagen, och visa naturens gång.

13.

Nu är således smärtorna endast (*a*) ***stötarne*** af det allmäna lifvets **verkan**, och (*b*) ***krafterna*** til **rörelse**.

Ty *stöt* och *kraft,* i naturen äro detsamma: och *måste* förhålla sig efter den *mathematiska lagen* af et större til et mindre: utom hvilken icke et stoft kan komma af fläcken.

Och ingen *stöt* kan ske på mig, som icke är af den allmäna *rörelsen,* hvilken åter är det allmäna lifvets *verkan.*

Och ingen *lefvande rörelse* kan tänkas, ehuru liten och vanlig, som icke är ifrån något som jag *icke vil* til något som jag *vil:* d. ä. från en *smärta* till et *nöje.*

14.

Lifvets verkan är *i och genom* en *stöt.* Nöjet är *i och genom* en *smärta.* Och alt är blott en **rörelse**. —

15.

Den som tadlar naturen, vil icke at en *högre kraft* skal vara, och icke *rörelse.* Men alt i naturen sker af en *högre kraft* och *genom rörelse.*

16.

Som alt går genom en evig och nödvändig rörelse, så måste *något* vara på hvart ställe: och något *är*.

Hvarföre jag? Sv. hvarföre en annan?

17.

Hvarföre är jag icke mer? Sv. hvarföre icke *mindre?*

Men man är hvarken *mer* eller *mindre*, ty man är ***nog***; i naturens ordning, där alt *är*, därföre at det *måste vara*, och *sådant* eller *detta*, ty det *kunde icke* vara et *annat*.

18.

Men i *hela naturen* gifves icke en verkan, utan *från och til* lif: eller en *smärta,* utan *från och til* nöje.

Sjukdom, sjelfdöd, arbeten etc. är, har varit, eller skal blifva: ty detta är *et* lif.

19.

Nöje, är et högre *lif*. Detta består i *rörelse*, och kan icke upväckas, utan genom en *stöt*, eller något som *störer* mig ur min ställning.

20.

En ***stor stöt,*** gör en *stor rörelse,* et stort lif, et stort nöje.

Om nöjet ouphörligt kunde stiga; så vore altid lifvet *nytt*. Men et ändeligt kreatur behöfver förändring, olikt, en *smärta*, som minskar eller störer det, för at återgifva det nyhet och *smak*.

Stor ära, stora svårigheter. *Stor rikedom,* stora mödor. *Stor vällust,* stor begärelse (som altid är orolig och smärtlig). *Stor lisa*[1] (d. ä. vällust, men ännu innerligare) stor smärta etc. *Stort ämbete,* stora omsorger etc. Och tvärtom, i det lilla.

Ty *lida och göra* svara emot hvarannan; och äro detsamma som känna, verka, lefva. Et *svårt* at öfvervinna, är grunden för al vår verksamhet.

21.

Alt det vi nu kalle *smärtor*, är ej annat än *friskt lif. Smärtan* är *lifvets stöt,* och *kraften til rörelse*. Americanske vildarne, helgon och martyrer, hjeltar, och krigande härar, riddar-tiderna, och våldsrätten, alt slåss, våga, frälsas, segra.

---

[1] Nb. *Lisan,* är lifs nyhet och innerligaste nöje.

22.

Verlden hade aldrig en stor och förträffelig människa, som ej mycket lidit, vågat, och vunnit.

Men törs man säja at alle de store människor varit olycklige?

Nej! Menniskor göra icke et steg på jorden, utan i och genom *nöje.*

23.

Därföre äro de så kallade *lycklige*, ej annat än **kalfvar**: de kunna se mildt ut, de kunna dansa och hoppa; **men ingen ting** ***känna.***

24.

Lycksaligheten — består icke i endanhet af godt, godt; d. ä. monotoni, okänsla, dofning, död — utan i **harmonien** af nöje och smärta. Så som en stor musik, af ljud och dissonancer. Och alt stort för alla **sinnen**.

Det är omöjligt at begripa, at det ***eviga väsendet*** eller naturen, som aldrig något kunnat rubba, störa — icke skulle gå efter sin oinskränkta lag af *oändeligt lif:* d. ä. af sit egna lif.

Men naturen af al fullkomlig, ren, och oförstörd varelse är alla des delars innersta öfverensstämmelse til *et*, eller des *hela lif.* (D. ä. at allas lif är *i och genom* allas).

Nu kallar man en sådan flera tings öfverensstämmelse til *et* (som är *godt*), ***skönhet:*** ty denna ligger altid i det *rätta* och *fullkomliga.* Och all ren varelse har en sådan öfverensstämmelse: således är den en skönhet. Men naturen är den högsta varelsen: således den högsta *skönhet.*

I denna slutföljd tyckes alting vara rent.

*

Lif är altings **skönhet**. Men naturen har et *oändeligt lif* (ty den har *sit egna*, och ingen har kunnat *störa* det). Således är den oändeligt *skön.* D. ä. rätt, god, fullkomlig; hvilket i sin natur är detsamma, och har blott en princip, som är *bestånd och lif:* för hvar del, och för det hela.

Se at alting är rätt och godt, är grunden för den högsta eller philosophiska sålheten.

Alt hvad vi tadle, är genom et vanvett. Vi känne genom vår inbildning en *högre fullkomlighet:* och straxt, efter den, fördöme vi alla lägre.

Däraf *ondt*, *förbannelser*, *fel*, *monstra.*

Men alting ***är*** blott genom hvad det ***är***; och icke genom hvad det *intet är.*

Således är frågan altid: huru mycket *har* detta tinget? Och ej: huru mycket *har det intet?*

Men efter denna lagen är alt, *i sin grad*, **godt**: har en viss realitet, kraft, fullkomlighet, och äfven skönhet.

Genom denna samma dårskap fördömer man sig sjelf, och andra.

Rosen är svag, emot eken: eken ful emot rosen.

Det mindre sköna, starka: emot det mera sköna, starka. Det lilla emot det stora.

Men, i naturen, *är* blott alt, hvad det *är*, därföre at det *kan ej annat vara.* Och *i hvad* det *är*, har altid sin grad af naturens kraft, lif, och skönhet.

Ett bidrag till belysning af Sveriges litterära beröring med Danmark vid slutet af sextonhundratalet.

Det under Carl X:des och Carl XI:s krig allt starkare upplågande nationalhatet mellan svenskar och danskar hade blott ofullständigt dämpats under sextonhundratalets sista fredliga årtionden, för att snart finna ny näring. Den andliga samfärdseln de båda grannarne emellan kunde under sådana förhållanden ej vara synnerligen liflig; medan hvar på sitt sätt drogs med af de stora allmäneuropeiska kulturströmningarna, stodo de i det hela främmande för hvarandras odling.

Undantag gifvas visserligen, äfven på skönlitteraturens område. Kingos psalmer blefvo t. ex. redan tidigt populära äfven i Sverige; och en lärd som Spegel var tillräckligt af kosmopolitisk renässansskald att kunna beundra, ja, välja till förebild dansken Arrebos versifierade framställning af skapelsehistorien. Men karaktäristiskt för tidsstämningen är, att i en bevarad handskrifven verssamling, som tillhört samme Spegel, de enda danska dikter, som förekomma, om man undantager en öfversättning af Worms Regium Horologium, äro några krigspaskiller. Sådana spriddes nog inom hären och med de hemvändande krigarne; men de voro ej synnerligen egnade att väcka sympatier för grannlandets litteratur.

Af så mycket större intresse är det därför att finna spår af en litterär beröring, som hvarken har med den lärda eller med den politiska diktningen att göra. I detta hänseende kan en nyligen i ett enskildt bibliotek[1] påträffad visbok vara förtjänt af någon uppmärksamhet. Det äldsta årtal, som där förekommer, är 1697, det

[1] Biblioteket, samladt af kammarherren Knut Henric Leijonhufvud (1730—1816) och tillökadt af hans son Abraham Leonhard (1779—1839), förvarades efter dennes död på egendomen Hagbyberga i Södermanland. Det förvaras nu på egendomen Hvilsta i Södermanland.

yngsta 1704[1], och boken har tillhört en svensk adelsdam, fröken Stina Leijonhufvud, som själf inskrifvit nära 1/4 af innehållet, däribland två danska visor. Dessa visor, kanske afskrifna vid en tid, då ett nytt krig med Danmark stod för dörren, utgöra i sin mån bevis för att nationalhatet ej rest någon för sång och vitterhet oöfverstiglig mur mellan de båda rikena. De ha kunnat bana sig väg från öriket bortom Sundet till ett af Mälaröarnes vackra herregods för att höja stämningen vid en glad fest eller fördrifva någon långsam stund för den unga fröken. Sannolikt har hon sjungit dem, ehuru hon ej vid dem, såsom emellanåt annars vid sina afskrifter, angifvit melodien. Att hon brukat sjunga, framgår af en anteckning vid några franska airer i hennes visbok, att de blifvit upptecknade »par son tres humble et obeissant serviteur .... pour exercer sa belle voix».

Dessa danska sånger, som vandrat hela den långa vägen upp till Stockholmstrakten, hafva till författare Anders Bording, den danske poet från senare hälften af 1600-talet, som stod högst i anseende för ledig språk- och versbehandling. I en af lyckönskningsdikterna framför hans samlade skrifter heter det om honom i jämförelse med en del samtida:

Naar hine er i Vendingen
Som Koe paa Vindeltrappe
Da flyder hand gesvindig hen
I Vers, som ere skrappe,
Og det er Kunsten, at mand hen
Som Talen falder, skriver,
Ej i Betænkning bider Pen
Og sig bag Øred river[2].

Bordings för sin tid enastående makt öfver språket bidrog mycket till den stora popularitet, hans dikter vunno. De spriddes i oräkneliga afskrifter öfver land och rike, ja, en och annan måste på denna väg hafva nått ända hit, att döma efter dem, som förekomma i Stina Leijonhufvuds visbok. I tryck utkommo nämligen Bordings »Poetiske skrifter» först tio år efter hennes död, 1735.

[1] Ett poem måste dock vara inskrifvet efter 1705, då Stina Leijonhufvud, som 1701 blifvit enka efter löjtnant Fr. v. Preutz, gifte om sig med assessor H. G. Strömfelt.

[2] J. Paludan, Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur, Kbhn 1887, s. 206.

I afseende å versernas ordning och antal i den ena visan afviker manuskriptet från den tryckta upplagan, där den förekommer som n:r 16 af »Verdslige og Kiærligheds Viser». Vi meddela här till jämförelse båda redaktionerna.

Poetiske skrifter.

1.

Frisk op, naar Dievlen giør sig vred
Da vil jeg lystig være
Slet ingen Ting er ham saa leed
Som Fryd i Tugt og Ære.

2.

Om Lykken mig imod end gaar
Og er i Dag forborgen
Saa troer jeg dog at Piben faar
En anden Liud i Morgen.

3.

Hvad hielper det med Coridon
For Galathe sig harme?
See Mopsus baade skiev og krum
Sove i Nisæ Arme?

4.

Og om det ikke regner her,
Saa skeer det andre Steder,
Hvi skulle jeg da tie qver?
Naar sig en anden glæder.

5.

Hin sultne Mammons Trælle maa
Med Rigdom sig bemøje.
Maaske det de nu samler paa,
Kand Lykken mig tilføje.

6.

Hvo veed, naar Clotho klipper til,
Og korter vore Dage,
Hvo veed, naar Charon raabe vil
Til Baads, til Baads saa fage.

Visboken.

En dansk visa.

1.

Frisk up, när diefvelen gör sigh vredh
dä vill iäg lustigh vara
slät ingen tingh åhr honom så lett
som frögdh i tucht och åhra

3.

och om dhet icke rägnär här
så skier dett anor stedess
hvij skule iägh dä tige quer
när sigh en anden gläder

4.

hin arme mamonss träler må
medh rikedom sigh bemöie
må ske dhet du nu sambler på
kan lyken mig tilföge

6.

Hoo vett när Klote kliper till
och korter våre dagar
hoo vett när Caron ropa vill
till båtss till båtss så fage

7.

Hent in den allerbeste Viin
Herr Vert lad Flasken fylde,
Skaf dertil Sukkerkandi fiin,
Jeg skal det vel forskylde.

8.

Du smukke Dreng, siung op, lad see
Din Siren-søde Stemme,
Siung om den skiønne Galathe
Saa vil jeg Sorgen glemme.

9.

I friske Brødre pønser paa,
Hvad I vil musicere,
Vi sankes ikke hver Dag saa,
Maa skee ret aldrig mere.

10.

Om jeg af Guld en Krone bar
Og aatte Borg og Fæste,
Og derhos ikke lystig var,
Da savned jeg det beste.

11.

En Cinqvepas, en Galliard
Hvo den har lærdt at træde,
Han lader se sin Viis og Art,
Vi andre ville qvæde.

12.

Bejler du af Kiærlighed,
See ej til Gods og Penge,
Men meest til Dyd og Dejlighed,
Med Lyst gaar du til Senge.

13.

En eenest Ting er her forgæt,
Os hver en vakker Damme;
Men glemte vi der's Skaale slet,
Da maatte vi os skamme.

14.

Hvo sig det store Glas, her staar,
Fordrister mig at love
Den ønsker jeg i Dag et Aar
I Brude-Seng at sove.

7.

du lile drängh siungh up lätt see
din syrene sötte stämme
siungh om dhen skiöna Galate
så kan iagh sårgen glöme.

5.

lader oss samteligh ponsse på
mädh sångh att musisera
vij finess eij hvär aftton så
må skie rätt aldrigh mere

2.

om iägh af guldh en krone bär
och ägde slått och fästä
och så där till eij lustigh vär
så saknade iägh dett beste.

12.

Beijler du aff kiärlighet
see eij till godss och penge
män mäst till dygdh och ährlighett
medh lust går du till sänge

8.

hoo sigh dhet store glass her star
fördrister sigh att lafue
dhen önskar iägh i dagh ett ähr
i brude sängh att såfve

15.

Den mig giør først til Dannemand,
See det er hendes Skaale,
Ja var det end i baren Vand
Da vilde jeg det taale.

16.

Ak gierne vild' jeg vide, hvo
Det dog engang skull' blive,
Den jeg omsider skal min Tro
Med Haand og Hierte give.

17.

Jeg veed vel en som elsker mig,
men jeg tør intet tale
Dog veed jeg vist en Brud saa riig
Hun skal det Laug betale.

18.

Thi vil jeg her i søden Viin
Ald min Uroe begrave
Farvel, o Sorg, med Pine din.
Du skal din Afsked have.

19.

Frisk op derfor i Kierlighed,
Frisk op i smukke Dyder,
Frisk op i Tugt och Ærlighed,
Trods hvem det end fortryder.

9.

dhen migh giör först til daneman
si dhet ähr heness skåle
jä fast dhet vore i bare vandh
så vile iägh det tåle

10.

gierne vile iägh vete voo
hvem dhet engångh skall blifve
den iägh omsider skall min troo
med mundh och hierte gifve

11.

Jägh hvet väll en där älsker migh
men iägh törss inthe tale
jägh vett migh väll en brudh så rik
hon skall dhet lagh betale

13.

frisk up dherföre i kiärlighett
frisk up i skiöne dygder
frisk up i tucht och ährlighett
tråtss dhen som dätt förtryter

L[a] f[in].

Såsom af ofvanstående synes äro verserna 7, 13 och 18, som bestämdast angifva diktens karaktär af dryckesvisa, uteslutna i handskriften; därjämte saknas en så oskyldig och tillika i sammanhanget så väl passande vers som den andra. Hade den åter följts af handskriftens n:r 2 och 3, skulle ordningsföljden hafva blifvit bättre än den nu i tryck använda. Här gäller hvad som säges i företalet till den tryckta upplagan, att en och annan, ehuru utgifvarne bemödat sig om den bästa redaktionen, torde vara af olika tanke mot dem »naar de udi deres skrevne Copier af Bordings vers finde nu og da anderledes skrevet end her er trykt».

Den här meddelade visans öfverskrift och det flitiga användandet af ä (i vers 9 t. o. m. »jä») visa med all önskvärd tydlighet, att afskrifverskan här sökt troget kopiera ett danskt original. Att många

svenska ord och ändelser det oaktadt insmugit sig, beror kanske på att visan passerat genom flera svenska afskrifvares händer.

Med ännu större sannolikhet kan ett sådant antagande göras med afseende på den andra i Stina Leijonhufvuds samling förekommande visan af Bording. Den utgör n:r 12 af samma afdelning i den tryckta upplagan, som den nyss anförda dikten tillhörde, men är af helt annat skaplynne. Skattande åt tidens smak har Bording här skrifvit en sentimental herdedikt om tjugo verser, som börjar sålunda (i visboken):

Dhet sista man af Doris hörde
huru han förgatt sitt födslolandh
var att han ynckeligh framförde
sitt klagomål vidh saltan strandh
förty hans kiäreste Dorinde
sigh af en anan vän lätt binde.

På samma patetiska sätt underrättas åhöraren vid slutet af dikten om de sorgliga tilldragelser, som inträffade efter herdens försvinnande:

»hans feta hiord på marken dödde,
sigh skrek i hiäll Philax hans hundh» —

ett meddelande, som säkerligen inskrifvits i visboken med helt andra känslor än det nu väcker.

Visan om Doris är i den svenska handskriften öfversatt, och det ordagrannt, utan att på minsta sätt omskrifvas, hvarför man där möter sådana rim-par som glädie — gråtta, säija — piga, glömmer — klemmer, veta — lida, drefven — blifvitt, ähra — vara och andra dylika. Den har ingen öfverskrift, och dess danska ursprung synes vara alldeles förgätet. Intressant är att iakttaga, att det just är denna dikt, modedikten i allmän europeisk eller rättare tysk herdestil, som förlorat sin nationalitet, medan den af godlynt humor och friskhet präglade sällskapssången fortfarande bär öfverskriften »en dansk visa».

Sigrid Leijonhufvud.

Bidrag till Nordenflychtiana.

Författaren till den lika intressanta som värdefulla monografien öfver Hedvig Charlotta Nordenflycht har i denna tidskrift för 1897 offentliggjort en efterskörd från det fält, han med så mycken framgång bearbetat. Den där meddelade Reuterholmska brefsamlingen är af särskildt intresse, såsom belysande fru Nordenflychts relationer till en af medlemmarne i den intimare kretsen af Tankebyggarorden; och intet, som kan tjena till komplettering af densamma, är ur denna synpunkt värdelös.

En sådan komplettering anser jag kunna vinnas ur en af 1700-talets tryckta samlingsböcker. Bengt Bergius anför i Små-Saker til nöje och tidsfördrif, Sthlm 1757, d. 8, s. 42—43 ett »bref til en witter Fru», som ej gärna kan vara ställdt till någon annan än Hedvig Charlotta Nordenflycht. Det är säkerligen skrifvet med anledning af hennes dikt vid Sophia Albertinas födelse, en dikt, som återfinnes i hennes Utvalda arbeten, Sthlm 1781, s. 130.

Brefvet har följande lydelse:

à Valenciennes le 9 Nov. 1753.

Reflexion au sujet des vers sur la naissance de la Princesse Sophie Albertine.

Herdinnans röst ej mindre gläder,
Än ämnet, hon så ljuft omqwäder,
Dess wett är liksom ämnet stort:
Den ömsta wördnad för dess minne,
Och önskan städs ha rum derinne,
Hos mig ej mindre intryck gjort.
Der hwart ett ord af tankar prålar,
Der ljufsta penseldrag afmålar
Det mål, sig tankan föresatt,
Der har hon want oss strax genkänna
Sitt fina wett, sin qwicka penna,
Dess ljus ger dag åt mörksta natt.

Je me flatte, aimable Bergere, d'etre toujours aussi distingué par mes tendres & respectueux sentimens, par mon attachement & amitié pour Vous, que Vous le serez parmi le monde entier par votre esprit superieur, delicat & charmant, & par d'autres mille qualités aimables. Pouvez Vous à présent me méconnoitre? &c.

Svaret, som äfven meddelas, är ställdt till M:r le Baron R.- - - och det ligger efter de bevis på liflig korrespondens mellan fru Nordenflycht och baron Axel Reuterholm, som meddelats i Samlaren, nära till hands att antaga det han varit adressaten. Det lyder:

»Jamais on peut Vous méconnoitre à cet heureux genie, cette main delicate, & surtout ce coeur noble & genereux, qui Vous distinguent, Monsieur, parmi tant d'autres & principalement parmi les Amis d'Hypolite. Elle a reçû par votre souvenir la plus precieuse recompense que puisse avoir un Poëte, c'est à dire l'approbation d'un esprit eclairé, comme le votre. Personne au monde ne peut faire plus de cas de Merite, de Talents & de l'Amitié, que moi. Jugez donc au quel degré je dois Vous estimer, & avec quel attachement je suis,

Monsieur,

Votre & c.

Att baron Axel Reuterholm 1753 gjort en resa, bestyrkes af det under n;r 11 i Samlaren anförda brefvet, som artikelförfattaren på goda skäl anser feldateradt, 3 juni 1754 i stället för 1753. I motsats mot de öfriga brefven innehåller det nämligen några nyheter för dagen, som kunna ha sitt intresse för den, som befinner sig borta från sin vanliga omgifning. Att baron Reuterholm äfven då detta bref skrefs uppehöll sig i Frankrike synes ganska sannolikt, då fru Nordenflycht ber honom hälsa en fransk vän.

Om fru Nordenflycht själf betecknat sig som »Hypolite» (den från Herakles-sagan bekanta amazondrottningen) eller Bergius insatt detta namn i stället för Uranie är ej lätt att veta. Omedelbart före nu anförda bref (Små-Saker VIII, s. 42) finnes emellertid upptagen en vers »til Hypolite wid en af henne begärd öfwersättning» jämte svar, som också med stor sannolikhet låter hänföra sig till fru Nordenflycht. Hon hade nämligen, som bekant, 1756 vändt sig till Samuel Älf med begäran att han ville till latin öfversätta hennes ode öfver ett godt hjärta och kort därpå äfven erhållit hans öfversättning. Hennes tacksägelsebref (anfördt i monografien sid. 344) innehåller visserligen ej ett ord om detta impromtu, men det hindrar ej ett utbyte af poetiska hälsningar mellan författarinnan och

öfversättaren vid ett annat tillfälle, t. ex. en ordenssammankomst. Det vissa är, att den af Bergius anförda första versen vittnar om den samvetsgrannhet och anspråkslöshet, som kännetecknade den lärde Ålf, lika mycket som svaret vittnar om känslor af beundran och vänskap, karakteristiska för fru Nordenflycht.

Ett hjerta, willigt Er at lyda,
Wäl handen båttre leda bordt;
Men ämnet har Ni gedt för stort
At den, som knapt förmår uttyda
Sin egna tankar, mindre nå
Den högd af snille, eld och styrka
Man uti alt af Er måst dyrka,
Och endast hinna undra på.

Swar och Parodie.

En hand, som ej är gjord at lyda,
Har dubbelt mästerstycke gedt
Af ädel wänskap och af wett.
Hur skall nu den sin plikt uttyda,
Som dessa ämnen undrar på,
Och bär för bägge största tycke?
Hur snart för lite ell' för mycke
Kan icke pennan yttra då?

Sigrid Leijonhufvud.

Lidners afresa från Lund 1775.

En slutreplik.

Det är icke min mening att trötta Samlarens läsare medelst fortsättande i enskildheter af meningsutbytet med kandidat Weibull rörande Lidners förhållanden i Lund; hälst ju åtskilligt här måste vara byggdt på antaganden, som icke strängt kunna bevisas, utan där man får använda analogislut.

Men i *en* punkt måste jag återkomma till frågan; — fastän ett år förflutit mellan kandidat Weibulls genmäle och offentliggörandet af detta mitt svar; något som just icke är det fördelaktigaste för ett litterärt meningsutbyte. Det rör Lidners »konfinering» från Lund. Undertecknad har, i likhet med Ljunggren, antagit att denna skett 1775, då hans disputation skulle ägt rum, men inställdes, hvarefter han sändes som jungman med en ostindiefarare, från hvilken han rymde i Kap.

Gentemot detta hade herr Weibull i sin skrift om »Lidner i Lund» förnekat, att denne stod i begrepp att detta år ventilera någon afhandling, hvaremot han — på grund af att professor Colling först år 1778 antecknat i juridiska fakultetens protokoll: *»och Benkt Lidner de jure Confinationis Pars I, men som respondens själf blef confinerad och bortförd till Göteborg, så kom aldrig disputationen att ventileras, dock dag var utsatt»*, antagit, — att ventileringen och konfinationen skulle ägt rum först 1778 och häraf dragit slutsatser rörande en Lidners vistelse *detta år* i Lund, om hvilken det eljes icke i några biografier eller universitetsacta finnes ett ord. Han antog t. o. m. — för att få detta att passa — att afhandlingens tryckår MDCCLXXV varit tryckfel för MDCCLXXVIII. Detta sista förmodande har herr Weibull i sin senaste replik nödgats öfvergifva, i det han säger, att han torde hafva haft orätt, då han ansett afhandlingens årtal 1775 vara ett tryckfel.

Men detta medgifvande är så viktigt, att det ej bort förpassas till en not.

Ty då hafva vi följande fakta:

1:o) Afhandlingens titelblad, som uttryckligen säger, att den skulle ventileras i December 1775;

2:o) Collings anteckning (från 1778) att disputationen aldrig kom att ventileras, »*dock dag var utsatt*».

3:o) Lidners plötsliga afbrytande af sin Lundavistelse och hans afsändande på nyåret 1776 med ostindiefararen.

Gentemot detta håller herr Weibull på, att »konfineringen» och »bortförandet till Göteborg» först skedde 1778, emedan Colling först då antecknat förhållandet; han konstruerar fram en ny okänd Lidnersvistelse 1778 och han antar att afhandlingen fått »ligga öfver».

Men jag frågar: Då Colling själf sagt, att afhandlingen *icke* ventilerades på utsatt dag; då denna dag medgifves ha fallit i December 1775; och då han ställer konfineringen i samband med detta inställande af den utsatta disputationen, är det icke naturligast att antaga, att Colling först gjort anteckningen, sedan han öfvertygat sig om att Lidner, som 1778 brutit sig en ny bana, ej vidare ämnade återvända?

Särskildt synes det alldeles omotiveradt, att Lidner, därest han stått i begrepp att ventilera en afhandling, skulle utan någon anledning mot sin vilja ha inmönstrats på ett skepp, från hvilket han vid första lägliga tillfälle rymde.

Äfven jag har stor respekt för skrifna urkunder. Men jag tror att man bör läsa dem med kritik, och när de synas komma i strid med värkliga fakta, söka att finna en enkel och naturlig förklaring. Och man kan icke bestrida det förhållandet, att Lidner *1775* af någon mystisk anledning nödgades inställa sin disputation i Lund, och att han omedelbart därefter utsändes på det korrektionshus för förvillade ynglingar, som den tiden skeppsdäcket ofta nog var. Detta är värkligen ett mycket graverande faktum för Lidners förhållande under hans studietid i Lund.

Karl Warburg.

Svensk literaturhistorisk bibliografi.

XVI.

1896.

Upprättad av E. H. Lind.

1. Allmän literaturhistoria.

Bergman, J. Neue Prudentiushandschriften von hohem Wert und Alter. Ups. 8:o. 6 s.

Särtr. ur Eranos I.

Bing, J. Alexander Dumas den yngre og det moderne drama.

Nord. tidskr. 1896 s. 69—89.

Jensen, Alfr. Slavia. Kulturbilder från Volga och Donau. Sthm. 8:o.

Kap. 8 o. 9 (s. 207—238) av literaturhistoriskt innehåll.

Key, H. Det moderna Italiens författare. Prosalitteraturen. — Lyriken. — Det litterära lifvet i Milano.

Ord och bild 1896 s. 509—522 ock 565—573.

Lindgren, Hellen. Ryska novellister. (Samtidens förnämsta utl. rom. o. noveller. Bd. 17 s. 3—10).

Lönnbeck, G. F. Pestalozzis Lienhard und Gertrud.

Finsk tidskr. 1896, 1 s. 20—33.

Nyrop, Kr. Molières »Tartuffe». Stykkets historie.

Nord. tidskr. 1896 s. 185—198.

Persson, P. Augusti sekularfest enligt senaste inskriftsfynd.
Nord. tidskr. 1896 s. 90—104.

Schück, H. Våra operatexters historia.
Ny illustr. tidn. 1896 n:o 1, 2, 4.

Wide, S. Den mykeniska kulturen och Homeros.
Nord. tidskr. 1896 s. 361—381.

2. Nordisk literaturhistoria.

Bagge, P. Den svenska folkvisan.
Läsn. f. folket 1896 s. 81—117.

Berg, Wilh. Anteckningar om Göteborgs äldre teatrar. 1. 1690—1794. Gbg. 8:o. VII + 474 s. Kr. 6.

Bildt, C. Hur S:ta Birgitta skref.
Ord och bild 1896 s. 414—417.

Bygdén, L. Några studier rörande Disa-sagan.
Samlaren 1896 s. 21—74. Även i särtryck.

Cygnæus, G. Fredrik Cygnæus' »sista luftslott».
Finsk tidskr. 1896, 1 s. 249—258.

Dahlgren, E. W. Om forntida seglingsanvisningar för de nordiska farvattnen. Sthm. 4:o. 32 s. + 2 kartor.
Särtr. ur Bidrag till sjökartornas och sjöfartens äldsta historia af A. E. Nordenskiöld.

Djurklou, G. Några ord om våra folksagor. Föredrag hållet uti Kristliga föreningens för unge män lokal i Örebro.
Meddel. från Nerikes fornminnesfören. 1 s. 89—96.

Elfving, Fr. Societas pro fauna et flora fennica.
Finsk tidskr. 1896, 2 s. 323—332.

Fries, Ellen. Den svenska odlingens stormän. Lefnadsteckningar för skola och hem. I. Olof Rudbeck d. ä. Urban Hiärne. Jesper Svedberg. Sthm. 8:o. 84 s. Kr. 1.

Handlingar rörande Messenierne. (Johan † 1636 och Arnold † 1651). Meddelade af *K. G. Leinberg*. Hfrs. 8:o. 27 s.
Särtr. ur Histor. arkisto 1896.

Heidenstam, O. G. v. Le roman suédois. I. Les origines. II. Auguste Strindberg. III. M:me Leffler. Geijerstam. Levertin. V. de Heidenstam.

Revue des deux mondes. T. 135 s. 853—867, T. 136 s. 379—400 ock 852—879.

Jónsson, Vilh. Nyere islandsk litteratur.

Nord. tidskr. 1896 s 635—653.

Levertin, O. Från Gustaf III:s dagar. Sthm. 8:o. 4 + 268 s. Kr. 3,50.

Anm.: Finsk tidskr. 1897, 1 s. 416, av R. F. v. Willebrand.

Lind, E. H. Svensk literaturhistorisk bibliografi. XV. 1895.

Bilaga till Samlaren 1896.

Lindgren, H. Sveriges vittra storhetstid. D. 1, h. 2. Gustaf III:s tid och eftergustavianerna. Sthm. 8:o. 2 + 300 s. Kr. 3,75.

Anm. [av H. 1]: Ord o. bild 1896. Dagboken s. 25, av —rg.

Lundstedt, B. Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi enligt Publicistklubbens uppdrag utarbetad. II. Stockholm 1813—1894. Sthm. 8:o. 4 + 324 s. Kr. 7,50.

Anm.: Ord o. bild 1897 s. 34, av J. K[rus]e. — Hist. tidskr. 1897. Ö. o. gr. s. 29, av R Steffen.

Lundström, Börje. Gustaf Vasa-dramer i Sverige. Ups. 16:o. 15 s.

Särtr. ur Fyris 1896 nr. 55.

Magnússon, Eiríkr. Codex Lindesianus.

Arkiv f. nord. filol. XIII s. 1—14.

Mogk, E. Kelten und Nordgermanen. Leipz. 4:o. 27 s. M. 1.

Progr. des Leipz. Real-Gymn. 1896.

Anm.: Deutsche Liter. zeit. 1897 sp. s 1326, av M Roediger.

Monrad, M. J. Et utrykt bellmansk Digt paa Vandring. Kra. 4:o. 7 s.

Kra Vid. selskabs Skrifter. Hist -filol Klasse 1896. N:o 1.

»När Malmborg i krig skulle draga . . .» En gammal visas historia.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 287—89 ock 295.

Om poesiens arter och diktarterna. Skara. 8:o. 6 s.

Per Brahe d. ä:s fortsättning af Peder Svarts krönika utg. af *Otto Ahnfelt.* I. Inbjudningsskrift. Lund. 4:o. 32 s.

Petri de Dacia Vita Christinæ stumblensis edidit *Johannes Paulson.* Fasc. II secundum de vita Christinæ librum continens. Lund. 8:o. 8 + V + 257 s. Kr. 5,50.

Script. lat. medii ævi suec. ed. *J. Paulson & L. Wåhlin.* I.

Anm.: Hist. tidskr. 1897. Ö. o. gr. s. 80, av H. S[chück].

Quensel, O. När utkom första gången på svenska Luthers Kleiner Katechismus?

Kyrkl. tidskr. 1896 s. 322—325.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 17. 1896. Ups. 8:o. — Årg. 5. 1884. 2 uppl. Ups. 8:o.

Schjelderup, G. Theaterforhold i vor tid.

Nord. tidskr. 1896 s. 20—26.

Schück, H. Bibliografiska och litteraturhistoriska anteckningar. Ups. 4:o. 2 + 164 s.

———. Smärre bidrag till nordisk litteraturhistoria.

Arkiv f. nord. filol. XII s. 217—240.

Schück, H. & K. Warburg. Illustrerad svensk litteraturhistoria. Afd. 1. H. 3—8. Sthm. 8:o. S. 97—438 + IX. Kr. 1 f. häfte. — Afd. 2. H. 3—8. Sthm. 8:o. S. 97—384. Kr. 1 f. häfte.

Anm.: Kyrkl. tidskr. 1896 s. 567, av J. A. E[klun]d.

Snellman, J. V. Samlade arbeten. Hfrs 1892 o. ff. 8:o.

Bd. 3—6: »Afhandl. och uppsatser» samt 7, 8: »Bedömanden» äro delvis av literaturhistoriskt innehåll.

Stave, E. Om källorna till 1541 års öfversättning af Nya testamentet. Ups. 8:o. X + 226 s.

Särtr. ur Skrifter utg. af Humanist. vet. samf. i Ups. IV.

Steenstrup, J. C. H. R. Saxo Grammaticus og den danske og svenske Oldtidshistorie. I Anledning af Axel Olriks Skrift »Kilderne til Sakses Oldhistorie».

Arkiv f. nord. filol. XIII s. 101—161.

Steffen, R. Anteckningar till Bellmansdiktens historia. III. IV.

Samlaren 1896 s. 115—164.

Swederus, M. B. Lars Roberg och Olof Rudbeck den yngre Sveriges första z000loger. Ett bidrag till den svenska naturforskningens historia.

Zoolog. studier. Festskr. till W. Lilljeborg. Ups. 1896. 4:o. S. 29—46.

Sylvan, O. J. H. Kellgrens lärospån som kritiker.

Samlaren 1896 s. 165—177. Jfr s. 196.

——. Svenska pressens historia till statshvälfningen 1772. Lund. 8:o. 6 + 498 s. Kr. 7.

Anm.: Finsk tidskr. 1896, 2 s. 401—403, av M. G. Schybergson. — Literar. Centralbl. 1897 sp. 498. — Ord o. bild 1897 s. 34, av J. K[rus]e. — Hist. tidskr. (sv) 1897. Ö. o. gr. s. 29, av R. Steffen.

Söderberg, V. Nicolaus Ragvaldis tal i Basel 1434.

Samlaren 1896 s. 187—195.

Söderhjelm, W. Ur Åbotidens literära lif.

Finsk tidskr. 1896, 2 s. 39—54.

Ur Kil. Stobæi, E. G. Lidbecks och J. J. Björnståhls brefväxlingar i Lunds universitets bibliotek. Af *Elof Tegnér*.

Samlaren 1896 s. 1—20.

Warburg, K. & H. Odhner. Svensk litteraturhistoria för folkhögskolor. 3 uppl. bearbetad på grundvalen af 4:e uppl. af K. Warburgs »Svensk litteraturhistoria i sammandrag». Sthm. 8:o. 47 s. Kr. 0,55.

——. Se *H. Schück*.

Weibull, L. Carl August Ehrensvärd och Anders Jahan Retzius. Ur en brefvexling.

Skånska saml. 1893. III, 2. S. 45—68.

Wrangel, E. Öfversikt af frihetstidens odlingshistoria med hänsyn till dess litteratur och konst. Lund. 8:o. 47 s. Kr. 0,50.

Sommarkurserna i Lund. Grundlinier.

Ödman, N. P. Lindblad, Josephson och Geijer.

Hemma och borta af N. P. Ödman. S. 228—247.

3. Biografiskt.

Adlersparre, Sofi Leijonhufvud.

Från Esseldes sista år. Några intryck af *M. L—d.* (Dagny 1896 s. 49—54).

Ahlberg, Pauline.

Idun 1896 s. 129, av *C. Lundin.* (M. portr.).

Ahrenberg, Jakob.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 36, av *G. Nordensvan.* (Portr. s. 38).

Andreæ, Laurentius.

Hist. tidskr. 1896 s. 185—192. Av *O. Ahnfelt.*

Arlberg, Fritz.

Kalendern Svea 1897 s. 235—237. Av *F. H[edberg].* — Ny illustr. tidn. 1896 s. 79, av *A. L[indgren].* (Portr. s. 81).

Beecher-Stowe, Harriet.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 239. (Portr. s. 241).

Bellman, Carl Mikael.

En Bellmanskarakteristik. *(O. Levertin.* Från Gustaf III:s dagar. S. 41—88).

Birgitta, S:ta.

Ett sekularminne. Af *O. Ahnfelt.* (Kyrkl. tidskr. 1896 s. 1—17).

Björnson, Björnstjerne.

Ungdomserinringar om Björnstjerne Björnson af *Lorentz Dietrichson.* (Ord och bild 1896 s. 269—275).

Blanche, August.

August Blanche som lustspelsförfattare. En studie af *Georg Nordensvan.* (Nord. tidskr. 1896 s. 587—617).

Bremer, Fredrika.

Fredrika Bremer. Biografisk studie af *S. L-d Adlersparre* och *Sigrid Leijonhufvud.* II. 3—8. Sthm. 8:o. S. 161—415 o. 1—432. Kr. 1 f. häfte.

Anm.: Dagny 1896 s. 219—224, av Lydia Wahlström.

Om brefkonsten och Fredrika Bremer som brefskrifvare af *Esselde [Sofi Adlersparre].* (Dagny 1896 s. 3—13).

Idun 1896 s. 1, av *Sigrid Leijonhufvud.* (M. portr.).

Brenner, Elias.

Elias Brenner, en forskare och konstnär från Karlarnes tid af *Eliel Aspelin.* Hfrs. 4:o. VI + 189 s. + 12 pl. M. 9.

Anm.: Nord. tidskr. 1897 s. 79, av G. Göthe. — Hist. tidskr. 1897 s. 273.

Browning, Robert.

Robert Brownings »Christmas eve and Easter day». Af *Edla Freudenthal.* (Finsk tidskr. 1896, 1 s. 446—455.

Castrén, Matias Alex.

J. V. Snellmans Saml. arbeten IX s. 46—103 o. 465—468.

Choræus, Mich.

Finsk tidskr. 1896, 1 s. 81—95 ock 170—190, av *G. Lagus.*

Clemens, Sam. L. (Mark Twain).

Ny illustr. tidn. 1896 s. 243. (Portr. s. 237).

Cygnæus, Fredr.

J. V. Snellmans Saml. arbeten IX s. 476—481.

Dahlgren, Fredr. Aug.

Fredrik August Dahlgren. Minnesteckning föredragen i Svenska akademien den 20 dec. 1895 af *Hans Hildebrand.* Sthm. 8:o. 64 s. (Särtr. ur Sv. akad:s handl. X. 1895).

Inledn. till »Viser på varmlanske tongmåle, deckta åttå *Fredrek på Ransätt*». Ny uppl. L. 8:o. XVI s.

Dante.

Dante af *Johan Vising.* Gbg. 8:o. 4 + 165 s. Kr. 1,75. (Populärt vetensk. föreläsn. vid Gbgs högskola. V).

Anm.: Nord. tidskr. f. filol. 3. R. V s. 85, av E. Gigas. — Nord. tidskr. 1896 s. 657, av C. R. Nyblom. — Ord och bild 1896. Dagboken s. 82, av H. K[ey].

De Geer, Louis.

Kalendern Svea 1897 s. 55—73, av *Otto v. Zweigbergk.* — Nornan 1897 s. 229—233, av *E. Svensén.* — Ny illustr. tidn. 1896 s. 325, av *H. W[ieselgren].* (M. portr.). — Hist. tidskr. 1896 s. 291.

Deus, Joao de.

Ord och bild 1896. Dagboken s. 1—2, av *G. Björkman*

Droz, Gustave.

Finsk tidskr. 1896, 2 s. 176—188, av *Hedvig Estlander.*

Dumas, Alex. d. y.

Alexander Dumas den yngre og det moderne drama. Af *J. Bing.* (Nord. tidskr. 1896 s. 69—89).

Ehrensvärd, Carl Aug.

Carl August Ehrensvärds förhållande till fränderna Gustaf Johan och Carl Ehrensvärd belyst af hittills outgifna bref. Af *J. J. Albert Ehrensvärd.* (Sv. autografsällsk:s tidskr. II s. 283—303).

Fehr, Fredrik.

Fredrik Fehr, hans verksamhet och betydelse som teolog. En minnesteckning af *S. A. Fries.* Sthm. 8:o. 215 s. Kr. 3.

Anm.: Kyrkl. tidskr. 1896 s. 279, av F. A. J[ohansson]. — Finsk tidskr. 1897, 2 s. 81—98, av R. Höckert.

France, Anatole.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 44, av *G. Nordensvan.* (Portr. s. 46). — Ord och bild 1896 s. 87—96, av *G. Nordensvan.* (M. portr.).

Fulda, Ludv.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 83. (Portr. s. 79).

Galitzin, Furst.

Samtidens förnämsta utl. romaner o. noveller. Bd. 11 s. 3—8. Av *Hellen Lindgren.*

Geijerstam, Gustaf af

Revue des deux mondes. T. 136 s. 863—868. Av *O. G. v. Heidenstam.*

Gjörwell, Karl Kristoffer.

Svenskt familjelif i slutet af 1700-talet. (*O. Levertin.* Från Gustaf III:s dagar. S. 221—268).

Goncourt, Edmond de.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 251. (Portr. s. 249). — Ord och bild 1896 s. 369—372, av *Joh. Mortensen* ock s. 418—424, av *O. Levertin.* (M. portr.).

Gustaf III.

Från Gustaf III:s dagar af *O. Levertin.* S. 1—40.

Gyldén, Hugo.

Finsk tidskr. 1896, 2 s. 375—380, av *A. Donner.* — Kalendern Svea 1897 s. 250—256. Av *Hj. Branting.* — Ny illustr. tidn. 1896 s. 373—74. (M. portr.). — Ord och bild 1896 s. 538—541, av *N. V. E. Nordenmark.* (M. portr.).

Hedberg, Tor.

Ord och bild 1896 s. 365—369, av *G. af Geijerstam.* (M. portr.).

Heidenstam, Verner v.

Kalendern Svea 1897. s. 196—208. Av *O. Levertin.* — Revue des deux mondes T. 136 s. 868—877. Av *O. G. v. Heidenstam.*

Heredia, José-Maria de.

Nord. tidskr. 1896 s. 396—414, av *E. Löseth.*

Hertzberg, Rafaël.

Finsk tidskr. 1896, 2 s. 457—461, av *C. G. Estlander.*

Hjärne, Urban.

Den svenska odlingens stormän. Af *Ellen Fries.* I. S. 31—60.

Jaenisch, Alexander.

Finsk tidskr. 1896, 2 s. 454—457, av *C. B. F.*

Juvenalis, Decimus Junius.

Inledn. till Juvenalis satirer på svenska af *Erland Lagerlöf.*

Anm.: Nord. tidskr. 1896 s. 495, av E. Janzon. — Pedag. tidskr. 1897 s. 325, av K. Wintzell.

Key, Ellen.

Revue encyclopéd. 1896, 10 okt. Av *A. J. Lugné-Poe.*

Kovalevsky, Sonja.

Idun 1896 s. 308, av *Amalia Fahlstedt.* (M. portr.).

Lagus, Vilh. Gabriel.

Finsk tidskr. 1896, 2 s. 95—98, av *C. G. Estlander.*

Lange, Julius.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 293—95, av *C. R. Nyblom.* (M. portr.). — Nord. tidskr. 1896 s. 333—339, av *F. Beckett.* — Ord och bild 1896. Dagboken s. 57—59, av *K. W[åhli]n.*

Laurelius, Olavus.

Olavus Laurelius hans lif och verksamhet (1585—1670). Af *Ant. Hacklin.* I. (1585—1647). Luleå. 8:o. 12 + 92 s. [Bilaga till Luleå

allm. lärov:s årsredogör. 1895--96]. — II. Laurelius som biskop. (1647—1670). Akad. afh. Luleå. 8:o. 172 s.

Anm.: Kyrkl. tidskr. 1897 s. 314—318, av A. H. L[undström].

Leffler, Ann Charlotte.

Revue des deux mondes. T. 136 s. 853—863. *O. G. v. Heidenstam.*

Lemaitre, Jules.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 43, av *G. Nordensvan.* (M. portr.).

Levertin, Oskar.

Revue des deux mondes. T. 136 s. 868—872. Av *O. G. v. Heidenstam.*

Lidner, Bengt.

Ett och annat om Lidner. (En efterskörd). Af *Karl Warburg.* (Samlaren 1896 s. 178—186).

Lilljeborg, Vilhelm.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 333, av *H. W[ieselgren].* (M. portr.).

Linné, Carl v.

Bidrag till en lefnadsteckning öfver Carl von Linné. IV, V. Inbjudningsskrift. Af *Th. M. Fries.* Ups. 8:o. S. 169—274.

Lundequist, Sofie Henrietta f. Hollander.

Lefnadsteckning i Dikter af Sophie Lundequist. S. XI—XVIII. — Idun 1896 s. 57, av L. S. (M. portr.).

Marholm, Laura.

Laura Marholms författarskap. Af *Alma Cleve.* (Dagny 1896 s. 191—198).

Mickiéwicz, Adam.

Ur slavernas diktvärld. Poet. tolkn. af *Alfr. Jensen.* S. XI—XV.

Molin, Pelle.

Ord och bild 1896 s. 399—411, av *G. af Geijerstam.* (M. portr.).

Nervander, Joh. Jak.

J. V. Snellmans Saml. arbeten IX s. 12—34.

Nietzsche, Friedrich.

Nordisk revy 1896 s. 915—921. Av *Philo vom Walde*

Neruda, Jan.

Ur slavernas diktvärld. Poet. tolkn. af *Alfr. Jensen.* S. IX—XI.

Pestalozzi, Henrik.

Henrik Pestalozzi. Tal vid Pestalozzi-festen i Malmö d. 11 jan. 1896 af *A. O. Stenkula.* Malmö. 8:o. 41 s.

Porthan, Henr. Gabr.

J. V. Snellmans Saml. arbeten. IX s. 103—112.

Retzius, Anders.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 341, av *R. Tigerstedt.* — Ymer 1896 s. 213—219, av *Hj. Stolpe.*

Minnesord af *Axel Key.* Program. Sthm. 4:o. 19 s. + portr.

Reuter, Fritz.

Lefnadsteckning öfver Fritz Reuter af *Eug. Draghi.* Sthm. 8:o. 44 s. (Bih. till Lifvet på landet. Illustr. uppl.).

Risingh, Johan Classon.

Historisk tidskr. 1896 s. 31—78. Av *Ellen Fries.*

Rod, Edouard.

Ord och bild 1896 s. 183—192, av *M. Prozor.* (M. port.).

Rosenfelt, Werner v.

Samlaren 1896 s. 75—114. Af *J. A. Almquist.*

Rudbeck, Olof d. ä.

Den svenska odlingens stormän. Af *Ellen Fries.* I. S. 1—30.

Rundgren, C. H.

Värmländingarne. Värml. jultidn. 1896 s. 3—4. (M. portr.).

Runeberg, Joh. Ludv.

Johan Ludvig Runeberg som konstnär af *Valfr. Vasenius.* II. 1. Versbyggnaden, 1. Hfrs. 8:o. 4 + 136 s. Kr. 2.

Biografiska anteckningar om Johan Ludvig Runeberg. IV, 1. Runebergs lif och verksamhet i Borgå af *J. E. Strömborg.* Hfrs. 8:o. 2 + 288 s. Kr. 4,50.

J. V. Snellmans Saml. arbeten IX s. 473—474.

Rydberg, Viktor.

Till Viktor Rydbergs minne. Fragment ur högtidstalet vid Göteborgs k. vetenskaps- och vitterhetssamhälles årshögtid d. 24 jan. 1896. Gbg. 8:o. 20 s.

Runa öfver Viktor Rydberg af *J. Wallinder.* Ups. 8:o. 44 s. (Särt. ur Läsn. f. hemmet 1896).

Viktor Rydberg. Eine biographische Skizze von *Ottilie Schenck.* Marburg. 8:o. 63 s. M. 1.

Viktor Rydberg och 80-talets ungdom. Några minnen och anteckningar af *Fr. Vetterlund.* (Dagny 1896 s. 255—261).

Viktor Rydbergs Göteborgstid. Af *O. S.* (För svenska hem 1895—96 s. 37).

Saint Pierre, Bernardin de.

Bern. de Saint Pierres resa i Finland. Af *J. Ahrenberg.* (Ny illustr. tidn. 1896 s. 95—98).

Schröderheim, Elis.

Från Gustaf III:s dagar af *O. Levertin.* S. 89—118.

Schönbeck, Henrik.

Kalendern Svea 1897 s. 240—244. Av *H. W[ieselgren].* — Ny illustr. tidn. 1896 s. 242. (Portr. s. 241).

Shakespeare, William.

Brandes Shakespeare af *Niels Möller.* (Nord. tidskr. 1896 s. 501—520).

Simon, Jules.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 211. (Portr. s. 205).

Snellman, Joh. Vilh.

Johan Vilhelm Snellman tecknad af *Th. Rein.* D. 1. Hfrs 1895. 8:o. V + 577 s. M. 7,50. (Supplementband till Snellmans saml. arbeten).

Anm.: Finsk tidskr. 1896, 1 s. 191.

Stephens, Georg.

Illustreret Tidende 1894—95 nr. 47.

Strindberg, Aug.

Revue des deux mondes. T. 136 s. 379—400. Av *O. G. v. Heidenstam.*

Svedberg, Jesper.

Den svenska odlingens stormän. Af *Ellen Fries.* I. S. 61—84.

Sätherberg, Herman.

Lefnadsminnen. Berättelser, reseintryck och sedemålningar m. m. från min ungdomstid af *Herman Sätherberg.* Sthm. 8:o. IV + 412 s. + portr. Kr. 5.

Tavaststjerna, Karl A.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 85, av *G. Nordensvan*. (M. portr.).

Tegnér, Esaias.

Folkskolans vän 1896 s. 415—418. (M. portr.). — Ny illustr. tidn. 1896 s. 358, av *H. Lindgren*.

Esaias Tegnér. En porträttstudie af *Nils Erdmann*. Sthm. 8:o. 4 + 279 + 6 s. + 10 pl. Kr. 3.

En blick på Tegnérs ungdomsutveckling. Af *Oscar Levertin*. (Julkvällen 1896 s. 19—23).

Esaias Tegnér. Några drag af hans lif och personlighet. Af *J. J. Albert Ehrensvärd*. (Ord och bild 1896 s. 529—538).

Tengström, Joh. Rob.

J. V. Snellmans Saml. arbeten IX s. 6—12 ock 468—473.

Terentius, Publius.

Terentii lustspel öfversatta från latinet af *A. F. Wimmercranz*. Inledn. s. III—VI. Av *Ingvar Olsson*.

Thorild, Tomas.

Till Thorilds biografi. Af *Karl Warburg*. (Nord. tidskr. 1896 s. 249—264.

Thomas Thorild. Hans ungdom och studentår i Lund af *L. Weibull*. Lund. 8:o. 4 + 87 s. Kr. 1,50. (Boksaml. utg. af de skånska landsh:s hist. o. arkeol. fören.).

Thorilds disputation pro exercitio d. 22 mars 1788. (*O. Levertin*. Från Gustaf III:s dagar. S. 119—151).

Wellander, Johan.

Johan Wellander, Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den gustavianska åldern af *Oscar Levertin*. I. Ups. 8:o. 4 + 112 s. (Skrifter utg. af Sv. literatursällsk. 15, 1).

Wells, H. G.

Samtidens förnämsta utländska romaner och noveller. Bd. 20 s. 3—8. Av *K. af Geijerstam*.

Wennberg, Fredrika.

Idun 1896 s. 65, av *J. Neander*. (M. portr.).

Verlaine, Paul.

Ny illustr. tidn. 1896 s. 30, av *Em. Kléen.* (M. portr.). — Ord och bild 1896 s. 129—137, av *Algot Ruhe.* (M. port.).

Voss, Richard.

Samtidens förnämsta utländska romaner o. noveller. Bd. 15 s. 3—7. Av *G. af Geijerstam.*

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna arbeten.

Ahlström, A. Om folksagorna. Sthm 1895. 8:o.
Anm.: Dania III s. 384, av T. A. Möller.

Kruse, J. Hedvig Charlotta Nordenflycht. Lund 1895. 8:o.
Anm.: Finsk tidskr. 1897, 1 s. 166, av E. L[agu]s.

Lindgren, H. Sveriges vittra storhetstid. I, 1. Sthm 1895. 8:o.
Anm.: Nord. tidskr. 1896 s. 421, av R. Steffen.

Paulson, J. Om Jülicher-handskriften till Petrus de Dacia. Inbj:skr. Gbg 1894. 8:o.
Anm.: Hist. tidskr. 1897. Ö. o. gr. s. 80, av H. S[chück].

Silfverstolpe, C. Om kyrkans angrepp mot Revelationes Sanctæ Birgittæ. Sthm 1895. 8:o.
Anm.: Hist. tidskr. 1896. Ö. o. gr. s. 7, av O. Ahnfelt.

Wrangel, E. Frihetstidens odlingshistoria. Lund 1895. 8:o.
Anm.: Nord. tidskr. 1896 s. 421, av R. Steffen.

1886.

1: 7. Samlaren VII. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
8². Samlade Dramer af J. Messenius: 2 h.
9². Bref rörande Nya Skolans historia: 2 h.

1887.

1: 8. Samlaren VIII. Pris i bokh. 4 kr.
8³. Samlade Dramer af J. Messenius: 3 h.
7: 2³. 1500- och 1600-talens Visböcker II. Bröms Gyllenmärs Visbok. 3 h. (sluthäfte.) Pris i bokh. 2 kr.

1888.

1: 9. Samlaren IX. Pris i bokh. 4 kr.
8⁴. Samlade Dramer af J. Messenius: 4 h.
9³. Bref rörande Nya Skolans historia: 3 h.

1889.

1: 10. Samlaren X. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
10¹. Sveriges bibliografi 1481—1600 I. (1481—1501). Ej i bokhandelu.
7: 3. 1500- och 1600-talens Visböcker: III. Barbro Banérs Visbok. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 1-2. Skrifter från Reformationstiden. I och II. Pris i bokh. 2 kr

1890.

1: 11. Samlaren XI. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
10². Sveriges bibliografi 1481—1600. II. (1501—1518). Ej i bokhandeln.
9⁴. Bref rörande Nya Skolans historia: 4 h.
12¹. Bref rörande teatern under Gustaf III. 1 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.

1891.

1: 12. Samlaren XII. Pris i bokh. 4 kr.
10³. Sveriges bibliografi 1481—1600. III. (1518—1527). Ej i bokhandeln.
9⁵. Bref rörande Nya Skolans historia: 5 h. Pris i bokh. komplett 5 kr. 50 öre.

1892.

1: 13. Samlaren XIII. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
10⁴. Sveriges bibliografi 1481—1600. IV. (1527—1530). Ej i bokhandeln.
12². Bref rörande teatern under Gustaf III. 2 h. Pris i bokh. 3 kr. 25 öre.
9⁶. Personregister till Bref rörande Nya skolans historia. Pris i bokh. 25 öre.

1893.

1: 14. Samlaren XIV. Pris i bokh. 3 kr.
13: 1. Wivallius I. „ „ „ 6 kr.
1: Extra häfte. Samlaren. Extrahäfte. Pris i bokh. 3 kr.
11: 3 och 4. Skrifter från Reformationstiden. 3. Pris bokh. 3 kr.
» » » 4. » » » 1 »

1894.

1: 15. Samlaren XV. Pris i bokh. 4 kr.
14. Bref från Esaias Tegnér till C. F. af Wingård. Pris i bokh. 2 kr.
12³. Bref rörande teatern under Gustaf III. 3 h. Pris i bokh. 50 öre.

1895.

1: 16. Samlaren XVI. Pris i bokh. 4 kr.
13: 2. Wivallius II. » » » 2 kr.

1896.

1: 17. Samlaren XVII. Pris i bokh. 5 kr.
15: 1. Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern. I. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.

1897

1: 18. Samlaren XVIII. Pris i bokh. 5 kr.
7: 4. 1500- och 1600-talens Visböcker: IV. Pär Brahes Visbok. Pris i bokh. 2 kr. 50 öre.
16. Holofernes och Judit. Ett drama från reformationstiden. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.

1898.

1: 19. Samlaren XIX. Pris i bokh. 3 kr. 50 öre.
15: 2. Johan Wellander. Literaturhistorisk studie öfver skiftet mellan frihetstiden och den Gustavianska åldern II. Pris i bokh. 1 kr. 25 öre.
17: 1. Svenskt Anonym- och Pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteraturen I. Ej i bokhandeln.
11: 5. Skrifter från Reformationstiden 5. Pris i bokh. 1 kr. 50 öre.
11: 6. » » » 6. » » » 1 kr.
11: 7. » » » 7. » » » 2 kr. 50. öre.

För angelägenheter rörande tidskriften samt sällskapets öfriga publikationer hänvände man sig till Grefve E. Lewenhaupt, Upsala.

Upsala i September 1898.

Svenska Literatursällskapets Arbetsutskott.

Obs.! **Samlaren** III. V. VII—XIX äro fullständigt utkomna hvardera i **ett** häfte.

Obs.! **1500- och 1600-talens Visböcker, Saml. Dramer af J. Messenius, Sveriges Bibliografi 1481—1600** samt **Skrifter från Reformationstiden** fortsättas.

Widener Library
3 2044 105 200 489